T&Y

TALOUS JA YHTEISKUNTA

nro 3 | 2016 | Irtonumero 10,00 Euroa | www.labour.fi

DIGITALISAATIO

Yritysten kilpailukyky

Populismi

DSGE-mallit

Työttömyyskassat

Sote-uudistus

MARKKU KUISMAN HAASTATTELU

T&Y
TALOUS JA YHTEISKUNTA

Sisällys 3|2016

JULKAISIJA
Palkansaajien tutkimuslaitos
Pitkänsillanranta 3 A (6.krs)
00530 Helsinki
P. 09 - 2535 7330
Fax: 09 - 2535 7332
www.labour.fi

TOIMITUS
Päätoimittaja *Seija Ilmakunnas*
Toimittaja *Heikki Taimio*
P. 09 - 2535 7349

TOIMITUSNEUVOSTO:
Jaakko Haikonen
Tuomas Harpf
Olli Koski
Marjo Ollikainen
Jaana Pohja
Minna Salminen

TILAUSHINNAT
Vuosikerta 25,00 Euroa
Irtonumero 10,00 Euroa

TILAUKSET
Irmeli Honka
P. 09 - 2535 7338
irmeli.honka@labour.fi

VALOKUVAUS
Maarit Kytöharju

KANSI JA ULKOASU
Niilas Nordenswan,
Nordenswan & Siirilä Oy

TAITTO
Irmeli Honka

PAINOPAIKKA
Kirjapaino Jaarli Oy

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)

44 VUOSIKERTA | 4 NUMEROA VUODESSA
VUOSIKERTA 25,00 EUROA | IRTONUMERO 10,00 EUROA
www.twitter.com/TYlehti | www.facebook.com/TYlehti

1 HEIKKI TAIMIO
Pääkirjoitus

2 ANNELI ANTTONEN
Sote-uudistuksen kipupisteitä

8 KOLUMNI
TUOMAS KOSONEN
Lastenhoidon tuet - tabu josta ei voi keskustella?

10 JUHA HERKMAN
Populismin ongelma?

16 CAJ SÖDERGÅRD & ASTA BÄCK & ILKKA KOIRANEN
Kustantaminen esimerkkinä digitalisaation aiheuttamasta toimialan disruptiosta

23 LUKUVIHJE
SAKARI LÄHDEMÄKI
Jürgen Kocka: Kapitalismin lyhyt historia

24 ILKKA KOIRANEN & PEKKA RÄSÄNEN & CAJ SÖDERGÅRD
Mitä digitalisaatio on tarkoittanut kansalaisen näkökulmasta?

30 JUKKA LUOMA
Kärsivällisyys on kilpailukyvyn kulmakivi

36 ILKKA KIEMA
Tie DSGE-makromalleihin – minkä verran päästiin eteenpäin?

42 LUKUVIHJE
HEIKKI TAIMIO
Joseph E. Stiglitz: The Euro. How a Common Currency Threatens the Future of Europe

44 TERHI MACZULSKIJ
Työttömyyskassoihin kuulumattomilla on suuri työttömyysriski

50 LUKUVIHJE
ILPO SUONIEMI
Branko Milanovic: Global Inequality, A New Approach for the Age of Globalization

52 HAASTATTELU
HEIKKI TAIMIO
”Kun ei tunne historiaa, on tuomittu toistamaan sitä” – Helsingin yliopiston professori Markku Kuisman haastattelu

PÄÄKIRJOITUS

HEIKKI TAIMIO
Erikoistutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
heikki.taimio@labour.fi

Makromallien kanssa saa olla varuillaan

Makromalli muodostuu yhtälöryhmästä, jonka ratkaisu voi kertoa kokonaistaloudellisesta kehityksestä ja ennustaa sitä mm. bruttokansantuotteen, työllisyyden, inflaation ja julkisen talouden osalta.

Uusinta sukupolvea edustavat DSGE-makromallit, joita Ilkka Kiema käsittelee tämän numeron artikkelissaan. Jo niiden suomenkielisen nimen, ”dynaamiset stokastiset yleisen tasapainon mallit”, luulisi karkottavan asiaan vihkiytymättömiä lukijoita. Kannattaa kuitenkin nähdä hieman vaivaa, sillä niillä on enemmän merkitystä kuin äkkiseltään saattaisi luulla.

Isoja talouspoliittisia päätöksiä saatetaan tehdä DSGE-mallien perusteella. Niillä tehdyillä laskelmilla voidaan taivutella poliitikkoja, mediaa, kansalaisia ja jopa koululaisia uskomaan talouspoliittisten toimenpiteiden vaikutuksiin, jotka on tosiasiassa saatu ilman riittävän kiistattomia perusteluja.

DSGE-malleja on toki monenlaisia. Vanhemmat reaalisten suhdannevaihteluiden mallit myötäilivät makrotaloustieteen esikeynesiläistä, klassista perinnettä, jossa työttömyys edusti vapaaehtoista lomailua ja talouspolitiikalla ei ollut vaikutusta reaalitalouteen. Niiden kuvaamissa talouksissa ei käytetty rahaa – siitä tuli adjektiivi ”reaalinen”. Teknologiasokit aiheuttivat niissä suhdannevaihteluita.

Ricardolainen ekvivalenssiteoreema – toinen termihirviö – on piiloutunut monien DSGE-mallien sisuksiin: se väittää, ettei velkaelvytys tehoa lainkaan, koska kotitaloudet alkavat odottaa tulevia korkeampia veroja, joita tarvitaan julkisen velan takaisinmaksuun, ja lisäävät säästämistään kumoten julkisen alijäämän lisäyksen. Tällainen, tutkimusten monen kertaan kumoama super-kaukokatseisuus on noussut esiin myös sellaisessa fantastisessa väitteessä, että palkkojen alentaminen on elvyttävää, koska kotitaloudet alkavat odottaa sen parantavan työllisyyttä joskus tulevaisuudessa ja ottavat nyt velkaa tulevia tulonlisäyksiään vastaan.

Viime aikoina Maailmanpankin uusi pääekonomisti Paul Romer, ansioitunut makrotaloustieteilijä, on herättänyt huomiota väittämällä, että DSGE-mallien parissa askartelun takia makrotaloustiede on taantunut viimeiset 30 vuotta. Saadakseen sanansa kuulumaan hän on tehnyt monia, pilkankin sävyttämiä kärjistyksiä. Esimerkiksi teknologiasokit vertaantuvat fysiikan surullisen kuuluisaan, kuvitteelliseksi jääneeseen flogistoniin,

jolla koetettiin selittää palamisilmiötä, ja mallien kalibrointi perustuu tutkijan mielivaltaan. Älytön asenne on myös, että jos malli ei selviä datasta, niin datan täytyy olla väärää, tarvitaan uusi data.

Näin Romer on varmasti ärsyttänyt monia ekonomisteja, jotka ovat lähes koko uransa kehittäneet DSGE-malleja. Hän on myös torjunut joidenkin mallinrakentajien vakiovastauksen, että tietysti kaikki mallit ovat vääriä – mikä on vaihtoehto? Eihän esimerkiksi sitä väärää väitettä, että rokotteet aiheuttavat autismia, voida puolustella sillä, ettei lääketiede ole vielä löytänyt autismin oikeaa syytä.

Romerin tapa keskustella ei ehkä miellytä kaikkia, mutta vuosien varrella monet muutkin maineikkaat ekonomistit ovat päästelleet tylyjä sanoja DSGE-malleista: ”eivät vakavasti otettavia” (Tobin), ”valitettava väärän tien valinta” (Mankiw), ”hölynpölyä” (Farmer), ”ajan ja resurssien haaskausta” (Buiter) ja ”surullinen tarina” (Krugman). Tällainen vieroksunta on epäilemättä perustunut mallien epärealistisiin piirteisiin eikä niinkään niiden teknis-matemaattisiin ominaisuuksiin.

Taloustieteen oppihistoria osoittaa, että jälkimmäisellä tekijällä on usein ollut suuri merkitys sille, millä tavalla teoriaa on kehitetty. Parempia tuloksia odotellessa IMF:n entinen pääekonomisti Olivier Blanchard on ehdottanut, että käytännön ekonomistityössä pitäydytään DSGE-malleja paljon vanhemmassa IS-LM-mallissa, työttömyyden ja inflaation välistä yhteyttä kuvaavassa Phillipsin käyrässä, ja sattuneesta syystä rahoitussektorin tarkempi mukaanotto olisi hyvin paikallaan.

ARTIKKELI

ANNELI ANTTONEN
Professori
TAMPEREEN YLIOPISTO
anneli.anttonen@staff.uta.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

SOTE-UUDISTUKSEN KIPUPISTEITÄ

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistusta viedään vauhdikkaasti eteenpäin. Sote-uudistus muuttaa perinpohjaisesti palvelujen tuottamisen tavan. Silti järjestelmä ei yksinkertaistu: jatkossakin on rinnakkaisia järjestelmiä. Alueellinen malli voi lisätä byrokratiaa ja vähentää kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia. Yksi suurimpia huolenaiheita on julkisen palvelun asettaminen samalle viivalle muiden palveluntuottajien palvelujen kanssa. Tämä voi johtaa siihen, että palveluntarpeen saamisessa maksukyky on tärkeämpi kuin tarve. Uudistuksen puolueettomalla arvioinnilla on kiire.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistus muuttaa perinpohjaisesti julkisesti rahoitettujen sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämisen, tuottamisen, käytön ja rahoituksen. Soten mukana muuttuvat myös poliittinen ohjaus, kansalaisten osallistuminen ja julkispalvelut sekä julkista sektoria luovat arvot. Uudistuksen tärkeimmät tavoitteet ovat terveyserojen kaventaminen, yhdenvertaisuuden lisääminen yksinkertaistamalla järjestelmää, sosiaali- ja terveyspalvelujen integrointi, valinnanvapauden vahvistaminen sekä kustannusten nousun pysäyttäminen.

Pääministeri Juha Sipilän hallituksen sote-uudistusta viedään nyt vauhdilla eteenpäin. Lakiluonnokset ovat olleet luettavissa sosiaali- ja terveysministeriön sivuilla kesäkuusta alkaen[1], ja syksyn ajan ne ovat lausuntokierroksella. Palvelujen järjestämisvastuu halutaan siirtää kunnilta ja kuntayhtymiltä 18 maakunnalle, palvelujen tilaaminen ja tuottaminen erotetaan tiukasti toisistaan, yritysten asemaa tuottajina vahvistetaan ja julkisista palveluista lähes luovutaan.

Järjestelmää yksinkertaistetaan, mutta uudistuksen jälkeenkin jää kolme järjestelmää erilaisine rahoituksineen: maakuntien sote, työterveyshuolto ja yksityiset sote-palvelut. Yhdenvertaisuus ei vielä toteudu, sillä osa maksaa palveluista ja osa ei. Työterveyshuollossa ei ole asiakasmaksuja eikä tiukkaa palvelun tarpeen arviointia. Osaa yksityisistä palveluostoista valtio tukee kotitalousvähennyksellä (esim. kotiapu). Köyhät ja pienituloiset kuitenkin jäävät tämän etuuden ulkopuolelle. Yhtenäiseen järjestelmään ja rahoitusmalliin on vielä matkaa.

Oppositio jätettiin valmisteluista pois. Tästä voi seurata, että sotea tehdään pitkään ja muutoksia tulee, vaikka uusi lainsäädäntö astuisikin voimaan. Oppositio on erityisen huolissaan hallituksen valinnanvapautta koskevista linjauksista. Ne yhdessä aluehallintomallin kanssa saattavat johtaa tilanteeseen, missä poliittinen ohjaus ohenee, kansalaisten osallistuminen typistyy lääkäriaikojen ja hymiöiden valintaan ja suuret yritykset valtaavat markkinat. Hallituksen sote palauttaa vahvan valtionohjauksen palveluihin, joten valtion toimijoilla on mahdollisuus muuttaa näitä linjauksia. Mikä on poliittisesti luotu, on poliittisesti muutettavissa.

Hallituksen sote-uudistus ei johtaisi yhtenäiseen järjestelmään, ja siinä suuryritykset saattaisivat vallata alan.

Tässä kirjoituksessa nostan keskusteluun joitakin sote-uudistuksen kipupisteitä. Yllä jo esitin epäilyni monikanavaisuuden yksinkertaistumisesta. Moni muukin asia on ongelmallinen.

YHTEISVASTUUN TILALLE KILPAILU

Sotea on valmisteltu useamman hallituskauden ajan. Joistakin asioista puo-

Anneli Anttosen mielestä sote-uudistus lisää eriarvoisuutta.

KUNTA- JA MAAKUNTAHALLINNON PÄÄLLEKKÄISYYS EI TUNNU JÄRKEVÄLTÄ.

lueet ovat yksimielisiä: tarvitaan kuntaa isompi järjestäjätaho. On lisättävä yhdenvertaisuutta. Nykyinen rahoitusmalli on sekava ja vastuut epäselvät. Myös monituottajuus saa vahvan tuen. Tämä seikka myös erottaa puolueet toisistaan. Sipilän hallitus sitoutuu yksiviivaiseen kilpailuneutraliteettiin ja lähtee siitä, että julkinen, yksityinen ja kolmas sektori ovat palvelujen tuottajina samalla viivalla ainakin niiden palveluiden osalta, jotka kuuluisivat valinnanvapauden piiriin. Mutta voivatko pörssiyhtiöt ja järjestöt olla samalla viivalla? Ja miksi niiden tulisi olla? Eikö ole mitään yhteistä hyvää ja markkinavoimilta varjeltavaa?

Oppositio epäilee hallituksen sote-politiikkaa: eriarvoisuus ja byrokraattisuus voivat kasvaa. Järjestöt ovat tuoneet esille, että samalla viivalla oleminen ei ole mahdollista. Järjestöt toki toimivat myös yritysten tavoin, kun kunnat kilpailuttavat palveluja, mutta järjestöt toimivat myös kilpailukentän ulkopuolella. Entä julkinen palvelu? Onko sen aika todellakin ohi? Eikö enää tarvita puolueetonta, ristiriitaisten intressien yläpuolella toimivaa yhteisvastuullisuutta? Eikö tarvita demokraattisesti ohjattua itsehallintoa? Eikö tarvita palveluja, joita tuotetaan lähellä ja paikalliset olosuhteet tuntien? Miksi jokaisen tuottajan pitäisi toimia samoilla periaatteilla ja näyttää yrityksen kaltaiselta organisaatiolta? Eikö tällä tavoin rapauteta monituottajamalli? Olisi hyvä, jos julkinen toiminta jatkossakin perustuisi julkisiin arvoihin, yritystoiminta yritysarvoihin ja järjestötoiminta yhteisöllisiin arvoihin.

”Yritykset astuvat sosiaali- ja terveysturvan kentälle vasta siinä vaiheessa, kun julkisella rahalla voidaan tehdä voittoa.”

Julkinen sektori ja järjestöt ovat toimineet myös siellä, missä avun tarpeet ovat erittäin suuret, tehostamismahdollisuudet hyvin pienet ja yritykset loistaneet poissaolollaan. Yritykset astuvat sosiaali- ja terveysturvan kentälle vasta siinä vaiheessa, kun julkisella rahalla voidaan tehdä voittoa. Yleishyödylliset ja voittoa tuottavat toimintatavat ovat eri asioita. Julkinen sektori siinä missä järjestötkin ovat tehneet työtä monien sellaisten asiakasryhmien kanssa, missä vain vuosikymmenten mittaan kertyvä osaaminen synnyttää hyviä käytäntöjä. Näiden mittaaminen rahassa ja niiden alistaminen kilpailulle on mahdotonta.

Monituottajamalli tarkoittaa sitä, että erilaisten palveluntuottajien parhaat puolet tunnustetaan ja näin syntyy palvelumaailma, jossa moniarvoisuus, monitoimijuus ja monipaikkaisuus mahdollistavat esimerkiksi hyvän ja riittävän hoivan. Palvelut pitää integroida myös muihin auttamisen lähteisiin, joita ovat kotitalouden – usein naisten tekemä – palkaton työ, vapaaehtoisten työ ja vaihtoon perustuva auttaminen. Jos tuottajat vain kilpailevat keskenään markkinaosuuksista, järkevä yhteistoiminta kärsii.

ALUEIDEN SOTE JA YHTIÖITETTY JULKINEN

Ehdotus *Maakuntalaiksi* sisältää alueiden soten päälinjaukset. Uudessa mallissa sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisvastuu siirtyy kunnilta maakunnille ja niiden palvelulaitoksille, joiden tulee toimia liiketaloudellisin perustein. Ehdotukseen sisältyy myös julkisen palvelutoiminnan yhtiöittäminen.

”Pykälän 4 momentissa säädettäisiin palvelukeskusten toiminnasta liiketaloudellisin periaattein, mutta siten, että toiminnan pääasiallisena tarkoituksena ei olisi voiton tuottaminen. Palvelukeskukset olisivat organisaatiomuodoltaan osakeyhtiöitä, jotka noudattaisivat osakeyhtiölakia ja siellä säädettyjä periaatteita ja menettelytapoja, jollei laissa toisin säädettäisi. Tällä varmistettaisiin toiminnan läpinäkyvyys, hinnoittelun kustannusvastaavuus sekä toimielinten vastuullisuus.”

Palvelukeskusmallilla uskotaan lisättävän kustannustehokkuutta keskittämällä suunnittelu, innovointi, tilaaminen, hankinnat – kilpailutus mukaan lukien – ja valvonta palvelulaitoksille. Kyse on todella vahvasta keskittämisestä: valtion rooli rahoittajana ja toiminnan ohjaajana vahvistuu huomattavasti. Alueille muodostetaan uusi ja raskas hallinto valtuustoineen ja neuvostoineen. Kunta jää *osallistumisen, demokratian, sivistyksen ja elinvoiman* yhteisöksi. Kunnille jää myös terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen.

Palvelujen järjestämisestä tulisi lakiehdotusten mukaan vastaamaan *maakunnan palvelulaitos*, jota johtaisi hallitus. Maakuntalakiluonnoksessa (52 §) kirjotetaan, että ”maakunnan palvelulaitos olisi julkisoikeudellinen laitos, jonka tehtävänä on tuottaa maakunnan sille järjestämisvastuunsa perusteella osoitetut tehtävät”. Pykälän 2 momentissa hallituksen jäsenille asetettaisiin kelpoisuusehtoja: ”Jäsenellä tulee olla riittävä talouden ja liiketoiminnan asiantuntemus tai kokemusta laitoksen toimialaan kuuluvan tehtävän johtamisesta”. Liiketoiminnan periaattein johdettu palvelulaitos voisi perustaa yhtiöitä ja tytäryhtiöitä.

Yhtiöittämisen tarkoitus on tehdä julkisyhteisöstä yritys, jota ohjaavat talouden ja tehokkuuden lainalaisuudet. Yhtiöitä voidaan toki muodostaa monella tavalla ja ne toimivat erilaisten periaatteiden pohjalta (**VALKAMA ET AL.** 2013). Siksi on tärkeä keskustella siitä, mitä tällaisesta yhtiöittämisestä seuraa. Kansalaisten suora vaikuttaminen alueiden sotessa voi muutenkin vähentyä ja tätä pohditaan asiakirjoissa: ”Tehtävien siirto kunnilta maakunnille voi käytän-

YKSITYISET PALVELUNTUOTTAJAT SAATTAVAT KARTTAA KALLIITA ASIAKKAITA JA SUOSIA MAKSAVIA ASIAKKAITA – ERIARVOISUUS LISÄÄNTYY.

nössä kaventaa asiakkaiden mahdollisuuksia vaikuttaa paikallisella tasolla ja johtaa päätöksenteon etääntymiseen kuntalaisista. Päätöksenteon etääntymistä vähentää kuitenkin se, että maakunnan ylin päätöksentekoelin valittaisiin suorilla vaaleilla."

Onko sitten realistista ajatella, että kansalaiset jaksaisivat osallistua näin monenlaiseen toimintaan? Vaikutuskanavien määrä kyllä tuplaantuisi, sillä aluehallinto on tarkoitus toteuttaa jokseenkin samalla kaavalla kuin nykyinen kunnallinen itsehallinto, mutta päätöksiä tekevät ihmiset ovat harvempia ja etäämmällä. Ja mitä järkeä siinä olisi, että on tällainen kahden tason aika lailla päällekkäinen järjestelmä?

Maakuntamalli on raskas. Kun siihen liitetään yhtiöitetty julkinen, huolenaiheet ovat suuret.

Ongelmia voi syntyä poliittisen ohjauksen väistymisestä. Jos yhtiöiden hallitukset täyttyvät talouden osaajilla, miten käy palvelun sisältöjen? Valtaavatko business-miehet hallitukset? Sote-uudistus henkii paternalismia, isäntien valtaa. Toivottavasti emme näe samanlaista julkisen rahan siirtoa omille sidosryhmille kuin Venäjällä 1990-luvun alussa. Ammattilaisten johtamismalli on herkkä korruptiolle ja väärinkäytöksille[2]. On ehdottoman tärkeää, että julkisella rahalla ei saa tehdä kuin vähäisiä voittoja. Ruotsissa jo etsitään keinoja tällaiselle sote-palveluista syntyvien ylisuurten voittojen rajaamiselle[3].

Toki maakunnan hallintoelimiä sitovat lainsäädännön pykälät, joissa palvelujen sisällöstä ja niiden laadusta säädetään, ja itse palvelutoimintaa ohjaa professionaalisten ryhmien etiikka. Silti osakeyhtiömäinen johtamismalli vähentää toiminnan avoimuutta, luottamuksellisuutta, puolueettomuutta ja yleishyödyllisyyttä. Yhtiöitetystä julkisesta saattaa tulla kylmä ja etäinen toimija. Miksi kansalaiset tekisivät esimerkiksi vapaaehtoistyötä yhtiölle? Yhtiöiden voi olla vaikea synnyttää sellaista sitoutuneisuutta ja yhteisvastuuta, johon kunnat ovat pystyneet (**TAIMIO** 2013).

Yhtiöittäminen uhkaa lisätä korruptiota ja vähentää avoimuutta, luottamuksellisuutta, puolueettomuutta ja yleishyödyllisyyttä.

SEURAAKO PALVELUNTUOTTAJA RAHAA?

Palvelut eivät ole vain mitattavia suoritteita. Teemme töitä varmistaaksemme toimeentulon. Maksamme veroja saadaksemme etuuksia ja palveluja. Ilman hoivapalveluja naisten työssäkäynti olisi vaikeaa. Tasokas päivähoito on investointi lapsen elämänkaaren mittaiselle hyvinvointimatkalle. Jos palveluja heikennetään ja suositaan omaisten tekemää hoivatyötä tai perheissä tapahtuvaa palvelutyötä, niin ammatilliset kvalifikaatiot laskevat, samoin koulutustaso, palkat ja naisten työssäkäynti. Lopulta verokertymä kutistuu. Lyhyellä ajalla on helppo nostaa tehoja, rationalisoida ja säästää, mutta näiden toimien vaikutukset tulevat esiin toisinaan vasta vuosikymmenien kuluttua, esimerkiksi köyhyytenä eläkeiässä.

Julkinen sektori on työllistänyt naisia, luonut integraatiota yhteiskuntaan, ja julkisen sektorin työntekijät ovat lojaaleja asiakkaille, eivät vain johdolle. Julkinen palveluntuottaja ei voi valita asiakkaitaan. Palveluntarpeen arviointi on puolueetonta ja perustuu tarpeeseen eikä maksukykyyn. Jos julkinen yhtiöitetään, puolueettomuus voi vaarantua. Yksityinen yritys pyrkii kustannusten alentamiseen ja voittojen kasvattamiseen. Yritys myös valitsee itse asiakkaansa, paitsi jos kunta ulkoistaa kaiken toiminnan yhdelle yritykselle tai työnantaja tekee sopimuksen yhden työterveysaseman kanssa.

Sote-uudistuksessa korostuu valinnanvapaus. Asiakas valitsee ja raha seuraa asiakasta. Asiakas on vastuussa palveluiden laadusta ja siitä, että huonot tuottajat katoavat markkinoilta. Näin hallitus perustelee asiakasvalintamalliaan. On esitetty, että "julkisrahoitteisten sosiaali- ja terveyspalvelujen asiakasmaksut ja tuottajille maksettavat korvaukset ovat samoista palveluista valtakunnallisesti samat". Tämä johtaa helposti siihen, että paljon apua tarvitsevia asiakkaita ei haluta palvella, paitsi jos heillä on rahaa. Sillä palveluntuottajakin seuraa rahaa. Tästä asiasta on vaiettu. Hallituksen sotessa maksukyky voi muodostua tärkeämmäksi palvelun saamisen periaatteeksi kuin tarve.

Pyrkimys kustannussäästöihin toimii lyhyellä aikavälillä, mutta sen muut vaikutukset saattavat tuntua vasta vuosikymmenten päästä.

"Palvelujen tuottaja ja asiakas voivat sopia, että asiakas omalla kustannuksellaan hankkii tuottajalta täydentäviä (ylimääräisiä) palveluja. Lisäpalvelut voivat olla julkisrahoitteisiin palveluihin nähden ylimääräisiä joko laadultaan tai määrältään."

Tämä lause löytyy lakiluonnosten perusteluista ja **BROMMELSIN YM.** (2016) raportista, joka koskee valinnanvapautta. Tällainen käytäntö voi avata eriarvoistumisen uudenlaisen polun. Osa voi ostaa lisäpalvelua, joko enemmän tai laadultaan erilaista. Osalle tämä ei ole mahdollista. Tällöin yhdenvertaisuus ja puolueettomuus eivät enää ohjaa julkisesti rahoitettujen palvelujen käyttöä.

”PALJON APUA TARVITSEVAT VANHUKSET KUULUVAT SOTE-UUDISTUKSEN SUURIIN HÄVIÄJIIN.”

Palvelun tuottaja voi alkaa suosia maksavia asiakkaita. Jos palvelun piiriin pääsyä rajataan tai asiakasmaksuja korotetaan, lisäpalvelusta voi tulla yrityksen tärkein tuote. Siksi pitää olla taho, joka palvelee asiakkaita puolueettomasti ja tarvelähtöisesti. On voitava luottaa siihen, että muistisairasta ei rahasteta tai siihen, että apua saa, vaikka olisi asunnoton alkoholisti. Vain julkinen palveluntuottaja voi taata yhdenvertaisen kohtelun.

Vahvan ideologinen puhe valinnanvapaudesta ja yksityisen tuotannon tehokkuudesta olisi aika siirtää sivuun. Kilpailuttaminen toimii usein muutosvaiheessa hyvin: yritykset myyvät palveluja alihintaan ja yrittävät aggressiivisesti vallata markkinoita. Pidemmällä ajalla hinnat voivat nousta.

Elokuussa uutisoitiin, että Yhdysvalloissa liittovaltio haluaa päästä eroon yksityisistä vankiloista, koska niiden taso on heikko eikä kustannussäästöjä syntynytkään. Vanhusten asumispalvelujen osalta tiedetään, että Yhdysvalloissa voittoa tuottavien hoivayritysten laatu on heikompi ja väärinkäytökset yleisempiä kuin liittovaltion ja järjestöjen omistamissa paikoissa (HARRINGTON 2013). Eikä aina edes kilpailla laadulla, ei myöskään aina ylöspäin vaan myös alaspäin. Kilpailun korostaminen voi antaa politiikassa mahdollisuuden myös palvelujen laadun heikentämiseen.

Pitää muistaa, että kilpailuun perustuvilla ulkoistuksilla ja valinnanvapausmalleilla ulkoistetaan julkista valtaa, poliittista ohjausta ja kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia. Julkisen vallan käyttöä ei tietenkään voi kokonaan ulkoistaa, mutta politiikan tekijöille voi olla helpotus, jos työntekijät ovat yrityksissä ja yritykset vastaavat palkkojen heikennyksistä tai irtisanomisista. Nähtäväksi jää, missä määrin maakuntien tuotantolaitokset ottavat käyttöön nollasopimukset ja vastaavat yritysten kilpailuvaltit.

MILJARDI POIS VANHUSHOIVASTA!

Sote-uudistukseen sisältyvästä 3 miljardin säästötavoitteesta vajaa puolet kohdistuu sosiaalipalveluihin ja sosiaalipalveluiden osalta lähes miljardi vanhusten hoivapalveluihin. Leikkaus on massiivinen ja tarkoittaa, että vanhuspalvelut on järjestettävä uudella tavalla. Säästöistä osan on tarkoitus tulla laitoshoidon muuttamisesta tehostetuksi palveluasumiseksi, osan palveluasumisen supistamisesta ja osan kotihoidon tehostamisesta sekä omais- ja perhehoidon lisäämisestä. Tavoitteena on luoda uudenlaisia asumisen ja hoivan ympäristöjä, jotka tukevat itsenäistä selviytymistä. Mutta mitä tästä kaikesta seuraa?

Vaikka asiakasohjaus ja palvelut järjestettäisiin aikaisempaa tehokkaammin, paljon apua tarvitsevat vanhukset kuuluvat sote-uudistuksen suuriin häviäjiin. Palvelut vähenevät todella paljon, jos nämä säästöt toteutetaan. Massiivisia säästöjä ehdotetaan myös lastensuojeluun, päihdehuoltoon ja vammaispalveluihin. Sosiaalipalveluissa leikkuri kohdistuu lähipalveluihin ja etenkin ympärivuorokautiseen hoivaan ja laitosmuotoisiin asumispalveluihin. Tilalle tarjotaan omais- ja perhehoidon lisäämistä.

Vanhuspalvelut ovat sosiaalipalvelujen haurain saareke. Sosiaalinen on pitkälti riisuttu näistä palveluista. Kotipalvelun tehostaminen on tarkoittanut, ettei kuntouttamiselle ole juuri aikaa. Sosiaalipalvelut ovat erityisiä, sillä ne ovat osa laajempaa voimavarojen verkostoa. Esimerkiksi vanhuksen saama kotipalvelu on usein osa sellaista auttamisen arkkitehtuuria, jossa toimivat omaiset, seurakunta, vapaaehtoistyö, järjestöt. Palvelu syntyy vuorovaikutustilanteessa, jossa työntekijä(t) ja palvelun tarvitsija(t) kohtaavat. Juuri näihin kohtaamisiin tulisi kiinnittää huomio. Kotipalvelussa nopeat käynnit tarkoittavat, että työntekijä lämmittää ruoan mikrossa ja laittaa sen vanhuksen eteen muttei ehdi seurata syömistä. Seuraavakaan työntekijä ei välttämättä ehdi tarkistaa syömisiä. Jos ruoka jää toistuvasti syömättä, vanhuksen kunto heikkenee. Käynnit ensiavussa tulevat kalliiksi.

Juuri näihin asioihin sote-uudistuksen tulisi ulottua. Keskipisteessä ovat olleet terveydenhuollon peruspalveluiden ja erikoissairaanhoidon kysymykset ja niiden välinen integraatio. Sosiaalipalvelut ovat marginaalissa. Niitä tarvitsevat eniten muistisairaat, vanhat, vaikeasti vammaiset, päihteiden käyttäjät ja lastensuojelun pitkäaikaisasiakkaat. Näiden ryhmien vaativat palvelut tulisi jättää kilpailun ja valinnanvapauden ulkopuolelle ja järjestää ne perinteisinä julkisina palveluina.

Valinnanvapaus sopii eri tavoin erilaisiin palveluihin. Tiedämme, että kaikki eivät halua valita, eikä valinta ole läheskään aina se tärkein asia. Esimerkiksi vanhuspalveluissa valinnan tekeminen saattaa olla vaikeaa, sillä kyse on usein laajoista avuntarpeista, jotka muuttuvat nopeasti. Päivittäinen neuvottelumahdollisuus on tärkeää – tuottajan valinta kerran vuodessa ei korvaa sitä eikä käytännössä ole edes mahdollinen. Ei elämän kokoisia palveluja osteta kuin autoja.

Vaativia sosiaalipalveluja tarvitsevat ryhmät tulisi jättää sote-uudistuksen ulkopuolelle, perinteisten julkisten palvelujen piiriin.

LOPUKSI

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelurakenteen uudistus on ollut pitkä prosessi. Tämä ei välttämättä ole huono asia, sillä kyse on suuresta muutoksesta. Uudenlainen sosiaali- ja terveyspalvelujen

ON IKÄVÄÄ, JOS SÄÄSTÖT JÄLLEEN KERRAN OTETAAN VANHUSPALVELUISTA, JOISSA TARPEIDEN KASVU ON SUURINTA.

järjestämisen tapa vaatii paljon aikaa, valmistelutyötä ja myös rahaa. Säästöjä voi syntyä skaalaeduista, jos niitä ei hukata hallinnoinnin lisäämiseen, sekä siitä, ettei jokaisen kunnan ja kuntayhtymän tarvitse innovoida yksinään. Ainakin alkuvaiheessa kustannuksia tulee lisää. On ikävää, jos säästöt jälleen kerran otetaan vanhuspalveluista, joissa tarpeiden kasvu on suurinta ja johon käytetty rahamäärä on vähäinen sosiaali- ja terveysmenojen kokonaisuudessa.

Tulevassa sotessa tuottaminen ja tilaaminen olisi tarkoitus erottaa hyvin tiukasti toisistaan, vaikka esimerkiksi Tampereen kaupungin kokemukset tilaajan ja tuottajan erottamisesta eivät tällaista ratkaisua tue ja mallista ollaan luopumassa[4]. Monien asioiden osalta tarvitaan hyvin perusteellista vaikuttavuuden arviointia. Mitä tapahtuu esimerkiksi hyvinvointi- ja terveyseroille, jotka ovat Suomessa häpeällisen suuret (**TARKIAINEN YM.** 2012)? Julkisen vallan on kyettävä tasaamaan eriarvoisuutta, joka syntyy eroista varallisuudessa, kyvykkyyksissä ja käytössä olevissa muissa resursseissa. Soten myötä palvelujärjestelmät monimutkaistuvat, valinnanvapaus siirtää vastuuta palvelua tarvitsevalle ja digitalisointi edellyttää uudenlaista luku- ja kommunikaatiotaitoa myös asiakkailta. On tärkeää huolehtia siitä, ettei sotea rakenneta aktiivisen keskiluokkaisen äänestäjän ja yksityisten yritysten ehdoilla.

Sotea ei tule rakentaa aktiivisen keskiluokkaisen äänestäjän ehdoilla eikä liiketaloudellisilla arvoilla.

Istuva hallitus ei halunnut odottaa alhaalta ylöspäin suuntautuvaa muutosta vaan ryhtyi keskusjohtoiseen valmisteluun. Sosiaalipalveluille ominainen läheisyyden ja hyvinvointivaltiolle tyypillinen kansanvaltaisuuden periaate näyttävät olevan väistymässä. Sote-lakien luonnoksissa korostuvat palvelujen liiketaloudellisuus, tehokkuus ja kustannussäästöt. Muita arvoja teksteistä on vaikeampi tunnistaa. ■

Viitteet

1 Ks. http://alueuudistus.fi/lakiluonnokset .
2 Ks. www.hs.fi/kotimaa/a1470538131498 (”Krp: julkisten palvelujen yhtiöittämisessä piilee riski korruption kasvuun”).
3 Ks. www.taloussanomat.fi/politiikka/2016/07/04/ruotsin-hallitus-haluaa-nirhaista-terveysfirmojen-voitoista/20167111/12 .
4 Ks. www.tampere.fi/liitteet/t/ib4q8W1XA/KV_15062015_paatos_toimintamallin_uudistamisen_paalinjaukset.pdf .

Kirjallisuus

BROMMELS, M. & ARONKYTÖ, T. & KANANOJA, A. & LILLRANK, P. & REIJULA, K. (2016), Valinnanvapaus ja monikanavarahoituksen yksinkertaistaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Selvityshenkilöryhmän loppuraportti, Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:37.

HARRINGTON, C. (2013), Understanding the Relationship of Nursing Home Ownership and Quality in the United States, teoksessa Meagher, G. & Szebehely, M. (Eds.): Marketisation in Nordic Eldercare: a Research Report on Legislation, Oversights, Extent and Consequences, Stockholm University, Stockholm Studies in Social Work 30, 229–240.

TAIMIO, H. (2013), Miten voin olla avuksi? Julkisen palvelun motivaation tutkimus voimakkaassa kavussa, Palkansaajien tutkimuslaitos, Raportteja 26.

TARKIAINEN, L. & MARTIKAINEN P. & LAAKSONEN, P. & VALKONEN, T. (2012), Trends in Life Expectancy by Income from 1988 to 2007: Decomposition by Age and Cause of Death, Journal of Epidemiology & Community Health, 66, 573–578.

VALKAMA, P. & BAILEY S. & ANTTIROIKO, A. (Eds.) (2013), Organizational Innovation in Public Services. Forms and Governance, Basingstoke: Palgrave Macmillan.

KOLUMNI

TUOMAS KOSONEN
Tutkimusjohtaja
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
tuomas.kosonen@labour.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

LASTENHOIDON TUET
- tabu josta ei voi keskustella?

Suomessa melkein kaikkia verotuksen ja sosiaalitukien toimia perustellaan työhön osallistumisen kannustien parantamisella. Toisin on lasten kotihoidontukeen liittyvässä keskustelussa. Esimerkiksi ulkoministeri Timo Soini painotti hallituksen vuoden 2017 talousarvion esittelytilaisuudessa 1.9., että kotihoidontuesta ei leikata, koska se olisi perheiden päätöksentekoon menemistä ja omaan valintaan puuttumista.

Yksi tapa suhtautua lastenhoidon tukiin on ajatella, että ne ovat pyhä asia eikä niistä voi keskustella. Otan tässä kuitenkin toisen kannan. Sopiva tukien laajuus ottaa huomioon niiden aiheuttamat hyvinvointivaikutukset ja tasapainottaa näitä julkisen talouden rahoituksen kanssa. Lastenhoidon tukemisessa vanhempien osalta keskeisiä ovat vaikutukset työllisyyteen ja työuriin ja lasten osalta vaikutukset heidän hyvinvointinsa kehitykseen. Julkisen talouden tasapainon osalta on hyvä muistaa taloustieteen peukalosääntö, jonka mukaan kannattaa kerätä välttämättömiä verotuloja sellaisista lähteistä, jotka muuttavat taloudenpitäjien käyttäytymistä mahdollisimman vähän. Tarkastelen seuraavassa näitä eri käyttäytymisvaikutuksia.

Nykyään lasten kotihoidontukeen on oikeutettu toinen vanhemmista vanhempainrahakauden jälkeen (nuorin lapsi 10 kk) siihen asti, kunnes nuorin lapsi täyttää kolme vuotta. Jos lapsi viedään kodin ulkopuoliseen hoitoon, ei vanhemmilla ole oikeutta kotihoidontukeen, joten käytännössä se on voimakas kannustin pysytellä kotona hoitamassa lapsia. Julkisen päivähoidon maksut riippuvat tuloista ja perheen koosta niin, että jo alle keskituloisen perhe on ylimmässä päivähoitomaksuluokassa, joka on nuorimmaisesta lapsesta 290 euroa kuukaudessa ja seuraavista lapsista tätä vähemmän. Lasten päivähoitoa tuetaan voimakkaasti julkisin varoin.

Näin laaja kotihoidon tukeminen on kansainvälisesti erittäin harvinaista. Esimerkiksi muissa Pohjoismaissa vanhempainrahakauden jälkeen lapsen kotona hoitamiseen sidottuja tukia ei ole laajasti tarjolla. Suomessa alle kolmivuotiaiden lasten äitien työhön osallistuminen onkin huomattavasti alempi kuin muissa Pohjoismaissa. Tutkin (**KOSONEN** 2014) tarkemmin, missä määrin kotihoidontuen suuruus vaikuttaa äitien työhön osallistumiseen. Tulos oli, että 100 euroa kuussa korkeammalla kotihoidontuen tasolla alle kolmivuotiaiden lasten äitien työhön osallistuminen vähenisi kolmella prosenttiyksiköllä, eli jo sadan euron muutoksella työhön osallistumisaste nousisi esimerkiksi 30 %:sta 33 %:iin. Lasten kotihoidontuki vähentää merkittävästi äitien työhön osallistumista.

Periaatteessa korkeammat päivähoitomaksut heikentävät lasten vanhempien työhön osallistumisen kannustimia. Tätä vaikutusta ei tietääkseni ole tutkittu Suomessa ainakaan tavalla, joka sallisi maksujen vaikuttavuuden eristämisen muista tekijöistä. Esimerkiksi muista Pohjoismaista tutkimusta kuitenkin löytyy, jonka mukaan matalampien päivähoitomaksujen on havaittu lisäävän vanhempien työllisyyttä vain vähän. Toki työllisyyttä on vaikeaa nostaa madaltamalla päivähoitomaksuja silloin kun se on jo varsin korkealla tasolla. Suomessa työhön osallistumisaste on vähäinen ja työhön osallistumisen kannustimet heikkoja erityisesti pienituloisilla (**MATIKKA, HARJU JA KOSONEN** 2016). Päivähoitomaksujen alentaminen juuri tälle pienituloisten ryhmälle voi siis olla perusteltua, koska se parantaa ennestään heikkoja työhön osallistumisen kannustimia siellä missä kannustimien parantamisella voi olla vaikutusta.

Näyttää siis siltä, että vaikutukset vanhempien käyttäytymiseen asettavat rajoituksen kotihoidontuen tasolle, mutta ei laajasti ottaen päivähoitomaksuille. Se, että julkinen valta kannustaa äitejä pysymään pitkiä aikoja poissa työelämästä, on haitallista talouden ja myös sukupuolten tasa-arvon kannalta. Äidit töihin kannustamalla ei saada merkittäviä parannuksia kestävyysvajeen tilkitsemiseksi, osin

koska vaihtoehtona julkinen päivähoito on kallista ja osin koska pienten lasten äidit ovat suhteessa koko kansaan pieni ryhmä.

Pitkät kotihoitojaksot voivat kuitenkin aiheuttaa muita ongelmia äideille, työmarkkinoiden toiminnalle ja julkiselle taloudelle. Mahdollista on, että yritykset syrjivät kaikkia naisia rekrytointipäätöksissään, koska ne pelkäävät, että osa heistä jää pitkille vanhempainvapaille. On myös mahdollista, että äitien kotihoitojakson jälkeinen työura on vähemmän nousujohteinen kuin mitä se olisi lyhyemmän kotihoitojakson jälkeen. Tätä jälkimmäistä vaikutusta tutkimme juuri alkaneessa Strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamassa konsortiossa ”Taidot Työhön”. Vaikuttaa ilmeiseltä, että jonkinlainen työuria rapauttava vaikutus monen vuoden kotihoitojaksoilla on, mutta on vähemmän selvää, kuinka merkittävä tuo vaikutus on. Sanottakoon vielä, että jos halutaan pelkästään tukea pienituloisten lapsiperheiden toimeentuloa, sitä ei kannata tehdä kotihoidontuella, vaan mieluummin tuilla, jotka eivät ole sidottu juuri kotihoitoon tai työhön osallistumattomuuteen.

Toinen keskeinen ryhmä, johon lastenhoidon tuilla on vaikutusta, ovat lapset. Lasten hoitomuotojen vaikutusta lasten kehitykseen tutkimme niin ikään mainitussa ”Taidot Työhön”-konsortiossa. Tutkimuksen tuloksia odotellessa näitä vaikutuksia voi arvioida kansainvälisen kirjallisuuden perusteella, mikä kuitenkin tarjoaa epäselviä ja osittain ristiriitaisia tuloksia. Selvää on vain, että asiaan vaikuttaa perhetausta, päivähoidon laatu ja se, minkä ikäisinä lapset viedään hoitoon. Kotihoidontuen hyvinvointivaikutukset kokonaisuudessaan ovat siis epäselviä, koska sen vaikutuksia lapsiin ei vielä tiedetä.

Sen sijaan päivähoitomaksujen osalta voi sanoa jotain lastenkin kannalta relevanttia. Havaittiin, että niiden vaikutus vanhempien työntekoon on keskimäärin vähäinen. Tällöinhän voidaan harkita, että päivähoitomaksuilla rahoitettaisiin palveluita. Lapsinäkökulma tuleekin kunnan talouden kautta. Jos ajatellaan kunnan taloutta suljettuna (ja unohdetaan velanotto tai valtionavut), lisätuloilla kunta pystyy kustantamaan paremmat palvelut. Yksi kunnan tarjoamista palveluista on lasten kunnallinen päivähoito. Talousahdingossa oleva kunta joutuu karsimaan tarjoamiaan palveluita, esimerkiksi lasten päivähoidon laatua. Jos kunta voisi periä nykyistä hieman korkeampia päivähoitomaksuja, esimerkiksi hyvätuloisilta vanhemmilta, mahdollistaisi se kunnalle laadukkaamman päivähoidon tarjoamisen. Kansainvälisen tutkimuksen mukaan tällä olisi vain pieni työllisyyttä haittaava vaikutus. Lapsen kannalta sillä voisi olla kuitenkin paljon merkitystä laadukkaan ja lapsen edut turvaavan varhaiskasvatuksen muodossa. ■

Kirjallisuus

KOSONEN, T. (2014), To Work or Not to Work? The Effect of Child-Care Subsidies on the Labour Supply of Parents, B.E. Journal of Economic Analysis and Policy, Volume 14, issue 3.

MATIKKA, T. & HARJU, J. & KOSONEN, T. (2016), Tuloverotuksen vaikutus työn tarjontaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 5/2016.

ARTIKKELI

JUHA HERKMAN
Akatemiatutkija
HELSINGIN YLIOPISTO
juha.herkman@helsinki.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

Populismin ongelma?*

Populismin saippuamaisuus tekee siitä vaikeasti määriteltävän ilmiön. Populismiin on liitetty niin yksittäisten poliitikkojen kansanomaiset letkautukset kuin protestimieliala, kansallismielisyys ja muukalaiskammo, jopa rasismi. Artikkelissa esitellään erilaisia teorioita, joissa populismia on lähestytty ideologiana, tyylinä, liikkeenä tai poliittisena toimijuutena. Populismin rooli Pohjoismaissa ja perussuomalaisten asema suomalaisessa puoluekentässä saavat tarkastelussa erityistä huomiota. Lopuksi pohditaan populismin merkitystä nykyisten demokratioiden kannalta.

Kun suomalainen poliitikko nimittää toista populistiksi, kyse on haukkumisesta. Hän vihjaa, että kilpailija kosiskelee äänestäjiä lupaamalla katteettomia. Kun suomalainen media käyttää termiä populismi, se viittaa useimmiten eurooppalaiseen oikeistopopulismiin tai äärioikeistoon, kansallismielisyyteen, maahanmuuttovastaisuuteen, muukalaiskammoon tai suoranaiseen rasismiin. Populismi sanana on kielteisesti latautunut.

Populismin merkitykset ovat kuitenkin moninaiset, eikä termin käytöstä ole yksimielisyyttä edes tutkimuksessa. Termin tausta on latinan kansaa tarkoittavassa sanassa populus, mikä mahdollistaa myös myönteisten merkitysten liittämisen populismiin. Joskus populismilla halutaankin viitata kansan syvien rivien tahtoon, jopa demokratian toimivuuteen. Populismi on kuin märkä saippua, joka luiskahtelee karkuun kun sen yrittää ottaa kiinni.

PIENIN YHTEINEN NIMITTÄJÄ

Populismin osin ristiriitaisetkin merkitykset juontuvat historiasta. Vuosien saatossa populismi on liitetty sekä demokraattisiin että autoritäärisiin tai totalitaarisiin hallintoihin, oikeistolaisiin ja vasemmistolaisiin puolueisiin sekä agraari- ja urbaaniliikkeisiin (**TAGGART** 2000). On vaikea sanoa, millä tavoin vaikkapa perussuomalaiset, espanjalainen Podemos, kreikkalainen Syriza, unkarilainen Fidesz ja Hugo Chávezin Venezuelassa perustama poliittinen liike ovat yhteismitallisia, vaikka ne kaikki ovat tällä vuosituhannella menestyneitä, populistisiksi nimitettyjä puolueita.

Populismin moninaisuus liittyy sen ideologiseen ohuuteen (**STANLEY** 2008). Populismilla ei ole yhteistä ideologista pohjaa, vaan se voi liittää hyvinkin erilaisia – jopa kilpailevia – ideologioita toisiinsa. Tämä ”kameleonttimaisuus” selittää osaltaan populismin elinvoimaa. Tyypillisesti populismissa kansallismielinen nationalismi yhdistetään vasemmistolaiseen sosialismiin tai oikeistolaiseen konservatiivisuuteen. Nationalismi ei ole populismin edellytys, mutta erityisesti oikeistopopulismissa se on tyypillinen painotus (**MUDDE** 2007).

Tyypillisesti populismissa vedotaan ”kansan syviin riveihin”.

Nationalismin keskeistä roolia populismissa selittää kansan käsitteen tärkeys. Populismissa on määritelmän mukaisesti tyypillistä vedota kansan syviin riveihin, olla ”unohdetun kansan” asialla. SMP:n perustaja Veikko Vennamo tapasi sanoa ”Kyllä kansa tietää”, kun hän kävi kamppailua ”rötösherroja” vastaan. Usein ”kansaa” puolustetaankin juuri jotakin vastaan – oli kyse sitten herroista, eliitistä, maahanmuuttajista tai vieraista kulttuureista. Ongelma on siinä, että myös kansa on hyvin epämääräinen sana. Se, keitä kansaan kulloinkin lasketaan ja keitä ei, vaihtelee populismissa tilanteen mukaisesti. Sama pätee kansan ”vihollisiin”.

Länsimaisissa demokratioissa populismia luonnehditaankin usein protestiksi tai vastaliikkeeksi, jolla ei ole omaa ideologiaa (**WIBERG** 2011). Populismi nousee, kun vanhaan valtaan kyllästytään tai kun perinteiset puolueet eivät kykene puhuttelemaan äänestäjäkuntaa. Esimerkiksi Suomen vuoden 2011 ”jytkyvaaleissa” oli paljolti kyse tällaisesta protestista, kun äänestäjät siirtyivät muista puolueista perussuomalaisten tukijoiksi ja perustelivat äänestyspäätöstään halulla muutokseen (**BORG** 2012).

Populismin liittäminen ykskantaan protestiin ei kuitenkaan selitä täysin sen vetovoimaa: ideologioilla ja vastakkainasetteluilla on populismissa merkitystä. Kaikki vastustus ei ole populismia. Osa populistisista liikkeistä on myös häm-

Juha Herkmanin mukaan populismi voi myös virkistää demokratiaa, mutta hän näkee kansallismielisen oikeistopopulismin leviämisen Euroopassa huolestuttavana.

”POPULISMISSA YHTEISKUNNAN USKOTAAN JAKAUTUNEEN KAHTEEN VASTAKKAISEEN RYHMITTYMÄÄN – PUHTAASEEN KANSAAN JA KORRUPTOITUNEESEEN ELIITTIIN.”

mästyttävän pitkäikäisiä. Kun populistinen puolue vakiinnuttaa asemansa, on vaikea puhua enää protestista. Toisaalta silloin voi olla myös hankalaa puhua populismistakaan.

Yksinkertaisin populismin määritelmä pitää sitä vain poliittisena tyylinä, jota luonnehtii kansaan vetoava retoriikka ja kansanomainen esiintyminen (**JAGERS JA WALGRAVE** 2012). Tällaisen näkemyksen mukaan kaikki suositut poliitikot ovat toisinaan populisteja, eikä populismi ole siten varattu jonkun liikkeen tai sen edustajien ominaisuudeksi. Tässä suhteessa esimerkiksi pääministeri Alexander Stubb (kok) oli yhtä lailla populisti esiintyessään ihmistikkatauluna Duudsonien teemapuiston avajaisissa kuin Timo Soini (ps) tämän verratessa euron yhteismitattomuutta lippalakkiin, joka ei sovi samalla tavoin omenalle ja melonille.

Kriitikoiden mukaan populismin palauttaminen pelkkään retoriikkaan tai tyyliin ei kuitenkaan riitä (**MAZZOLENI** 2014; ks. myös **JAGERS JA WALGRAVE** 2012), koska populismissa on poikkeuksetta kyse jonkin sortin ideologisesta rajanvedosta ja ihmisryhmien välisestä vastakkainasettelusta. Tämän takia **MUDDE JA KALTWASSER** (2012) ovat yrittäneet etsiä populismin pienintä yhteistä nimittäjää. He ovat päätyneet määritelmään, jonka mukaan populismissa yhteiskunnan uskotaan jakautuneen kahteen vastakkaiseen ryhmittymään – puhtaaseen kansaan ja korruptoituneeseen eliittiin – ja populistien mukaan politiikan tulisi tarkoittaa tuon ”kansan” tahdon ilmaisemista. Mudden ja Kaltwasserin määritelmä kuvaa melko hyvin länsimaisissa demokratioissa ilmentynyttä poliittista populismia.

POPULISMI POLIITTISENA TOIMIJUUTENA

Edesmennyt politiikan filosofi Ernesto Laclau (1935–2014) esitti hiukan muista poikkeavan näkemyksen populismista. Sen sijaan että olisi yrittänyt vastata siihen, mitä populismi on, **LACLAU** (2005) kysyi, miten populismi rakentuu. Hän näki populismin poliittisena prosessina pikemminkin kuin ideologiana tai liikkeenä. Laclaun mukaan populismissa on kyse siitä, että tietty ihmisjoukko tunnistaa itsensä poliittisena toimijana, jolla on merkitystä. Laclau ei ottanut kantaa siihen, onko tällainen populismi hyvää vai huonoa. Koska populismi on usein latautunut muukalaisvihan ja rasismin kaltaisilla kielteisillä merkityksillä, Laclaun teoriaa on myös kritisoitu tai populismin tutkijat eivät ole sitä välttämättä noteeranneet.

Monissa läntisissä demokratioissa politiikka kiinnostaa yleensä eniten hyvin koulutettuja ja toimeentulevia ihmisiä. He myös äänestävät varmimmin. Heidän ulkopuolelleen jää iso joukko ihmisiä, joita politiikka ei juuri kiinnosta tai jotka kokevat että heitä ei kuunnella eivätkä he voi vaikuttaa. Monissa maissa äänestysprosentit ovat laskeneet merkittävästi. Aika ajoin poliittiselle kentälle tulee kuitenkin uusia liikkeitä tai puolueita, jotka kykenevät ainakin hetkellisesti puhuttelemaan osaa tuosta porukasta – saavat heidät tuntemaan, että he voivat nyt vaikuttaa uuden puolueen kautta.

Kriisitilanteessa populistinen liike voi yhdistää aika erilaisia poliittisia vaatimuksia.

Populistinen toimijuus ammentaa kulloisestakin historiallisesta kontekstista. Usein taustalla on jokin kriisi, joka rapauttaa vallitsevan puoluejärjestelmän uskottavuutta. Olennaista on, että juuri siinä tilanteessa aika erilaisetkin poliittiset vaatimukset voivat yhdistyä saman populistisen liikkeen alaisuudessa. Esimerkiksi sekä vasemmistolaiset vaatimukset työväen oikeuksista että oikeistolaiset vaatimukset valtion heikentämisestä markkinoita jarruttamasta käyvät iloisesti yksiin liikkeen retoriikassa. Yhdistävänä tekijänä on erilaisia iskusanoja, kuten puolueen johtaja, kansakunnan nimi tai ”kansa”, joiden kautta tunnetaan yhteenkuuluvuutta. Toisaalta tunteenomaista samastumista yhteisöön vahvistaa yhteisten vihollisten nimeäminen maahanmuuttajista, vieraista kulttuureista, eliitistä tai EU:n kaltaisista ylikansallisista organisaatioista.

Laclaun tausta oli 1960-luvun alun Argentiinan peronistisessa opiskelijaliikkeessä. Kannuksensa hän valoi brittiläisessä Essexin yliopistossa, jossa hän väitteli ja toimi lähes 30 vuotta poliittisen teorian professorina. Hänen ajatuksiinsa on siten vaikuttanut kokemus eteläamerikkalaisesta polarisoituneesta poliittisesta kulttuurista sekä Euroopassa 1970–1980-luvuilla suosittu uusvasemmistolainen politiikan teoria. Laclaun populismiteoria on kuitenkin onnistunut selittämään populististen liikkeiden nousua ja vetovoimaa, ja se on vaikuttanut suoraan joidenkin nykyisten populististen puolueiden taustalla. Esimerkiksi Euroopan talouskriisin myötä Espanjassa menestynyt Podemos ja Kreikkaa johtava Syriza ovat vasemmistopopulistisia liikkeitä, joiden rakentamisessa on tietoisesti otettu varten Laclaun ajatuksista. Osa puolueiden ideologeista on perehtynyt Laclaun populismiteoriaan, ja esimerkiksi Syrizan ensimmäinen valtiovarainministeri Yanis Varoufakis opiskeli Essexin yliopistossa.

POPULISMI POHJOISMAISSA

Pohjoismaisia puoluejärjestelmiä on pidetty 1900-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta lähtien melko vakaina. Vaikka maiden välillä on eroja – esimerkiksi Ruotsissa ja Tanskassa puolueet ovat järjestäytyneet selkeisiin porvari- ja vasemmistoleireihin – Pohjoismaita luonnehtii monipuoluejärjestelmä, jossa pyritään yhteisymmärrykseen ja konsensusratkaisuihin. Siksi onkin yllättävää, että poliittisella populismilla on Pohjois-

maissa jopa pidempi historia kuin monissa muissa Euroopan demokratioissa. PALOHEIMO (2012) perustelee asiaa sillä, että konsensushakuisissa monipuoluejärjestelmissä vallassa olevat puolueet on helppo niputtaa korruptoituneeksi kartelliksi, jota vastaan populistinen liike kamppailee.

Populismin ensimmäinen aalto vahvistui Suomessa, Norjassa ja Tanskassa 1970-luvulla. Se oli vastareaktio hyvinvointivaltion rakentamiselle. Tanskassa ja Norjassa 1970-luvun alussa perustetut Edistyspuolueet olivat oikeistolaisia liikkeitä, jotka vastustivat vahvaa valtiota ja voimakasta verotusta. Suomessa jo 1959 perustetun SMP:n nousu liittyi puolestaan rakennemuutoksen, kun Suomi muuttui nopeasti 1960–1970-luvuilla agraariyhteiskunnasta urbaaniksi teollisuusvaltioksi (ks. HELANDER 1971). 1990-luvun lopulla ja eritoten 2000-luvulla vahvistunut populismin toinen aalto puolestaan liittyy globalisaation pohjoismaiselle hyvinvointimallille aiheuttamiin haasteisiin: teollisuuden ja työpaikkojen rakennemuutokseen, kansallisvaltioiden heikentymiseen sekä ihmisten lisääntyneeseen liikkuvuuteen, erityisesti maahanmuuttoon.

Viime aikojen populismiaalto on Pohjoismaissa liittynyt globalisaation hyvinvointivaltiolle asettamiin haasteisiin.

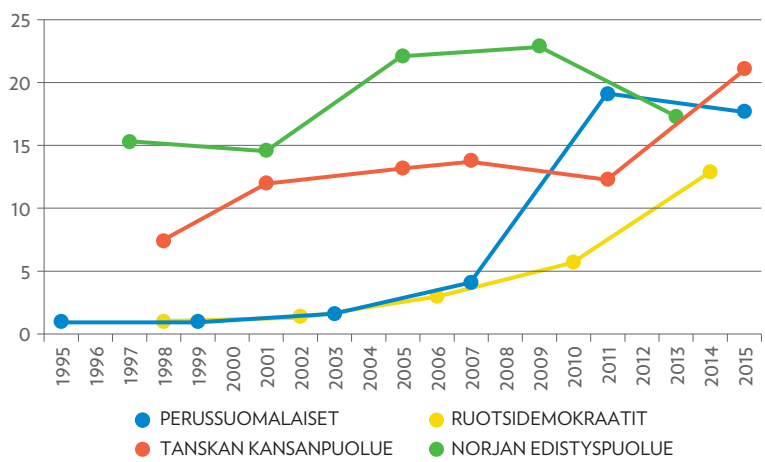
Pohjoismaiset populistipuolueet olivat joko jääneet melko marginaalisiksi toimijoiksi tai SMP:n tavoin kuihtuneet 1990-luvulle tultaessa. Raunioista nousi kuitenkin uusia populistisia liikkeitä, kuten vuonna 1995 perustetut Tanskan kansanpuolue (Dansk Folkeparti) ja perussuomalaiset. Tanskan kansanpuolueen ydinviesti on alusta lähtien ollut kansallismielisyys, maahanmuuttokriittisyys ja EU:n kaltaisten ylikansallisten toimijoiden vastustaminen. Myös Norjan edistyspuolue omaksui samoja teemoja 1980-luvun lopulla, ja liikkeen suosio alkoi nousta kohisten. Vaikka Sulo Aittoniemi (ps) piti esillä siirtolaisteemaa, puolusti perussuomalaiset aluksi lähinnä ”pientä ihmistä” ja pysyi kymmenkunta vuotta parin kansanedustajan pienpuolueena. 2000-luvun jälkipuolella maahanmuuttokriittisyydestä tuli yksi puoleen keskeisistä teemoista, kun Jussi Hallaaho kannattajineen liittyi puolueen toimintaan.

Ruotsissa ei oikeastaan ollut vaikutusvaltaista populistista puoluetta ennen 2010-lukua. Uusi Demokratia -liike (Ny Demokrati) pääsi niukasti Ruotsin valtiopäiville vuonna 1991 mutta kuihtui yhden kauden jälkeen. Kansallismielinen populistipuolue Ruotsidemokraatit (Sverigedemokraterna) perustettiin jo vuonna 1988, mutta se ylitti ensimmäisen kerran valtiopäivien äänikynnyksen vasta vuonna 2010. Ruotsidemokraattien tausta on kansallissosialistisessa liikkeessä, minkä takia muut puolueet ovat kieltäytyneet yhteistyöstä sen kanssa. Puolue on kuitenkin nyttemmin onnistunut puhuttelemaan äänestäjiä maahanmuuttokriittisellä ja kansalliskonservatiivisella sanomallaan. Vuoden 2014 valtiopäivävaaleissa se nousi kolmanneksi suurimmaksi puolueeksi, ja tuoreissa mielipidetiedusteluissa Ruotsidemokraattien kannatus on ollut jopa 20 prosentin luokkaa.

Taulukko 1. 2000-luvulla menestyneet pohjoismaiset populistipuolueet.

	Perustettu	1. kerran valtiopäiville (ääniosuus % / paikkoja)	Puheenjohtajat	Ääniosuus % / paikkoja valtiopäivillä (viime vaaleissa)	Hallitus / oppositio
Norjan edistyspuolue (NFP)	1973	1973 (5% / 4)	Siv Jensen (2006-) Carl I. Hagen (1978-2006)	16.3% / 29 (2013)	Hallituksessa (2013-)
Tanskan kansanpuolue (DF)	1995	1998 (7.4% / 13)	Kristian Thulesen Dahl (2012-) Pia Kjærsgaard (1995-2012)	21.1% / 37 (2015)	Hallituksen apupuolue (2001-2011 ja 2015-)
Perussuomalaiset (PS)	1995	1995 (1% / 1)	Timo Soini (1996-)	17.7% / 38 (2015)	Hallituksessa (2015-)
Ruotsidemokraatit (SD)	1988	2010 (5.7% / 20)	Jimmie Åkesson (2005-) Mikael Jansson (1995-2005)	12.9% / 49 (2014)	Oppositiossa, *cordon sanitaire*

Kuvio 1. Puolueiden ääniosuus valtiopäivävaaleissa (%) 1995-2015.

POHJOISMAISILLE POPULISTIPUOLUEILLE ON LEIMALLISTA KANSALLISMIELISYYS JA MAAHANMUUTTOKRIITTISYYS.

Kansallismielisyys – joka näkyy puolueiden nimissä – ja maahanmuuttokriittisyys liittävät pohjoismaiset puolueet eurooppalaiseen oikeistopopulististen liikkeiden perheeseen (JUNGAR JA JUPSKÅS 2014). Puolueiden painotuksissa on kuitenkin eroja ja niiden elämänvaihe poliittisessa järjestelmässä vaihtelee (HERKMAN 2015). Siinä missä Ruotsidemokraatit vielä hakee asemaansa, Tanskan kansanpuolue ja Norjan edistyspuolue ovat olleet jo pitkään suosittuja ja melko vakiintuneita. Ensimmäistä kauttaan hallituksessa istuva Norjan edistyspuolue lähestyy valtavirran konservatiivipuoluetta, eikä sitä mielellään enää nimitetä populistiseksi liikkeeksi. Niin ikään Tanskan kansanpuolueen kannatus on pysynyt koko tämän vuosituhannen varsin vakaana. Puolue on toiminut vähemmistöhallitusten apupuolueena ja saanut vaa'ankieliaseman, jossa se on voinut ajaa tiukkaa maahanmuuttopolitiikkaa ryvettymättä itse hallituksissa. Oikeistopopulismi on tämän seurauksena Tanskassa ikään kuin normalisoitunut.

PERUSSUOMALAISTEN KIIRASTULI

Vaikka perussuomalaiset menettivätkin hiukan kannatustaan vuoden 2015 eduskuntavaaleissa, oli puolue 17,7 prosentin äänisaaliilla toiseksi suurin. Se on näin ollen vakiinnuttanut asemansa jytkyvaalien jälkeen ja istuu ensimmäistä kertaa hallituksessa. Hallitusvastuu on kuitenkin syönyt puolueen kannatusta, josta on viimeisten kyselyjen mukaan kadonnut jopa kymmenen prosenttiyksikköä. Siinä missä EU:n talouskriisi ja lisääntyvä maahanmuutto loivat puolueen kannatukselle pontta oppositioasemassa, hallituksen tekemät säästöpäätökset ja Lähi-idästä tullut pakolaisvyöry ovat murentaneet sitä uudella vaalikaudella.

Aika suuri osa puolueen äänestäjistä on ollut kannastaan epävarmoja tai muista puolueista liikkuneita. Vuoden 2015 vaaleissa tämä näkyi siinä, että perussuomalaiset saivat ennakkoääniä muita puolueita vähemmän mutta nousivat varsinaisen äänestyspäivän suosikiksi (GRÖNLUND 2016). Äänestyspäätöksiä tehtiin vasta loppumetreillä. Perussuomalaiset ovat onnistuneet viemään ääniä erityisesti ennätysheikon tuloksen tehneeltä vasemmistolta ja nousseet viime vaaleissa sekä duunarien että työttömien suosikkipuolueeksi.

"Perussuomalaiset ovat nousseet viime vaaleissa sekä duunarien että työttömien suosikkipuolueeksi."

Hallituksen leikkauspolitiikka on karkottanut äänestäjiä perussuomalaisista takaisin vasemmiston kannattajiksi.

Ideologinen huojunta perinteisellä vasemmisto-oikeisto-akselilla näyttäisi kuitenkin olevan puolueen kannalta hankala yhtälö. Puoluetta on markkinoitu työväenpuolueena ilman sosialismia. *Helsingin Sanomien* vuoden 2011 vaalikonevastauksia tutkittaessa perussuomalaisten ehdokkaat sijoittuivatkin sosiaalipoliittisesti enemmän vasemmalle. Sen sijaan vuoden 2015 Yleisradion vaalikonevastausten perusteella puolueen ehdokkaat edustivat oikeistolaisia näkemyksiä. Puolueen kannattajat ovat itse asiassa markkina- ja yritysmyönteisyydessä toiseksi oikeistolaisimpia kokoomuksen kannattajien jälkeen (WESTINEN 2016).

Perussuomalaiset ovatkin loksahtaneet varsin kivuttomasti porvarihallitukseen. Vaikka puolueen kannattajissa on runsaasti yritysmyönteisiä, perinteisille duunareille, pätkätyöläisille ja työttömille hallituksen leikkauspolitiikka on kuitenkin ollut selvästi kova pala. Kannatuskyselyjen perusteella tästä joukosta moni on palannut vasemmiston kannattajaksi. Perussuomalaisten kannalta olennaista on, kuinka hyvin he kykenevät vaalikauden aikana vakuuttamaan äänestäjänsä uudelleen.

Kun populistinen liike pääsee valtaan, sen protestilta putoaa pohja. Jos liikkeen ideologinen perusta on ohut, kuten populismissa usein on, jäljelle ei välttämättä jää tukevaa runkoa, jonka varaan liikkeen voi rakentaa. Tämän takia vakiintuneet puolueet välttelevät populismi-sanan käyttöä itsemäärittelyssä. Esimerkiksi perussuomalaiset markkinoivat itseään vielä ennen "jytkyä" populistisena puolueena, mutta tällainen puhe on sen jälkeen lähes kadonnut.

Toisaalta kaikkien nykyisten massapuolueiden alkuvaiheessa on ollut populistisia piirteitä, joissa oma ryhmittymä on asetettu keskiöön ja rakennettu vihollikuvia muihin ryhmiin. Sanottu pätee niin vasemmistolaisiin kuin oikeistolaisiinkin liikkeisiin. Poliittisen liikkeen alkuvaiheessa tällainen henki on tärkeä, joten populismi liittyy läheisesti puolueiden syntyyn. Olennaista on kuitenkin se, että vakiintuneissa liikkeissä on kohtuullisen selkeä ja pysyvä ideologinen lähtökohta. Populismissa taas eri ideologiat voivat yhdistyä tai jopa vaihtua tarpeen mukaan. Oikeistopopulismin kohtalonkysymys on, missä määrin arvokonservatiivisuus, nationalismi ja maahanmuuttokriittisyys riittävät kansanliikkeen lähtökohdiksi.

"Missä määrin arvokonservatiivisuus, nationalismi ja maahanmuuttokriittisyys riittävät kansanliikkeen lähtökohdiksi"?

POPULISMI JA DEMOKRATIA

Populismi on latautunut useimmissa läntisissä demokratioissa kielteisesti ja sitä käytetään politiikassa haukku-

masanana. Kuitenkin jotkut politiikan tutkijat ovat nähneet populismissa demokratian kannalta myös myönteisiä puolia (esim. **CANOVAN** 1999). **MUDDE JA KALTWASSER** (2012) muistuttavat, että liberaalidemokratioissa populismi voi oikeasti antaa äänen sellaisille ihmisryhmille, jotka ovat kokeneet jäävänsä politiikassa paitsioon, ja siten myös aktivoida heitä poliittisesti. Populismi voi myös ravistella jämähtänyttä järjestelmää ja tuoda puolueiden välisiä ideologisia eroja selvemmin esiin.

Perussuomalaisten muille puolueille tuottama haaste on osaltaan kirkastanut porvari- ja vasemmistopuolueiden eroja suomalaisessa puoluekentässä. Vuoden 2011 jytkyvaaleissa perussuomalaisia äänestettiin paljolti siksi, että puolueiden väliset ideologiset erot koettiin epäselviksi ja politiikasta oli tullut ”yhtä ja samaa” (vrt. **BORG** 2012). Tulevissa vaaleissa oikeiston ja vasemmiston rajanveto on varmasti äänestäjille helpompaa. Samalla tavoin voi todeta, että jos Brexit-äänestystulos ja vastaava populistinen liikehdintä muissa EU-maissa saa aikaan sen, että unioni kykenee uudistumaan ja vastaamaan monissa jäsenmaissa koettuun epäluuloon EU:n demokratian toimivuudesta, populismilla on ollut myönteisiä vaikutuksia.

Populismi voi herättää tekemään uudistuksia, mutta se voi myös johtaa vähemmistöjen syrjintään ja pakkovaltaan.

Populismin kääntöpuoli on kuitenkin siinä, että se rapauttaa vakautta ja mutkistaa välittömiä kehitysnäkymiä. Usein populismi lisää vastakkainasetteluillaan konflikteja ja ihmisryhmien polarisaatiota ja heikentää vähemmistöjen elintilaa. Populistisen politiikan tuloksena jopa vähemmistöjen oikeudet voivat vaarantua. Poliittisen järjestelmän kannalta uhkana on se, että kun populistit eivät kykene täyttämään lupauksiaan, heihin toivonsa ladanneet kansalaiset pettyvät entisestään ja menettävät lopunkin kiinnostuksensa politiikkaan.

Suurin populismiin liittyvä pelko kohdistuu tällä hetkellä kansallismielisen oikeistopopulismin leviämiseen Euroopassa. Vaikka kansallisvaltio on osoittanut toimivuutensa poliittisena yksikkönä, eristäytyminen ei ole johtanut mitään valtiota pitkäaikaiseen kukoistukseen tai lisännyt kansalaisten hyvinvointia. Kansallisten intressien ylikorostaminen heikentää valtioiden yhteistyömahdollisuuksia. Äärimmillään oikeistopopulismi voi saada autoritäärisiä muotoja, jotka murentavat kansalaisyhteiskunnan toimintakykyä. Tästä on merkkejä esimerkiksi Unkarissa ja Puolassa, joissa vallassa olevat oikeistopopulistiset hallinnot yrittävät kaventaa demokratian toimintaedellytyksiä. Tällöin populistien ihannoima kansanvalta muuttuu paradoksaalisesti pakkovallaksi, josta Euroopan lähihistoriassa on tuskallisia kokemuksia. ■

* Kirjoitus liittyy Suomen Akatemian rahoittamaan akatemiatutkijan projektiin ”Pohjoismainen populismi mediassa”.

Kirjallisuus

BORG, S. (toim.) (2012), Muutosvaalit 2011, Helsinki: Oikeusministeriö.

CANOVAN, M. (1999), Trust the People! Populism and the Two Faces of Democracy, Political Studies, 47, 2–16.

GRÖNLUND, K. (2016), Eduskuntavaalit 2015, teoksessa Grönlund, K. & Wass, H. (toim.): Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015, Helsinki: Oikeusministeriö, 58–75.

HERKMAN, J. (2015), The Life Cycle Model and Press Coverage of Nordic Populist Parties, Journalism Studies, (online first), DOI: 10.1080/1461670X.2015.1066231.

HELANDER, V. (toim.) (1971), Vennamolaisuus populistisena joukkoliikkeenä, Hämeenlinna: Karisto.

JAGERS, J. & WALGRAVE, S. (2012), Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium, European Journal of Political Research, 46, 319–345.

JUNGAR, A-C. & JUPSKÅS A. R. (2014), Populist Radical Right Parties in the Nordic Region: A New and Distinct Party Family?, Scandinavian Political Studies, 37:3, 215–238.

LACLAU, E. (2005), On Populist Reason, London: Verso.

MAZZOLENI, G. (2014), Mediatization and Political Populism, teoksessa Esser, F. & Strömbäck, J. (Eds.): Mediatization of Politics: Understanding the Transformation of Western Democracies, Hampshire: Palgrave Macmillan, 42–56.

MUDDE, C. (2007), Populist Radical Right Parties in Europe, Cambridge: Cambridge University Press.

MUDDE, C. & KALTWASSER, C. R. (2012), Populism and (Liberal) Democracy: a Framework for Analysis, teoksessa Mudde, C. & Kaltwasser, C. R. (Eds.): Populism in Europe and Americas: Threat or Corrective for Democracy?, Cambridge: Cambridge University Press, 1–26.

PALOHEIMO, H. (2012), Populismi puoluejärjestelmän vedenjakajana, teoksessa Borg, S. (toim.): Muutosvaalit 2011, Helsinki: Oikeusministeriö, 324–344.

STANLEY, B. (2008), The Thin Ideology of Populism, Journal of political ideologies, 13:1, 95–110.

TAGGART, P. (2000), Populism, Buckingham: Open University Press.

WESTINEN, J. (2016), Puoluevalinta Suomessa 2000-luvulla, teoksessa Grönlund, K. & Wass, H. (toim.): Poliittisen osallistumisen eriytyminen – Eduskuntavaalitutkimus 2015, Helsinki: Oikeusministeriö, 249–272.

WIBERG, M. (2011), Mitä populismi on?, teoksessa Wiberg, M. (toim.): Populismi – kriittinen arvio, Helsinki: Edita, 11–21.

Kustantaminen esimerkkinä digitalisaation aiheuttamasta toimialan disruptiosta*

Artikkeli käsittelee sitä, kuinka digitalisaatio aiheuttaa toimialan disruption. Esimerkkinä toimii kustantaminen Suomessa. Kolmivaiheisessa analyysissa identifioimme ensiksi taloustilastojen avulla disruptiivisen käännekohdan, joka kustannusalalla sijoittui vuoden 2012 paikkeille. Sen jälkeen erittelemme ICT:n käytön avulla toimintaympäristön muutoksia, jotka ovat vaikuttaneet disruption syntymiseen. Kustantamisessa näitä ovat teknologia, kuluttajakäyttäytyminen ja liiketoimintamallit. Lopuksi tarkastelemme parin esimerkin avulla, kuinka mediatalot ovat löytäneet uutta digitaalista liiketoimintaa vanhan tilalle. Tarkastelemme myös, miten analyysi soveltuu muille toimialoille sekä yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

ARTIKKELI

CAJ SÖDERGÅRD
Tutkimusprofessori
VTT
caj.sodergard@vtt.fi

ASTA BÄCK
Johtaja tutkija
VTT
asta.back@vtt.fi

ILKKA KOIRANEN
Projektitutkija
TURUN YLIOPISTO
ilalko@utu.f

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

Disruptio voidaan määritellä näin: "Yksilöllinen toimija on disruptoitunut silloin kun sen täytyy muotoilla strategiansa uudelleen selviytyäkseen ympäristön muutoksesta" (**KILKKI** 2016). Sovellamme tässä artikkelissa disruption kolmivaiheista analyysia:

– Identifioidaan toimialan disruptio ensisijaisesti talousmittareiden avulla
– Selvitetään disruptioon johtaneita muutoksia toimintaympäristössä
– Analysoidaan, kuinka toimijat ovat löytäneet uutta liiketoimintaa disruptoituneen tilalle.

Keskitymme analyysissamme media-alaan ja erityisesti sen osa-alueeseen kustantaminen. Media-alaa on pidetty useissa selvityksissä yhtenä disruptiivisimmista aloista (**GROSSMAN JA RICKARDS** 2015; **GROSSMAN** 2016; **SEPPÄNEN JA VÄLIVERRONEN** 2012). Koska media-ala on jo läpikäynyt merkittävän disruption, se on kiinnostavaa digitaalisten murrosten tutkimuksessa.

KUSTANNUSTOIMINTA SUOMESSA

Vuonna 2014 Suomessa kustannustoiminnan osuus oli 59 prosenttia koko joukkoviestinnästä (taulukko 1).

Kustannusala muodosti Suomessa pitkään ulkomaiselta kilpailulta melko hyvin suojatun sektorin. Esimerkiksi sanomalehtikustantajat hallitsivat tyypillisesti ison osan arvoketjustaan sisältötuotannosta myyntiin ja jakeluun asti. Suomen kielen ja vahvan lehdenlukukulttuurin uskottiin suojaavan kilpailulta.

Taulukko 1. Suomen joukkoviestinnän eri sektorien liikevaihto 2014.

Mediatuote	Milj. €	%
Päivälehdet (7–4-päiväiset)	874	22
Muut sanomalehdet	130	3
Ilmaislehdet	73	2
Aikakauslehdet	550	14
Kirjat	548	14
Suoramainonta	179	5
Kustannustoiminta yhtensä	2 353	59
Televisio	1 088	27
Radio	60	2
Internetmainonta	265	7
Sähköinen viestintä yhteensä	1 413	36
Äänitteet	58	1
Video	75	2
Elokuvateatterit	75	2
Tallenneviestintä yhteensä	208	5
Koko joukkoviestintä	**3 974**	**100**

Lähde: Tilastokeskus.

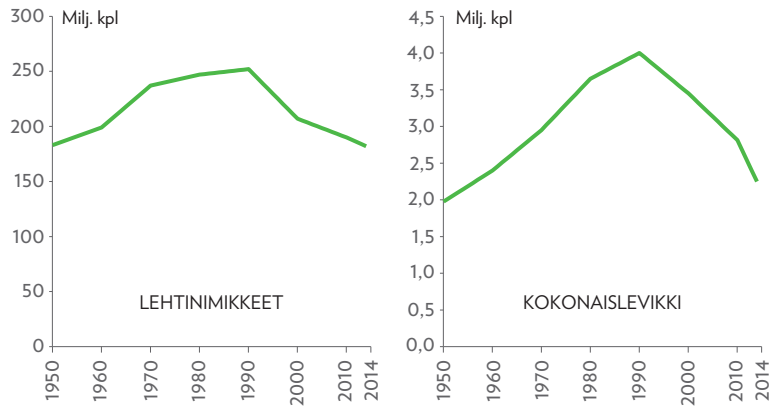

CAJ SÖDERGÅRD (kesk.), ASTA BÄCK ja ILKKA KOIRANEN ovat havainneet, että toimimalla proaktiivisesti ovat mediatalot voineet löytää uutta liiketoimintaa disruptiossa poistuneen ansainnan tilalle.

KUSTANNUSALA AJAUTUI VUODEN 2012 PAIKKEILLA DISRUPTIIVISEEN TILANTEESEEN.

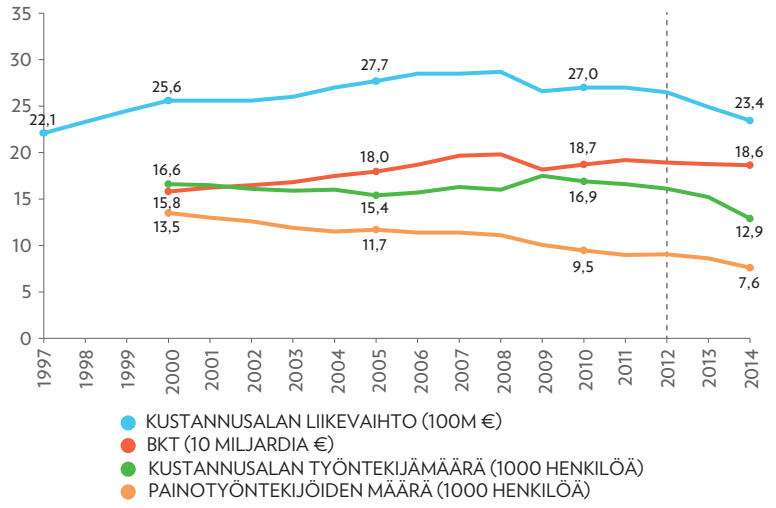
Vuoden 1990 vaiheilla niin lehtinimikkeiden kuin kokonaislevikinkin 1950-luvulta asti jatkanut nousu katkesi (kuvio 1). Tuolloin syvä taloudellinen lama koetteli koko Suomea. Vaikka talous kääntyi 1990-luvun puolivälin jälkeen nousuun, tilattavien lehtien levikit eivät kuitenkaan enää lähteneet kasvuun.

Kuvio 1. Sanomalehtien nimikkeiden ja levikin (miljoonaa kappaletta) kehitys Suomessa.

Lähde: Sanomalehtien Liitto ja Grönlund (2014).

Kuvio 2. Kustannusalan liikevaihto, toimituksellisten työntekijöiden määrä ja graafisen tuotannon työntekijämäärä 1997(2000)–2014. Vertailukohteena Suomen bruttokansantuote.

Raakadatan lähde: Tilastokeskus.

Bruttokansantuotteen (bkt) ja kustannusalan liikevaihdon välinen korrelaatio näkyy aina vuoteen 2012 saakka (kuvio 2). Painotuotantoon liittyvät työpaikat ovat vähentyneet tasaisesti aina vuodesta 2000 lähtien, kun taas toimituksellisissa työpaikoissa lasku on alkanut vasta 2010-luvulla. Toimituksellisten työpaikkojen vähentyminen kiihtyi erityisesti vuoden 2012 jälkeen samalla, kun lehtien kokonaislevikin lasku voimistui. Monet suomalaiset kustannustalot joutuivatkin vuoden 2012 paikkeilla disruptiiviseen tilanteeseen, jossa strategiamuutokset olivat välttämättömiä.

Hyödynnämme kustannusalan disruption analyysissamme samantyyppistä viitekehystä kuin mitä **DAHLBERG JA HALÉN** (2016) käyttivät pankkisektorin muutosten tarkastelussa. Viitekehys perustuu **LAWRENCEN JA LORSCHIN** (1986) kontingenssiteoriaan, joka huomioi ympäristön muutokset.

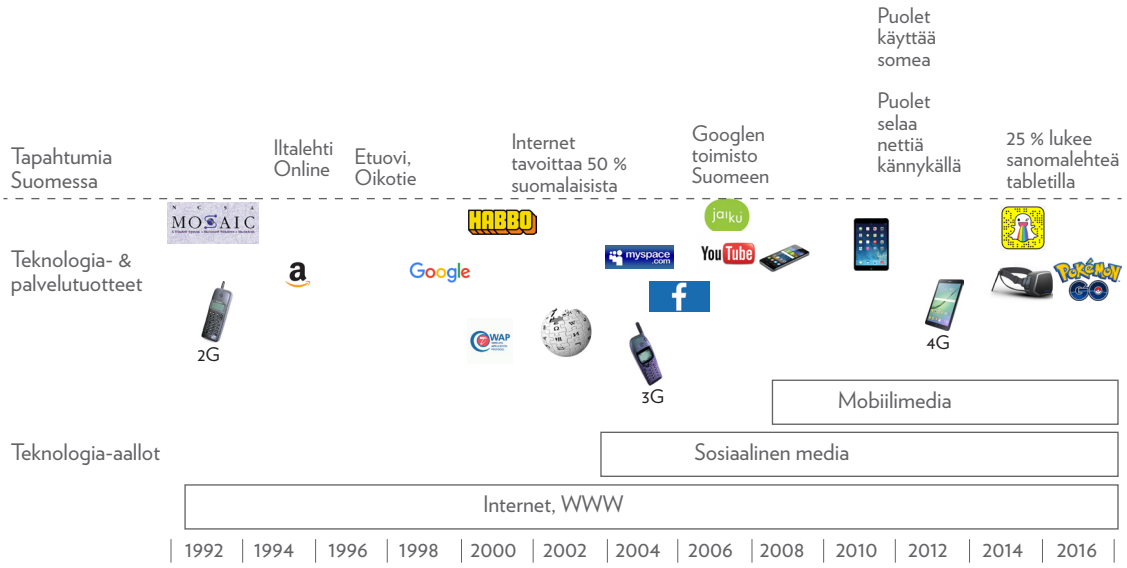
TEKNOLOGINEN MUUTOS KUSTANNUSALAN DISRUPTION SYYNÄ

Teknologinen muutos kustannusalalla voidaan jakaa kolmeen aaltoon. *Ensimmäinen aalto* alkoi 1990-luvun alussa, kun internet alkoi yleistyä ja verkkoselaimet tulivat käyttöön (kuvio 3). Rakennettiin ensimmäisiä verkkokauppoja, kuten 1994 perustettu ja kirjakauppana aloittanut Amazon. Tiedon löytämiseksi kasvavasta internetistä keksittiin hakukoneita. Vuonna 1998 perustettu Google tarjosi parhaan hakukoneen.

Kustannusalan teknologisia mullistuksia ovat olleet mm. internet, verkkomedia ja –kaupat sekä sosiaalinen media ja mobiilimedia.

Suomalaisen verkkomedia syntyi 1994 OtaOnlinen myötä ja muuntui seuraava-

Kuvio 3. Merkittävät viestintätekniikan edistysaskeleet ja niihin liittyvät tapahtumat Suomessa.

na vuonna IltalehtiOnlineksi (**HEINONEN** 2008). Myös matkapuhelimet tekivät tuloaan ja visioitiin, miten internet siirtyy taskuun. Vuoden 2000 vaiheilla vallitsi innostus WAP-mobiiliportaaleihin, joita myös Sanoma ja Alma perustivat. WAP-innostus vaihtui pettymykseen, kun ko. teknologia ei pystynytkään vastaamaan odotuksiin. Näkemys mobiilin tärkeydestä oli sinänsä oikea.

Kustannusalan näkökulmasta digiteknologian *toisena aaltona* saapui sosiaalinen media 2000-luvun alussa (**SEPPÄNEN JA VÄLIVERRONEN** 2012, 36). Silloin perustetut Wikipedia, verkostopalvelu MySpace ja valokuvien jakopalvelu Flickr olivat blogialustojen rinnalla ensimmäisiä sosiaalisen median palveluita. Wikipedia järisyttikin tietosanakirjojen kustantamisen: viimeisenä suomalaisista tietosanakirjoista WSOY:n Facta-sarjan nettiversio lopetettiin vuonna 2011. Vuonna 2004 perustettu Facebook valtasi sosiaalisen verkottumisen ykköspaikan MySpacelta, ja Flickr on jäänyt monien muiden valokuvien jakopalveluiden, kuten Instagramin ja Snapchatin, jalkoihin. YouTubesta (2005) on tullut johtava videon suoratoistopalvelu.

Suomessa oltiin mukana sosiaalisen median kehittämisessä alusta asti. Jo vuonna 2000 julkaistu Habbo tarjosi lapsille ja nuorille virtuaalisen ympäristön kanssakäymiseen. Vuonna 2006 julkaistu Jaiku puolestaan oli mikroblogiympäristö, jonka Google osti jo seuraavana vuonna.

Teknologian *kolmas aalto,* mobiilimedia, sai alkunsa vuonna 2007 (kuvio 3). Tuolloin käynnistyi WLAN-, 3G- ja myöhemmin 4G-teknologioiden mahdollistama *mobiilidatan* vallankumous iPhone-älypuhelimen julkistamisen myötä. Älypuhelimet ja vuonna 2010 julkistettu iPad-tabletti vaikuttivat suuresti mediaalaan. Sovelluskaupoista ladattavat sovellukset tekivät mobiilisisällöt yhä helppokäyttöisemmiksi. Oculus-virtuaalislasit ja Pokemon Go:n suuri ja nopea suosio voivat olla uuden aallon merkkejä.

KULUTTAJAKÄYTTÄYTYMISEN MUUTOS KUSTANNUSALAN DISRUPTION SYYNÄ

Kuvio 4 näyttää, missä tahdissa internetin käyttö tuli suomalaisten ulottuville ja miten internetissä toimivat matkapuhelimet yleistyivät suomalaisten keskuudessa.

Vuonna 2006 noin 45 prosenttia suomalaisista oli lukenut verkkolehtiä, kun vastaava osuus vuonna 2015 oli 85 prosenttia. Verkkolehtien säännöllinen lukeminen on kuitenkin kehittynyt hitaammin; vasta vuonna 2011 hieman yli puolet väestöstä luki sanomalehtiä verkossa viikoittain (kuvio 5). Verkkolehtiä luettiin pitkään kotona ja työpaikoilla pöytätietokoneilla, kun taas mobiilimedia vähentää ajan ja paikan rajoitteita (**BARINGHORST** 2008; **LEHDONVIRTA** 2009; **SEPPÄNEN JA VÄLIVERRONEN** 2012).

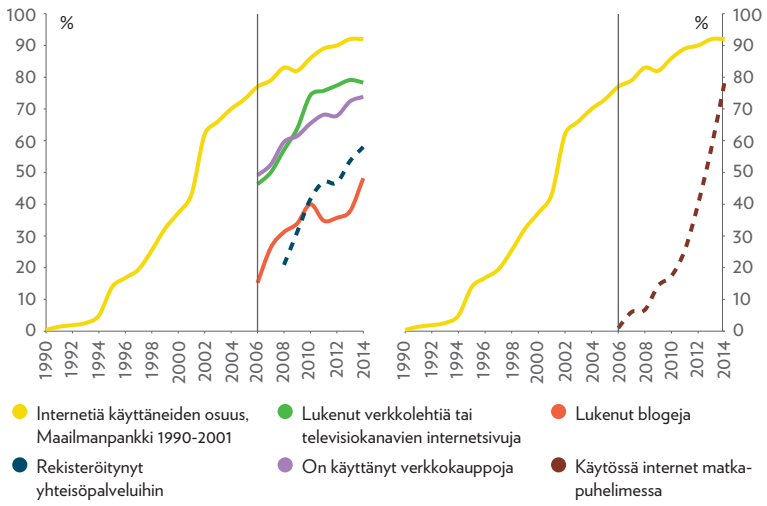
Älypuhelimien kehittymisen myötä suomalaisten mobiili-internetin käyttö on yleistynyt voimakkaasti. Vuonna 2012 40 prosentilla suomalaisista oli käytössään internet omassa matkapuhelimessa, kun vuonna 2014 osuus oli lähes 80 prosenttia (kuvio 4).

Välillä 2011–2015 painetun median lukeminen oli voimakkaassa laskussa, tietokoneiden käyttö lehtien lukemiseen pysyi kohtalaisen tasaisena, mutta matkapuhelimien sekä tablettitietokoneiden käyttö sanomalehtien lukemiseen kasvoi huomattavasti; tosin tämäkin tasaantui vuoden 2015 loppupuolella. Verkkolehtien käytön nopein yleistyminen ajoittuu mobiili-internetin yleistymisen kanssa samalle aikavälille (kuviot 4 ja 5).

Yhteisöpalveluista on tullut merkittävä uutisten seurannan, tiedon etsinnän ja vuorovaikutuksen paikka (**SEPPÄNEN JA VÄLIVERRONEN** 2012, 24). Disruptoiva vaikutus onkin selvä. Sosiaalisen median palvelut saavuttivat 50 prosentin penetraation vuonna 2012 samaan aikaan kus-

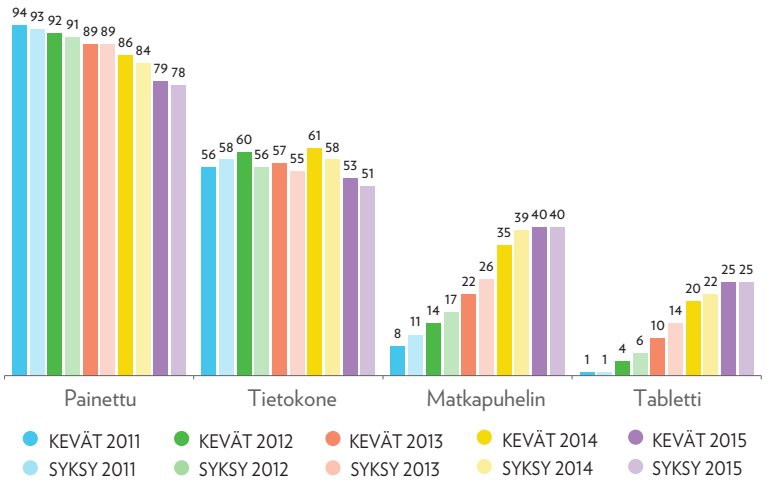
VIIME VUOSINA SUOMESSA MOBIILILAITTEIDEN KÄYTTÖ SANOMALEHTIEN LUKEMISEEN ON LISÄÄNTYNYT HUOMATTAVASTI.

Kuvio 4. Internetin, mobiili-internetin ja internet-palvelujen leviäminen Suomessa.

Lähteet: Kirjoittajien laskelmat Tilastokeskuksen Tieto- ja vientintätekniikan käyttö -aineistoista sekä World Bank (2015) ja Eurostat (2015).

Kuvio 5. Sanomalehtien ja iltapäivälehtien säännöllinen lukeminen eri lukuvälineillä viikoittain 2011–2015.

Lähde: MediaAuditFinland.

tannusalan liikevaihdon ja työllisyyden kiihtyvän laskun kanssa (kuvio 4).

”Yhteisöpalveluista on tullut merkittävä uutisten seurannan, tiedon etsinnän ja vuorovaikutuksen paikka.”

Yhteenvetona voidaan todeta, että uuden teknologian omaksumista seuranneet muutokset kuluttajakäyttäytymisessä ovat vaikuttaneet voimakkaasti suomalaisen kustannusalan disruptioon.

MUUTOKSET LIIKETOIMINTA-YMPÄRISTÖSSÄ KUSTANNUSALAN DISRUPTION SYYNÄ

Median perinteiset ansaintamallit ovat tilaukset ja mainokset. Kuluttajat maksavat lehdistään tilausmaksun ja kontakti tilaajiin myydään mainostajille. Sanomalehdet jaettiin tilaajille aamulla ennen töihin lähtöä, osin jopa haja-asutusalueilla. Lehti sisälsi lukijoiden päivittäisiä hankintoja ohjaavaa mainontaa sekä asunto-, työpaikka- ja muita ilmoituksia.

Verkon sisältötarjonta lisäsi kuluttajien valinnanmahdollisuuksia ja ilmaisuus eli mainosrahoitteisuus muodostui verkon hallitsevaksi liiketoimintamalliksi. Monille ilmoituksille syntyi erikoissivustoja. Lehden tilaaminen alkoi tuntua vähemmän välttämättömältä, eivätkä aikuistuvat nuoret enää kaivanneet lehteä omaan kotiinsa.

Kannattavan liiketoimintamallin löytäminen verkkosisällölle on ollut vaikeaa. Ilmaisuus miellyttää käyttäjiä, vaikka mainosrahoitteisuus vähentääkin käyttäjien yksityisyyttä, kun palveluntarjoajat hyödyntävät käyttäjätietoja mainonnan kohdistamiseen. Sanomalehdet ovat tasapainoilleet ilmaisuuden ja maksullisuuden välillä. Vuonna 2003 Sanoma totesi sijoittajille (KIEVARI 2003), että

SÄÄSTÖTOIMIEN JA YHTEISTYÖN LISÄÄMISEN SIJASTA JOTKUT KUSTANNUSTALOT OVAT ONNISTUNEET LISÄÄMÄÄN TULOJAAN VERKKOLIIKETOIMINNASTA.

ilmaisten verkkopalvelujen aika on ohi, mikä näin jälkikäteen arvioituna oli mediatalon näkökulmasta aivan liian optimistista.

Painettujen lehtien suosio on vähentynyt, mutta verkkosisällön tuottamista on ollut vaikea saada kannattavaksi.

Google toi markkinoille hakusanamainonnan. Facebook sai käyttäjät viipymään pitkään palvelunsa parissa jakaen samalla tietoa omista tekemisistään ja loi näin hyvän mainoskanavan. Google ja Facebook keräävätkin nykypäivänä merkittävän osan digitaalisen mainonnan tuotoista (mm. MIGUEL JA CASADO 2016) ja Suomessa arviolta puolet (VUORELA 2016). Suomessakin tämä kehitys on sysännyt painettujen lehtien mainostulot laskuun, samalla kun verkkomainonta on kasvanut (SVT 2016)

Kilpailu mainosrahasta on myös kilpailua hyvistä sisällöntekijöistä. Yksittäiset bloggaajat ja heitä yhteen kokoavat sivustot ovat kiinnostaneet lukijoita ja lukijamäärien myötä myös mainostajia. Melkein puolet kansasta onkin lukenut blogeja (kuvio 4). Hyvälle bloggaajalle toimiminen itsenäisenä yrittäjänä voi olla kiinnostavampi mahdollisuus kuin työskenteleminen kuukausipalkkaisena toimittajana.

Iso osa lehtien jakelukustannuksista on kiinteitä kustannuksia, jolloin laskevat levikit luovat painetta nostaa lehden hintaa tai supistaa jakeluverkostoa. Myös vuonna 2012 sanomalehdille määrätty 9 prosentin arvonlisävero on ollut yksi merkittävä disruptiivinen tekijä. Muutos arvonlisäverossa nosti tilaushintoja samaan aikaan, kun kuluttajat olivat kiihtyvällä tahdilla siirtyneet ja siirtymässä digitaalisiin ja mobiilituotteisiin.

MITEN DISRUPTIO ON VAIKUTTANUT MEDIATALOJEN STRATEGIOIHIN?

Suomalaiset kustannustalot ovat reagoineet disruptioon säästötoimenpiteillä ja yhteistyötä lisäämällä, ja paljolti sen kautta ne ovat toistaiseksi selviytyneet. Samalla ne ovat kehittäneet digitaalisia julkaisukanavia, joskaan niiden vaikutus taloudelliseen tulokseen ei ole vielä kovin merkittävä. Helsingin Sanomien pitkäjänteinen strategia saada painettujen lehtien tilaajat siirtymään myös digitaalisisällön maksaviksi asiakkaiksi on kuitenkin ollut menestystarina: 54 prosenttia painetun Helsingin Sanomien tilaajista maksaa 1.3.2016 annetun tiedotteen mukaan myös digitaaliversiosta (JULKAISIJA 2016). Tämä on kansainvälisestikin korkea osuus – keskimäärin maailman maissa digitaalisista uutisista maksaneiden osuus oli 8 prosenttia vuonna 2015 ja Suomessa 15 prosenttia (NEWMAN ET AL. 2016).

Oikein osuneella digistrategialla on myös pystytty skaalaamaan ylös lehtien toista perinteistä tulolähdettä eli ilmoituksia. Norjalainen mediatalo Schibstedt on kohta 20 vuoden systemaattisella työllä ja panostamalla vahvasti kansainvälisyyteen tehnyt luokitelluista online-ilmoituksista itselleen taloudellisen tukijalan. Vuonna 2015 Online Classified liiketoiminta-alue työllisti 20 prosenttia konsernin 6 900 työntekijästä mutta keräsi 37 prosenttia konsernin liikevaihdosta ja peräti 55 prosenttia voitosta (SCHIBSTEDT MEDIA GROUP 2015). Tärkeäksi syyksi menestykselle on esitetty, että Schibstedt erotti toisistaan painettujen ja digitaalisten luokiteltujen ilmoitusten liiketoiminnat jo 1999, koska se näki internetin kasvupotentiaalin (DOCTOR 2012).

Vuosituhannen alusta Online Classified on systemaattisesti laajentunut uusiin maihin ja verkkoalusta on nykyisin läsnä yhteensä 29 maassa. Suomalaisten mediatalojen, Alman ja Sanomien digitaaliset markkinapaikat (Etuovi ja Oikotie) ovat toimineet jo pitkään ja saaneet hyvän aseman kotimaassa. Yrityksistä huolimatta palveluja ei ole kuitenkaan onnistuttu viemään merkittävästi kansainvälisille markkinoille.

JOHTOPÄÄTÖKSET

Disruptiivinen muutos vaatii yritystä muuttamaan strategiaansa pysyäkseen hengissä. Kolmivaiheisen menetelmämme mukaisesti olemme analysoineet kustannusalalla, milloin disruptio on tapahtunut, mitkä muutokset ovat sen aiheuttaneet ja miten toimijat ovat reagoineet siihen. Olemme osoittaneet, kuinka ympäristömuutokset ovat sysänneet suomalaisen kustannusalan kriisiin, joka alkoi näkyä useilla merkittävillä mittareilla vuoden 2012 aikoihin. Koska kriisi selvästi uhkaa kustannustalojen olemassaoloa, voidaan puhua disruptiosta.

Kustannustalot ovat toistaiseksi pystyneet selviytymään disruptiosta säästöillä, mutta pidemmällä aikavälillä niiden on muutettava liiketoimintastrategiaansa uusien tulojen saamiseksi. Tämä strategiamuutos on ollut menossa ennakoivasti jo ennen disruption ilmenemistä, kuten Helsingin Sanomien onnistunut yhdistelmätilauksen strategia osoittaa. Norjalaisen Schibstedtin kansainvälistynyt liiketoiminta osoittaa puolestaan, ettei mediatalo ole tuomittu menettämään mainostuloja digitalisaation vuoksi, vaan päinvastoin se voi kasvattaa niitä laajentumalla ulkomaille. Laajentuminen vaatii myös riskinottoa ja riskinottokykyä.

Disruption syyt vaihtelevat eri aloilla, mutta sen taloudelliset tunnusmerkit ja reaktiot niihin ovat samanlaisia: uusia tulonlähteitä on löydyttävä.

Kolmivaiheista analyysimalliamme voi soveltaa myös muille toimialoille. Disruption taloudelliset tunnusmerkit (vaihe 1) ovat pitkälti alasta riippumattomia. Toimintaympäristön muutokset (vaihe 2) ovat myös paljolti samanlaisia kuin tässä esitetyt, joskin on erojakin; esimerkiksi teollisessa valmistuksessa automaatio ja ympäristön tila ovat keskeisiä muutosvoimia ja terveysalalla etiikka ja lainsäädäntö. Kun tarkastellaan vaiheessa 3, kuinka toimijat ovat strategiavalinnoilla voineet kääntää disruptiota uudeksi liiketoiminnaksi, strategiat lienevät samankaltaisia siinä, että menetetyn liiketoiminnan tilalle on haettava uusia tulonlähteitä, vaikkapa ulkomailta.

Yllä kuvattu esimerkki arvonlisäverosta osoittaa päättäjille, että säätelyllä ja sen ajoituksella voidaan kiihdyttää disruptiota. Panostamalla innovaatioihin ja tuotekehitykseen parannetaan toimijoiden kykyä selviytyä disruptiosta. Suomalaisella media-alalla onkin ollut isoja julkisesti rahoitettuja tutkimusohjelmia sekä toimialajärjestöjen strategiatyötä. Alan disruption syvyys antaa kuitenkin aiheen kysyä, ovatko ohjelmien sisällöt olleet riittävän eteenpäin katsovia vai onko alalla vallinnut senhetkinen ”ryhmäajattelu” – esimerkiksi ilmaisen sisällön ohimenevyydestä – vaikuttanut liikaa nykytilaa säilyttävästi. Media-ala on enemmän kuin vain liiketoimintaa; sillä on rooli demokraattisen keskustelun ylläpitäjänä, mikä myös on syytä ottaa huomioon päätöksenteossa. ■

* Artikkelin pohjana oleva tutkimus on tehty Digital Disruption in Industry (DDI) -projektissa. Kiitämme Strategisen Tutkimuksen Neuvostoa projektin rahoituksesta.

Kirjallisuus

BARINGHORST, S. (2008), Kuluttajakansalaisten poliittinen voimaantuminen – verkon korporaatiovastaisen kampanjoinnin mahdollisuuksia ja ongelmia, Politiikka 50:1, 9–22.

DAHLBERG, T. & HALÉN, M. (2016), Suomalaisten pankkien digitaalinen edelläkävijyys syntyi yhteistyöllä, Talous&Yhteiskunta, 44:2, 40–45.

DOCTOR, K. (2012), Looking to Europe for News-industry Innovation, Part 2: Schibsted's Stunning Classifieds and Services Business. www.niemanlab.org/2012/02/looking-to-europe-for-news-industry-innovation-part-2-schibsteds-stunning-classifieds-and-services-business (luettu 8.9.2016)

EUROSTAT (2015), ”Information Society”, Saantitapa: http://ec.europa.eu/eurostat/web/information-society/overview

GROSSMAN, R. (2016), The Industries That Are Being Disrupted the Most by Digital, Harvard Business Review, March 21. https://hbr.org/2016/03/the-industries-that-are-being-disrupted-the-most-by-digital (luettu 8.9.2016)

GROSSMAN, R. & RICKARDS, T. (2015), Digital Pulse 2015. Russel Reynolds Associates. www.russellreynolds.com/insights/thought-leadership/digital-pulse-2015 .

GRÖNLUND, M. (2014), Sanomalehtien liiketoiminta ja toimintaympäristö 2000-luvulla. Kirjassa Sanomalehti uudessa mediamaisemassa. Taloudellinen tiedotustoimisto. Helsinki.

HEINONEN, M. (2008), Verkkomedian käyttö ja tutkiminen. Iltalehti. Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos, Viestinnän julkaisuja 15.

JULKAISIJA (2016), ”Hesarin tilaajista 54 % maksaa digitaalisesta sisällöstä”. www.julkaisija.fi/hesarin-tilaajista-54-maksaa-digitaalisesta-sisallosta (luettu 6.9.2016)

KIEVARI, S. (2003), Strong Newspapers. Presentation at Sanoma Capital Markets Day, 14.5.2003. http://sanoma.com/sites/default/files/reports/Kievari%20in%20English.pdf

KILKKI, K. (2016), A Disruption Framework. To be published 2016.

LAWRENCE, P. R. & LORSCH, J. W. (1986), Organization and Environment: Managing Differentiation and Integration (Harvard Business School Classics), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

LEHDONVIRTA, V. (2009), Virtual Consumption, Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A11:2009.

MIGUEL, J.C. & CASADO, M.Á. (2016), GAFAnomy (Google, Amazon, Facebook and Apple): The Big Four and the b-Ecosystem, teoksessa Gómez-Uranga, M. & Zabala-Iturriagagoitia, J.M. & Barrutia, J. (Eds.): Dynamics of Big Internet Industry Groups and Future Trends, Heidelberg: Springer, 127–148.

NEWMAN, N. & FLETCHER, R. & LEVY, D. & NIELSEN, R. (2016), The Reuters Institute Digital News Report 2016.www.digitalnewsreport.org

SCHIBSTEDT MEDIA GROUP (2015), Annual Report 2015. http://hugin.info/131/R/2004940/740409.pdf

SEPPÄNEN, J. & VÄLIVERRONEN, E. (2012), Mediayhteiskunta, Tampere: Vastapaino.

SUOMEN VIRALLINEN TILASTO (SVT), Joukkoviestintä [verkkojulkaisu]. ISSN=2323-6329. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 16.9.2016]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/jvie/index.html

VUORELA, A. (2016), Isot mediatalot kisaamaan Youtuben kanssa – tavoitteena Suomen suurin mediaverkosto. Yle. http://yle.fi/uutiset/isot_mediatalot_kisaamaan_youtuben_kanssa__tavoitteena_suomen_suurin_videoverkosto/8658699?origin=rss (luettu 5.9.2016).

WORLD BANK GROUP (2015), World Development Indicators. Saantitapa: http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators

LUKUVIHJE

JÜRGEN KOCKA:
Kapitalismin lyhyt historia.
Gaudeamus 2016. 174 s.

SAKARI LÄHDEMÄKI
Projektitutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
sakari.lahdemaki@labour.fi

KAPITALISMI – MONISYINEN KÄSITE

Kapitalismi -käsitteen käyttö on usein melko epämääräistä. Se assosioidaan usein esimerkiksi seuraavien termien kanssa: markkinatalous, vapaat markkinat, vapaat pääomamarkkinat, voittojen maksimointi, sääntelyn purku, talouskriisit, valtion alasajo, kasvavat tuloerot ja niin edelleen. Hiljattain suomennettu teos ”Kapitalismin lyhyt historia” pyrkii selventämään ja avaamaan kapitalismin käsitettä tarkastelemalla sen eri muotoja historian eri aikakausina.

Timo Soukola on suomentanut teoksen Jürgen Kockan alkuperäisteoksesta ”Geschichte des Kapitalismus”. Kocka on ansioitunut saksalainen sosiaalihistorian tutkija. Kirja on suhteellisen lyhyt ja nopealukuinen. Varsinaista tekstiä on noin 150 sivua. Kirja on jaettu neljään suunnilleen yhtä pitkään pääkappaleeseen ja lyhyeen loppupuheenvuorotyyliseen kappaleeseen. Kirjassa tarkastellaan mitä kapitalismi on ja miten kapitalismi on kehittynyt aikojen saatossa nykyiseen muotoonsa.

Kirjan ensimmäisessä luvussa käydään läpi kapitalismi -käsitteen käyttöä eri historian vaiheissa. Tämä tehdään pääpiirteissään esittelemällä lyhyesti kahden tunnetun talousajattelijan, Marxin ja Weberin, sekä hieman vähemmän tunnetun talousajattelijan Schumpeterin näkemyksiä taloudesta ja kapitalismista. Lisäksi ensimmäisessä pääluvussa esitellään lyhyesti muutamien muidenkin talousajattelijoiden näkemyksiä. Luvun lopussa Kocka määrittelee esittämiensä talousajattelijoiden näkemysten pohjalta oman määritelmänsä kapitalismista. Kirjan muissa luvuissa tätä määritelmää vertailukohtana käyttäen Kocka tarkastelee eri aikakausina esiintyneitä kapitalismin erilaisia kehitysvaiheita.

Kapitalismin historiaa käydään teoksessa läpi erittelemällä mitkä kapitalismille tyypilliset piirteet ovat esiintyneet eri aikakausina tietyillä alueilla ja toisaalta mitkä piirteet erottavat eri aikakaudet ja alueet toisistaan. Tämä tarkastelu aloitetaan noin 700-luvulta., vaikka myös varhaisempia ajanjaksoja kuten antiikin Roomaa ja Kreikkaa sivutaan lyhyesti. Kirjan mielenkiintoa lisää tarkastelualueen ulottuminen muuallekin kuin Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin. Kirjassa käsitelläänkin kapitalismin kehitysvaiheita myös muun muassa Kiinassa ja Lähi-idässä.

Kirjan lyhyyden vuoksi aiheiden käsittely on ennemminkin pintapuolista esittelyä kuin yksityiskohtaista pohdintaa. Esitellyt näkemykset ja historian kuvaukset linkitetään kyllä viittauksien avulla aiempaan kirjallisuuteen. Kocka ei kuitenkaan lähde esimerkiksi tarkastelemaan joitakin esittelemiään näkemyksiä, joiden hän toteaa olevan kiistanalaisia, vaan hän tyytyy tällöin viittaamaan eroavaa näkemystä käsittelevään lähteeseen. Kokonaisuutena kirja näyttäytyykin aiheeseen liittyvää aiempaa kirjallisuutta kokoavana ja yleistajuistavana teoksena, joka onnistuu muodostamaan eheän ja uskottavan tarinan kapitalismin kehityskulusta ja kapitalismin eri vaiheista. Samalla kirja tarjoaa myös kattavasti lähteitä lisätietoa janoaville.

Loppua lukuun ottamatta läpi koko kirjan vallitsee tietokirjalle sopiva objektiivinen ote, joka pyrkii esittämään asiat asioina ja tapahtuneen tapahtuneena. Kirjan loppupuolella muutamissa kohdissa kirjoittajan ote ikään kuin vähän lipsuu objektiivisuudestaan. Tämä käy ilmi esimerkiksi seuraavista lainatuista lauseista: ”Investoimisen itsenäistyminen lähentelee jo itsetuhoista ylilyöntiä” ja ”uusliberalistinen myytti markkinoiden kyvystä ohjata itseään särkyi pirstaleiksi, sillä sen mursivat uusliberalistit itse”. Muutamia tämän tyylisiä yksittäistapauksia lukuun ottamatta kirjan teksti on asiapainotteista ja etenee johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi.

Kenelle kirjaa voisi sitten suositella? Se ei välttämättä tarjoa mitään järisyttävän uutta tietoa tai näkemystä asiaan jo perehtyneelle ja historiaa tuntevalle lukijalle. Nopealukuisuutensa vuoksi kirja toiminee tällaisellekin lukijalle kapitalismin historiaa kertaavana teoksena, joka tarjoaa mahdollisesti lukijalle myös uuden näkökulman kapitalismin kehityksestä.

Ehkä parhaiten kirjaa voi suositella niille, jotka yhdistävät kapitalismin lähinnä 1800-luvun nopean teollistumisen jälkeiseen aikaan. Heille kirja tarjoaa selkeästi uutta ajateltavaa. Tämä siitä syystä, että kirjan keskeisenä teemana on esittää näkemys, jonka mukaan kapitalismi kehittyi nykyisen kaltaiseksi historian eri vaiheissa prosessimaisesti. Kirjassa kapitalismi jaetaankin jo ennen teollista vaihetta vallinneisiin kapitalismin muotoihin, joita Kockan mukaan ovat kauppiaskapitalismi, agraarikapitalismi ja finanssikapitalismi. Näistä esimerkiksi kauppiaskapitalismin esitetään vallinneen jo 600-luvulla arabien valtakunnassa ja Kiinassa viimeistään jo Sung-dynastian aikana (962–1279).

Mitä digitalisaatio on tarkoittanut kansalaisen näkökulmasta?*

Digitalisaation myötä monet arkielämän aktiviteetit kuten viranomaisasiointi ja sosiaalinen kanssakäyminen ovat siirtymässä verkkoon. Internetin käytön ja sen tarjoamien sähköisten palvelujen hyödyntämisessä on kuitenkin edelleen suuria eroja ihmisten välillä. Digitalisaation etenemistä kansalaisten keskuudessa on mahdollista tarkastella internetin eri käyttötarkoituksien yleistymisen perusteella. Artikkelissa keskitytään verkkokaupassa, sähköisessä pankki- ja viranomaisasioinnissa sekä digitaalisessa viestinnässä tapahtuneisiin muutoksiin vuosina 2006–2014. Vaikka suomalaiset ovatkin omaksuneet internetin monella tapaa osaksi arkeaan, väestöryhmien väliset erot ovat säilyneet yli ajan.

ARTIKKELI

ILKKA KOIRANEN
Projektitutkija
TURUN YLIOPISTO
ilalko@utu.fi

PEKKA RÄSÄNEN
Professori
TURUN YLIOPISTO
pekka.rasanen@utu.fi

CAJ SÖDERGÅRD
Tutkimusprofessori
VTT
caj.sodergard@vtt.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

Digitalisaatio on noussut viime vuosina politiikan, liike-elämän ja kuluttajakäyttäytymisen nykytrendejä kuvaavaksi käsitteeksi. Yleisellä tasolla digitalisaatiolla viitataan siihen, miten teknologisen kehityksen myötä digitaalitekniikka tulee yhä suuremmissa määrin osaksi arkielämän eri toimintoja (esim. **ALASOINI** 2015, 16; **KOIVULA YM.** 2016). Tällöin digitalisaatio voidaan nähdä pitkäaikaisena kehityskulkuna, joka sai länsimaissa alkunsa tietokoneiden käyttöönoton myötä 1980-luvulla. Tämä edelleen käynnissä oleva prosessi on muuttanut esimerkiksi liiketoimintamalleja eri toimialoilla sekä laajentanut ratkaisevasti yhteisöllisyyden ja kansalaisdemokratian vaikutuskanavia. Laajimmassa merkityksessään digitalisaation myötä koko talous- ja yhteiskuntajärjestelmä on käynyt yhä kansainvälisemmäksi.

Kansalaisen näkökulmasta digitalisaatio on muuttanut ratkaisevasti niitä tapoja, joilla ihmiset ovat tekemisissä keskenään ja asioivat ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Internetin, matkapuhelimien ja sosiaalisen median kaltaiset innovaatiot ovat muun muassa poistaneet aikaan, tilaan, tiedonsaantiin sekä osallistumiseen liittyviä rajoitteita (**NEUVONEN JA KARPPINEN** 2016; **RÄSÄNEN** 2008). Uutiset ja muu ajankohtainen informaatio päivittyvät nopeimmin digitaalisten viestintäkanavien kautta. Samalla sosiaalisten suhteiden ylläpito on tullut entistä monikanavaisemmaksi. Digitalisaation epäsuoria vaikutuksia ovat myös monet työelämän muutokset, kuten perinteisten teollisuuden ja palvelualojen työpaikkojen väheneminen sekä palvelutyötehtävien monimuotoistuminen.

Digitaalitekniikka on tullut osaksi arjen eri toimintoja ja muuttanut työelämää.

Markkinatalouden toiminnan ja yhteiskuntaelämän kannalta kansalaisten arkea suoraan koskevat muutokset ovat keskeisiä. Tässä suhteessa on mahdollista tunnistaa eräitä viimeaikaisia teknologian käytön kehityskulkuja. Tarkastelemmekin tässä artikkelissa digitalisaation eri vaiheita internetin käytön yleistymisen näkökulmasta, jonka jälkeen paneudum-

ILKKA KOIRANEN (vas.), PEKKA RÄSÄNEN (kesk.) ja CAJ SÖDERGÅRD korostavat, että digitalisaatio etenee kansan keskuudessa epätasaisesti. Uusien verkkopalveluiden omaksumisessa tulee olemaan jatkossakin huomattavia eroja väestöryhmien välillä.

TÄRKEIMPIÄ INNOVAATIOITA OVAT OLLEET HENKILÖKOHTAISET TIETOKONEET, INTERNET, MOBIILI-INTERNET JA SOSIAALINEN MEDIA.

me internetin erilaisten käyttötarkoitusten leviämiseen suomalaisten keskuudessa.

Keskitymme verkkokaupassa, sähköisessä pankkiasioinnissa, digitaalisessa viestinnässä sekä sähköisessä viranomaisasioinnissa tapahtuneiden väestötason muutosten ajalliseen tarkasteluun. Näiden neljän internetin käyttötavan avulla pystymme arvioimaan pankkisektorin, viestinnän, vähittäiskaupan sekä julkisen sektorin palveluiden digitalisaation laajamittaisia vaikutuksia kuluttajan ja kansalaisen arjessa.

Tarkastelumme perustuvat Tilastokeskuksen *Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö* -aineiston aikasarjalle 2006–2014. Tässä vuosittain toistettavassa poikittaiskyselytutkimuksessa on kartoitettu tietoteknisten laitteiden ja sovellusten käytön yleisyyttä, useutta, käyttötarkoituksia, käyttöpaikkoja sekä verkko-ostamiseen liittyviä asioita. Puhelinhaastatteluna toteutettuun tutkimukseen on vuosien 2006 ja 2014 välillä vastannut yli 24 000 iältään 15–89 -vuotiasta suomalaista (**SVT** 2016a). Empiirisen tarkastelun perusteella esitämme lopuksi muutamia tulkintoja sellaisista kansalaisia koskevista asioista, joita digitalisaatio on lähitulevaisuudessa luultavasti vielä muuttamassa. Tarkastelumme valossa on perusteltua olettaa, että monet yhteiskunnan rakenteellisista tekijöistä heijastuvat jatkossakin uuden teknologian käytön omaksumiseen.

INTERNETIN YLEISTYMINEN JA KÄYTÖN LAAJENTUMINEN SUOMESSA

Suomalaisen yhteiskunnan digitalisaation juuret ulottuvat 1980-luvulle, jolloin digitaaliteknologia ja siihen liitettävät sovellukset alkoivat hiljalleen siirtyä osaksi arkielämän toimintoja. Kuluttajan ja kansalaisen näkökulmasta merkittävimpiä digitalisaation teknologisista innovaatioista ovat luultavasti olleet henkilökohtaisten tietokoneiden, internetin ja sittemmin mobiili-internetin sekä sosiaalisen median hyödyntämisen yleistyminen.

Etenkin matkapuhelimet ja internet yleistyivät nopeasti myös Suomessa. Vuonna 1990 matkapuhelin löytyi alle 10 prosentista kotitalouksista. Viisi vuotta myöhemmin osuus oli 20 prosenttia ja vuonna 2001 jo 89 prosenttia. Tämä tarkoittaa sitä, että matkapuhelimet yleistyivät 1990-luvun puolivälin jälkeen yli 100 prosentin vuosivauhdilla. Internetliittymien määrä lisääntyi suomalaisissa kotitalouksissa 1990-luvun lopulla keskimäärin 60–70 prosentin vuosivauhdilla (Nurmela 2001, 9-12). Vuonna 2015 internetiä oli käyttänyt jo 93 prosenttia 16–74-vuotiaista suomalaisista (**SVT** 2016b).

Digitalisaatioprosessi on edennyt yhteiskunnan eri alueilla epätasaisesti. Joillakin toimialoilla kuten mediasektorilla digitalisaatio on jo nyt edennyt verrattain pitkälle. Toisaalta esimerkiksi sähköisten asiakasrekisterien ja tietojärjestelmien hyödyntämisessä ollaan ottamassa vasta ensiaskeleita. Julkinen asiointi viranomaisten kanssa on kuitenkin vauhdilla siirtymässä verkkoon. On tärkeää huomata, että hallinnolliset rekisterit ja tietokannat ovat digitaalisia ja niiden tehokas käyttäminen edellyttää kaikilta kehityksessä kiinni pysymistä.

Digitalisaatio on myös muuttanut kuluttajan ja yritysten välillä vallinneita perinteisiä rooleja sekä heidän välisiään valtasuhteita. Esitettyjen tulkintojen mukaan kuluttajien mahdollisuuksien on katsottu kasvaneen ja vapautuneen ainakin osittain aiemmin vallinneista kansallisista käytännöistä (esim. **ANDERSON** 2007, 16; **LEHDONVIRTA** 2009, 53). Samalla yritykset ovat joutuneet yhä näkyvämmin kansainvälisille kilpakentille. Nykyaikana yksityinen kuluttaja voi kilpailuttaa lähes minkä tahansa tarvitsemansa hyödykkeen usean eri tuote- tai palvelutarjoajan kesken.

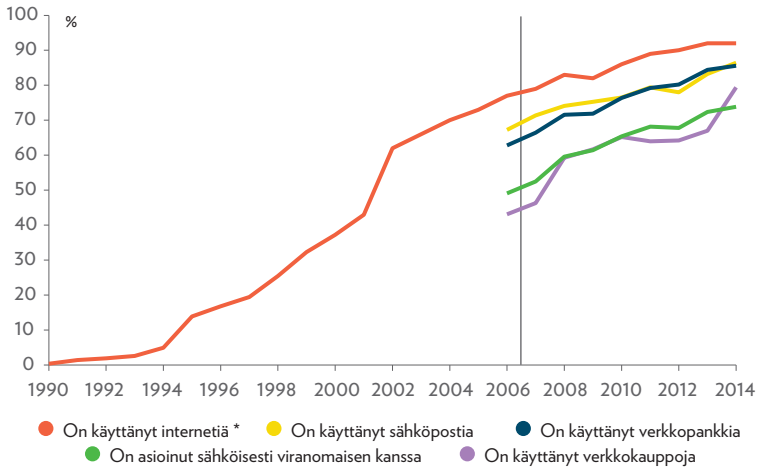
Kuluttajien mahdollisuudet ja yritysten altistuminen kilpailulle ovat lisääntyneet.

Digitalisaatio on edennyt pitkälle helposti sähköisiksi palveluiksi muutettavissa olevilla palvelualoilla. Käyttöasteissa eri sektoreiden välillä on kuitenkin edelleen merkittäviä eroja. Keskitymmekin tarkastelemaan digitalisaation vaikutuksia kansalaisen näkökulmasta merkittävillä sektoreilla ja nimenomaan internetin käyttökysymysten avulla.

Kuten tunnettua, sähköisten palvelujen käytössä ilmenee edelleen suuria eroja myös eri väestöryhmien välillä (**RÄSÄNEN JA KOIRANEN** 2016). Kyse on yleismaailmallisesta ilmiöstä. Etenkin nuoremmat ikäpolvet, korkeasti koulutetut, kaupunkilaiset ja korkeatuloiset ovat länsimaissa omaksuneet uusien digitaalisten palveluiden hyödyntämisen, kun jotkin ryhmät ovat jääneet kokonaan uusien palvelujen tarjonnan ulkopuolelle (esim. **VAN DIJK** 2005; **NORRIS** 2001; **HARGITTAI** 2010). Kansainvälisten tutkimusten mukaan digitalisaation aiheuttamista muutoksista ovat hyötyneet sellaiset toimijat, joilta löytyy tietotaitoa toimia ja viestiä alati muuttuvassa mediaympäristöissä (van **DIJK JA VAN DEURSEN** 2014; **SCHRADIE** 2011).

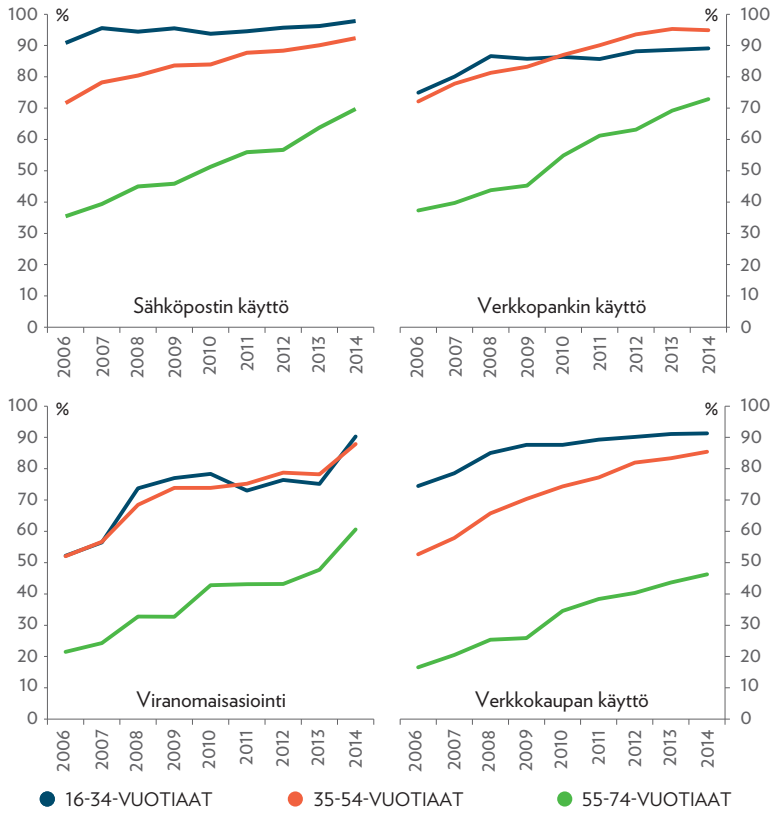
Kuvio 1 kuvaa digitalisaation etenemistä eri sektoreilla verkkokaupan, verkkopankin, sähköisen viranomaisasioinnin sekä digitaalisen viestinnän kautta. Prosenttiosuudet ilmaisevat, kuinka suuri osuus suomalaisista on käyttänyt internetiä kyseisiin tarkoituksiin – viranomaisasiointia lukuun ottamatta - viimeksi kuluneen kolmen kuukauden aikana. Sähköistä viranomaisasiointia mittaava muuttuja muodostettiin sen mukaan, onko vastaaja hakenut tietoja viranomaisten tai julkisten palveluiden

Kuvio 1. Internetin eri käyttötarkoitukset vuosina 2006–2014, %.

Lähteet: Kirjoittajien laskelmat Tilastokeskuksen Tieto- ja viestintätekniikan käyttö -aineistosta.
* Maailmanpankki 1990-2001 ja Eurostat 2002–2015.

Kuvio 2. Internetin eri käyttötarkoitukset ikäryhmittäin vuosina 2006–2014, %.

Lähde: Kirjoittajien laskelmat Tilastokeskuksen Tieto- ja viestintätekniikan käyttö -aineistosta.

tarjoajien verkkosivuilta, hakenut internetistä virallisen lomakkeen tai lähettänyt virallisen lomakkeen internetin kautta viimeisen 12 kuukauden aikana. Kuvio osoittaa, että Suomessa internet alkoi hiljalleen yleistyä 1990-luvun alussa ja suurin yleistymisen kausi sijoittuu 1990-luvun puolivälin ja 2000-luvun alun välille, jonka jälkeen kasvu on hidastunut.

Tarkasteltaessa eri käyttötapojen levinneisyyttä suomalaisten keskuudessa vuosien 2006 ja 2014 välillä voidaan huomata, että kaikkein nopeimmin ovat yleistyneet pankkisektorin palvelut ja henkilökohtaiseen viestintään kehitetyt sähköpostipalvelut. Vuonna 2006 vähiten yleisin näistä neljästä käytöntavasta oli viranomais- ja julkisen sektorin sähköisten palvelujen hyödyntäminen. Sittemmin julkisen sektorin sekä viranomaispalvelujen hyödyntäminen sähköisiä palvelukanavia pitkin on kuitenkin yleistynyt ja vuonna 2014 niitä käytettiin jo laajemmin kuin verkkokauppoja.

”Kaikkein nopeimmin ovat yleistyneet pankkisektorin palvelut ja henkilökohtaiseen viestintään kehitetyt sähköpostipalvelut.”

DIGITALISOITUNUT YHTEISKUNTA ERI VÄESTÖRYHMISSÄ

Internetin eri käyttötarkoituksia arvioitaessa erot eri ikäryhmien välillä ovat edelleen suuria. Kuviosta 2 voidaan huomata, että sähköisten palvelujen käytössä ilmenee merkittäviä eroja eri ikäisten suomalaisten välillä. Prosenttiosuudet kuvaavat käyttöä viimeksi kuluneen kolmen kuukauden aikana, lukuunottamatta viranomaisasiointia mittaavaa muuttujaa, jossa käytön aikavälinä on viimeisen 12 kuukauden aikana tapahtunut käyttö.

Yleisesti ottaen kaikkein eniten sähköisiä palveluita käytetään nuorempien ikäpolvien keskuudessa, mutta esimerkiksi verkkopankin ja viranomaispalveluiden käytössä keski-ikäiset ovat jo ohittaneet nuorimmat sukupolvet. Vaikka käyttötarkoituksien erot ovat kaikissa tapauksissa kaventuneet viimeisten kymmenen vuo-

PALVELUIDEN SAANTIMAHDOLLISUUDET OVAT HEIKENTYNEET INTERNETIN ULKOPUOLELLE JÄÄNEILLÄ.

Taulukko 1. Internetin käyttötarkoitusten yleisyys vuonna 2014 ikäryhmän, sukupuolen, koulutuksen, tulojen ja asuinpaikan mukaan (%).

	Verkkokauppa, %	Verkkopankki, %	Sähköposti, %	Viranomais-asiointi, %
Ikäryhmä				
16–34-vuotiaat	91,3	89,1	97,8	90,3
35–54-vuotiaat	85,4	94,9	92,4	87,9
55–74-vuotiaat	46,3	72,9	69,7	60,6
Sukupuoli				
Miehet	76,9	86,8	86,3	80,7
Naiset	71,1	84,5	86,5	78,1
Koulutustaso				
Perusaste	58,1	65,1	72,3	62,8
Keskiaste	71,7	87,0	85,3	76,6
Korkea-aste	85,8	96,1	95,9	92,2
Tulokvartiili				
Alin tulokvartiili	60,1	75,5	75,2	69,0
Toinen kvartiili	66,3	81,5	78,9	67,9
Kolmas tulokvartiili	77,8	91,7	90,2	82,7
Ylin tulokvartiili	86,2	94,8	95,4	91,8
Taajama-aste				
Pääkaupunkiseutu	79,1	92,0	92,7	86,4
Suuret kaupungit	78,4	88,7	90,2	84,8
Kaupunkimaiset kunnat	72,1	82,6	85,3	77,3
Maaseutumaiset kunnat	69,4	81,9	80,7	73,1

Lähde: Kirjoittajien laskelmat Tilastokeskuksen Tieto- ja viestintätekniikan käyttö -aineistoista.

den aikana, vanhimmat ikäluokat hyödyntävät palveluja edelleen merkittävästi vähemmän kuin muut.

Taulukossa 1 on esitetty eri sähköisten palvelujen käytön erot vuonna 2014 iän lisäksi sukupuolen, koulutustason, tulokvartiilien[1] sekä asuinalueen tyypin mukaan. Ristiintaulukoinnin avulla saatavien väestön prosenttiosuuksien avulla on helppoa todeta, että erot ovat huomattavia. Sukupuolta lukuun ottamatta kaikkien muiden taustamuuttujien kohdalla erot muuttujien luokkien välillä ovat myös tilastollisesti merkitseviä. Taulukossa esitetyistä luvuista onkin nähtävissä, että eri koulutusasteiden, tulokvartaalien sekä erilaisilla asuinalueilla asuvien välillä on eroja sen suhteen, millaisiin tarkoituksiin internetiä käytetään. Korkeasti koulutetut, korkeatuloiset ja suurissa kaupungeissa asuvat hyödyntävät merkittävästi enemmän internetin sähköisiä palveluja. Kaikkein vähiten eri käyttötarkoituksia hyödyntävät iäkkäät, matalasti koulutetut, matalatuloiset sekä maaseudulla asuvat.

LOPUKSI

Teknologian kehittyessä erilaiset palvelut ovat siirtyneet yhä voimakkaammin sähköisiin kanaviin. Internet alkoi yleistyä Suomessa 1990-luvun puolivälin jälkeen, jolloin myös eri palveluntarjoajat alkoivat kehitellä omia sähköisiä palveluratkaisujaan. Myöhemmin digitalisaatiota ovat kiihdyttäneet mobiili-internetin sekä sosiaalisen internetin kehittyminen, mikä on tullut mahdolliseksi nopeampien tietokoneiden ja internetyhteyksien kehittymisen myötä.

Uuden teknologian käytön yleistyminen tarjoaa hyvät mahdollisuudet eri väestöryhmien välisten kulutuskäytäntöjen muotoutumisen ja kehittymisen erojen tarkastelulle. Digitalisaatio on kieltämättä parantanut kansalaisten viestintä-, vaikutus- ja tiedonsaanninmahdollisuuksia. Toisaalta internetin ulkopuolelle jääneiden palvelunsaantimahdollisuudet ovat heikentyneet, koska yritykset ja julkinen sektori panostavat tällä hetkellä vahvasti uusiin sähköisiin palvelukanaviin ja karsii samalla perinteisiä palvelumuotoja.

Uuden teknologian myötä montaa tuttua asiaa on alettu tehdä eri tavoilla. Se, että tietoverkoissa vietetään enemmän aikaa, heijastuu myös muun toiminnan laajuuteen. Esimerkiksi lisääntyneen internetin käytön on osoitettu vaikuttavan perinteisen massamedian kulutukseen ja myös muuhun ajankäyttöön (esim. **PÄÄKKÖNEN JA HANIFI** 2012; **KOIVULA YM.** 2016). Useita askareita pankkiasioinnista kestokulutustavaroiden hankintaan on nykyään tehokkainta hoitaa internetissä. Samalla sosiaaliset mediat ovat tulleet nopeasti osaksi sosiaalista toimintaympäristöä laajemminkin.

”Uusi teknologia edellyttää kansalaisilta jatkuvaa uusien asioiden omaksumista.”

Voidaan sanoa, että digitaaliteknologia ei ole enää useimmille sosiaalisen kanssakäymisen tai työ- ja vapaa-ajan erillinen osa-alue. Se on pikemminkin olennainen arkielämän ulottuvuus, joka yhdistää arkielämän eri toimintoja. Uuden teknologian käyttö on siis vakiintunut verrattain nopeasti osaksi yhteiskunnan toimintaa. Moni teknologian vakiintumista seuraava kysymys on kuitenkin yhä avoinna. Tällä hetkellä kysymysmerkkejä aiheuttavat esimerkiksi ikääntyvien, maahanmuuttajien ja vammaisväestön teknologiavalmi-

udet, uusien maksutapojen jalkauttaminen vähittäiskauppaan sekä digitaalisten sisältöjen omistukseen ja jakeluun liittyvät eturistiriidat.

Lopuksi voidaan korostaa sitä, että uusi teknologia edellyttää kansalaisilta jatkuvaa uusien asioiden omaksumista. Elämäntavat ja päivittäiset valinnat rakentuvat pitkälti yksityisen kulutuksen ja muun asioinnin varaan. Kaupallinen ja julkinen digitaalinen toimintaympäristö laajenee koko ajan. On todennäköistä, ettei esimerkiksi siirtyminen pankki- ja luottokorteista älypuhelinmaksuihin toteudu kaikissa väestöryhmissä yhtä helposti. Ei nimittäin ole sattumaa, että tietoturvakysymyksien aiheuttama huoli ja vanhoihin toimintamalleihin juurtuminen ovat tunnetusti sitkeintä vanhemmissa ikäryhmissä.

Tietoyhteiskuntakehityksen ja kansallisen kilpailukyvyn turvaamisen kannalta on ensisijaisen tärkeää, että kaikki väestöryhmät pysyvät jatkossakin mukana kehityksessä. Tämä on näkökulma, joka tulee ottaa huomioon myös makrotaloutta pohdittaessa. ■

Viite

* Artikkelin kirjoittajat ovat mukana Suomen Akatemian Strategisen tutkimusneuvoston rahoittamassa Digital Disruption of Industry (DDI) -projektissa.

1 Tulokvartiilit saadaan, kun tulonsaajat asetetaan tulojensa suuruuden mukaiseen järjestykseen ja heidät jaetaan ryhmiin (kvartiileihin) neljänneksittäin eli 25 %:n välein.

Kirjallisuus

ALASOINI, T. (2015), Digitalisaatio muuttaa työtä–millaista työelämää uudistavaa innovaatiopolitiikkaa tarvitaan? Työpoliittinen Aikakauskirja, 2(2015), 26–37.

ANDERSON, C. (2007), Pitkä häntä: Miksi tulevaisuudessa myydään vähemmän enempää, Helsinki: Terra Cognita.

HARGITTAI, E. (2010), Digital Na (t) ives? Variation in Internet Skills and Uses among Members of the "Net Generation", Sociological Inquiry, 80:1, 92–113.

KOIVULA, A. & KOIRANEN, I. & RÄSÄNEN, P. (2016), Digitaaliset kuilut ja verkkorahapelaamisen väestöryhmittäiset muutokset 2006–2014, Yhteiskuntapolitiikka, 81, 247–259.

LEHDONVIRTA, V. (2009), Virtual Consumption, Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A11:2009.

NEUVONEN, R. & KARPPINEN, K. (2016). Viestintäpolitiikkaa hatusta? Avoimuus ja osallistuminen tietoyhteiskuntakaaren valmistelussa, Media & viestintä, 39:1, 73–83.

NORRIS, P. (2001), Digital Divide: Civic Engagement, Information Poverty, and the Internet Worldwide, Cambridge: Cambridge University Press.

NURMELA, J. (2001), Kolme vuotta tietoyhteiskunnassa. Pitkittäistutkimus tieto- ja viestintätekniikan käytöstä, Tilastokeskus, Katsauksia 2/2001.

PÄÄKKÖNEN, H., & HANIFI, R. (2012), Time Use Changes in Finland through the 2000s, Helsinki: Statistics Finland.

RÄSÄNEN, P. (2008), The Aftermath of the ICT Revolution? Media and Communication Technology Preferences in Finland in 1999 and 2004, New Media & Society, 10, 225–245.

RÄSÄNEN, P. & KOIRANEN, I. (2016), Changing Patterns of ICT Use in Finland – The Senior Citizens' Perspective. Teoksessa Zhou, J. & Salvendy, G. (Eds.): Human Aspects of IT for the Aged Population. Design for Aging. Springer International Publishing.

SCHRADIE, J. (2011), The Digital Production Gap: The Digital Divide and Web 2.0 Collide. Poetics, 39, 145–168.

SUOMEN VIRALLINEN TILASTO (SVTa). Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu].
ISSN=2341–8699. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.9.2016].

SUOMEN VIRALLINEN TILASTO (SVTb). Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkojulkaisu]. ISSN=2341–8699. 2015, Liitetaulukko 9. Internetin käyttö ja käytön useus iän, toiminnan, koulutusasteen, asuinpaikan kaupunkimaisuuden ja sukupuolen mukaan 2015, % -osuus väestöstä. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 5.9.2016].

VAN DIJK, J. A. (2005), The Deepening Divide, London: Sage Publications.

VAN DIJK, J. A., & VAN DEURSEN, A. J. (2014), Digital skills: unlocking the information society, London: Palgrave Macmillan

ARTIKKELI

JUKKA LUOMA
Apulaisprofessori
AALTO-YLIOPISTON KAUPPAKORKEAKOULU
jukka.luoma@aalto.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

KÄRSIVÄLLISYYS on kilpailukyvyn kulmakivi

Keskustelu Suomen kilpailukyvystä on keskittynyt työvoimakustannuksiin. Lähestyn kilpailukyvyn teemaa toisesta suunnasta, liiketoiminnan johtamisen näkökulmasta. Sotien jälkeisen talouskasvun myötä tapahtunut palkkojen nousu on johtanut siihen, että suomalaisten yritysten on yhä vaikeampi kilpailla hinnoilla. Tällä on merkittäviä seurauksia yritysten johtamisen kannalta. Yritysten on enenevissä määrin kyettävä luomaan uutta arvoa asiakkaille, mikä edellyttää pitkäjännitteistä kehitys- ja investointitoimintaa. Kärsivällisyys on siten tärkeä hyve liiketoiminnan johtamisessa. Kärsivällisyyden merkitys tulisi huomioida niin yritysten johtamisessa kuin talouspoliittisessa keskustelussakin.

Suomalaisten yritysten ja erityisesti vientialojen kilpailukyky on ollut yhteiskunnallisen keskustelun keskiössä jo vuosia. Keskustelun polttoaineena on toiminut vuosia jatkunut taloustaantuma. Suomen kilpailukyvyn keskeiseksi heikkoudeksi on esitetty työn korkeita kustannuksia (esim. **BORG JA VARTIAINEN** 2015).

Työvoimakustannukset ovat kiistämättä Suomessa korkeat, kuten kaikissa kehittyneissä maissa. Historiallisessa katsannossa maan kustannuskilpailukyvyn heikkeneminen voidaankin nähdä myönteisen kehityksen luonnollisena seurauksena. Maddisson -projektin aineisto osoittaa, että Ruotsin talous kasvoi henkeä kohden Suomen taloutta nopeammin vuodesta 1860 yli puoli vuosisataa.[1] Suomi alkoi kiriä vasta sotien jälkeen, jonka jälkeen kehitys onkin ollut ripeää. Suomen reaalinen bruttokansatuote henkeä kohden oli 39 prosenttia alle Ruotsin tason vuonna 1947. Vuonna 2008 ero oli enää kaksi prosenttia.[2]

Vuosikymmeniä jatkunut positiivinen taloudellinen kehitys on johtanut meidät kansakuntana ”kehityksen eturintamalle”. Mutta kehityksellä on kääntöpuolensa. Talouden kasvaessa myös palkat nousevat, jolloin vientialojen suhteellinen etu ei voi kuten ennen perustua työvoiman halpuuteen, kuten kenties nousevissa talouksissa.

Suomen vienti ei voi enää perustua työvoiman halpuuteen vaan uusiin tuotteisiin, joista asiakkaat ovat valmiita maksamaan enemmän.

Tämä ei tietenkään tarkoita, etteikö työvoimakustannuksilla olisi mitään merkitystä Suomen kilpailukyvyn kannalta. Kilpailukykyongelman tarkastelu työvoimakustannusten näkökulmasta ei kuitenkaan riitä. Meidän on lisäksi tarkasteltava ilmiötä yritysten johtamisen näkökulmasta.

Suomalainen johtaminen on murroksessa, sillä edellä kuvailtu talouskasvu ja siihen liittyvä työn kallistuminen heijastuu yritysten johtamiseen. Yrityksen, joka ei pysty kilpailemaan hinnoilla, on kyettävä luomaan tavaroita tai palveluita, joista asiakkaat ovat valmiita maksamaan enemmän. Vaihtoehtoisiin keinoihin saavuttaa tuo päämäärä lukeutuvat tyydyttämättömien asiakastarpeiden tunnistaminen ja täyttäminen, teknologinen edelläkävijyys, ylivertaisen asiakaskokemuksen synnyttäminen ja laadukkaiden asiakassuhteiden vaaliminen sekä ainutlaatuisen brändin rakentaminen.

Yhteistä edellä mainituille keinoille on se, että niihin liittyvät johtamishaasteet ovat perustavalla tavalla erilaisia kuin tilanteessa, jossa yrityksen kilpailuetu perustuu ensisijaisesti tuotantotekijöiden halpuuteen tai tuotantoprosessien tehokkuuteen. Kustannusten alentamisen kilpailukykyvaikutus on suhteellisen ennustettava – ainakin, jos jätetään huomiotta kilpailijoiden mahdolliset reaktiot. Muissa edellä mainituissa kilpailukeinoissa on kyse uuden luomisesta. Liikkeenjohtajat joutuvat luotsaamaan yritystään kohti uutta ja tuntematonta, vailla kokemuksen vahvistamaa panostuottolaskelmaa.

Johtamisen haaste: uusien tuotteiden vaikutus yrityksen kilpailukykyyn on negatiivinen lyhyellä aikavälillä ja vaikea ennustaa pitkällä aikavälillä.

JUKKA LUOMA kannustaa yrityksiä kärsivällisyyteen ja talouspolitiikan toimijoita pitkäjännitteisen kehitys- ja investointitoiminnan tukemiseen.

YRITYSTEN PITKÄJÄNNITTEISTÄ KEHITYSTYÖTÄ HAITTAAVAT INHIMILLISET RAJOITTEET, ORGANISAATIOIDEN TOIMINTALOGIIKKA JA ULKOISET PAINEET.

Johtamisen vaikeusastetta lisää panostusten ja tuottojen ajoitus (LUOMA ET AL. 2016). Esimerkiksi uusien markkinoiden tai teknologioiden kehittäminen sitoo organisaation voimavaroja tänään, mutta mahdollinen palkinto nautitaan vasta myöhemmin. Sen sijaan kustannusten leikkaus tuottaa hedelmää lyhyellä aikavälillä, mutta siihen liittyvät potentiaaliset kielteiset sivuvaikutukset havaitaan vasta myöhemmin. Talouskasvu, joka on sinänsä myönteinen asia, on johtanut siihen, että suomalaisyritysten johtajien on yhä useammalla sektorilla kyettävä vastaamaan tähän kasvaneeseen johtamishaasteeseen.

Tilanne ei näytä tällä hetkellä erityisen valoisalta. PERTTI HAAPARANNAN (2013) analyysi tässä lehdessä väittää, että ”suomalaiset yritykset eivät kykene uudistumaan ja luomaan uusia tuotteita”. Haaparannan mukaan suomalaiset yritykset ovat keskittyneet olemassa olevien tuotteiden laadun parantamiseen uusien liiketoimintamahdollisuuksien luomisen sijaan. Tämä rohkea johtopäätös saa tukea Pekka Mattilan ja Henrikki Tikkasen johtaman tutkimusryhmän raportista.[3] Tutkimuksen mukaan suomalaisten suuryritysten investoinnit pääsääntöisesti laskivat vuonna 2014. Lähes kaikki vastaajat näkivät tehokkuuden parantamisen strategiseksi kehityskohteeksi vuonna 2015, mutta vain hieman yli puolet mainitsi uusien markkinoiden luomisen strategiseksi painopisteekseen.

”Sen sijaan kustannusten leikkaus tuottaa hedelmää lyhyellä aikavälillä, mutta siihen liittyvät potentiaaliset kielteiset sivuvaikutukset havaitaan vasta myöhemmin.”

Tietynlaista näköalattomuutta kielivät myös pörssiyhtiöiden keväällä 2016 maksamat historiallisesti suuret osingot. Ilman houkuttelevia kasvuinvestointikohteita pörssilistatun yhtiön johdon tehtäväksi jää kulujen karsiminen osingonmaksukyvyn varmistamiseksi.

Pyrin tässä artikkelissa hahmottamaan niitä haasteita, joita liittyy uutta luovan liiketoiminnan johtamiseen. Lähestymiskulmani on liiketaloustieteellinen, joka kansantaloustieteestä poiketen keskittyy tarkastelemaan taloudellista toimintaa erityisesti yritysten johtamisen näkökulmasta, ei niinkään markkinoiden tai kokonaisten kansantalouksien näkökulmasta. Tavoitteenani on koota liiketaloustieteellistä ymmärrystä yhteen käytännön kannalta olennaisella tavalla. Ajatukseni nojaavat paikoin voimakkaasti kollegoideni ja minun aiempaan tutkimukseen (FRÖSEN ET AL. 2016; LUOMA ET AL. 2016). Analyysin johtopäätökset pätevät pitkälti myös Suomen ulkopuolella, mutta mielestäni niiden tarkastelu on erityisen tärkeää suomalaisen kilpailukykykeskustelun kontekstissa.

KÄRSIVÄLLISYYS KANNATTAA

Olen kollegoideni kanssa muualla väittänyt, että yrityksillä on krooninen taipumus ali-investoida kilpailutoimenpiteisiin, joiden positiiviset tulokset näkyvät vasta viipeellä (LUOMA ET AL. 2016). Oli kyse uusien markkinoiden luomisesta, läpimurtoteknologian kehittämisestä tai ainutlaatuisen brändien rakentamisesta, yrityksen on kyettävä investoimaan ja sitomaan resursseja pitkäjännitteiseen kehitystyöhön, jonka hedelmät ovat epävarmoja ja kaukana tulevaisuudessa. Inhimilliset rajoitteet, organisaatioiden toimintalogiikka ja ulkoiset paineet asettavat kuitenkin lukuisia esteitä pitkäjännitteisyyden tielle:

- *Syy-seuraussuhteiden hahmottamisen vaikeus*. Kun panos ja tuotos ovat ajallisesti etäällä toisistaan, on vaikeampi jälkikäteen arvioida investointien tulosvaikutuksia. Mitä kauempana tulevaisuudessa investointien vaikutukset ovat, sitä useampi vaihtoehtoinen selitys voidaan esittää investointien vaikutuksille (esim. RAHMANDAD 2008). Toisaalta nopeasti vaikuttavien panostusten tuotot on helpompi hahmottaa ennalta ja arvioida jälkikäteen. Tämä oppimisen helppouteen liittyvä epäsymmetria saattaa johtaa nopeasti vaikuttavien toimenpiteiden ylikorostumiseen yritysten kilpailustrategioissa (LUOMA ET AL. 2016).
- *Sisäinen politikointi*. Panoksen ja tuotoksen välinen epäselvä suhde avaa oven politikoinnille. Laihat lyhyen välin tulokset avaavat mahdollisuuden organisaation sisäisille kyynikoille – tai niille, jotka suuntaisivat organisaation voimavarat mieluummin muualle – ajaa panostusten lopettamista kannattamattomina.
- *Johtajavaihdokset*. Toimitusjohtajien vaihtuessa käynnissä olevat projektit ovat vaarassa. Mikäli tietty kehityshanke ei ole vielä alkanut tuottaa näkyviä tuloksia, uudella toimitusjohtajalla on kiusaus ja ainakin näennäisesti hyvät perustelut suunnata organisaation voimavarat uudelleen, omiin mieliprojekteihinsa (BURGELMAN JA VÄLIKANGAS 2005). Toisaalta johtajat saattavat keskittyä lyhyen tähtäimen kehityshankkeisiin, jotka tuottavat tulosta heidän oletettuna virkakautenaan (ks. edellinen viite).
- *Ulkoiset paineet*. Sijoittajat edellyttävät sijoituskohteiltaan tasaista tuottoa. Tämä kannustaa yrityksiä lyhyen aikavälin kannattavuuden parantamiseen pitkän aikavälin investointitoiminnan kustannuksella. Yrityksen taloudellisen tuloksen kärsiessä johdon voi olla entistä vaikeampi perustella pitkän aikavälin investointeja kulukuria vaativalle hallitukselle (WALRAVE ET AL. 2011).

Näillä pitkäjännitteisen kehitys- ja investointitoiminnan esteillä on kuitenkin kääntöpuolensa – kärsivällisyys kannattaa (LUOMA ET AL. 2016). Rohkeasti ja pitkäjännitteisesti investoivat yritykset menestyvät hyvin, koska kilpailijoilla ei *keskimäärin* riitä kärsivällisyyttä samaan. Kilpailijoiden kärsimättömyys

YRITYKSEN PITKÄJÄNNITTEISTEN INVESTOINTIEN TUOTTOA PARANTAA SE, JOS KILPAILIJAT OVAT KÄRSIMÄTTÖMÄMPIÄ.

johtaa kilpailun vähentymiseen, joka nostaa pitkäjännitteisten investointien tuottoastetta.

Neste Oilin uusiutuvien polttoaineiden liiketoiminnan kehittäminen on hyvä esimerkki kärsivällisyyden eduista. Talouselämän (37/2015) haastattelun mukaan Neste investoi yli kaksi miljardia euroa uuden liiketoiminnan kehittämiseen viiden vuoden aikana. Päätös ei ollut uusiutuvien polttoaineiden liiketoiminnasta vastaavan Kaisa Hietalan mukaan helppo: ”Keskustelussa pohdittiin, voidaanko lähteä kannibalisoimaan omaa fossiilista bisnestä. Uskalletaanko loikata, kun tuote, teknologia ja markkinat olivat täysin uusia. Se ei ollut mikään helppo päätös.”

Vaikeaa oli myös päätöksessä pysyminen. Yhtiö teki uudella liiketoiminnallaan tappiota, osin uusiutuvia polttoaineita koskevan maakohtaisen protektionistisen politiikan takia. Vaikka Nesteen olisi ollut helppo perustella sidosryhmilleen markkinoilta vetäytyminen vetoamalla huonoon tulokseen, yhtiö jatkoi panostuksia kärsivällisesti. Riskinotto kannatti. Nesteen omien tietojen mukaan uusiutuvat polttoaineet muodostivat noin viidenneksen konsernin liikevaihdosta vuonna 2015 ja jopa kolmanneksen liikevoitosta.[4]

Microsoft on ollut vaikeuksissa älypuhelin- ja tablettituotekategorioissa. Ohi ovat menneet niin Apple kuin Googlen Android-ekosysteemikin. Microsoftin vastaus oli kehittää Surface-tuoteperhe iskulauseella ”tabletti, joka voi korvata kannettavan tietokoneen”. Ensimmäiset laitesukupolvet saivat huonon arvosteluvastaanoton eikä tuote mennyt kaupaksi. Tämän palautteen valossa tuotelinjan lopettaminen olisi ollut varsin järkevän kuuloinen päätös. Yhtiö jatkoi kuitenkin tuotelinjan kehitystyötä ja oikeastaan kokonaan uuden tuotekategorian luomista markkinoille. Kärsivällisyys palkittiin. Tuoteperheen neljännen sukupolven Surface Pro 4 menestyi arvosteluissa hyvin.[5] Surface-tuoteperheen myyntiluvutkin ovat olleet hyviä.[6] Microsoftin kilpailijat Apple ja Google vahvistivat Microsoftin onnistumisen omalla toiminnallaan, kun ne lanseerasivat omat, tabletin ja kannettavan tietokoneen ominaisuuksia yhdistelevät laitteensa (iPad Pro ja Pixel C).

Myös markkinoinnin tutkijat **LODISH JA MELA** (2007) korostavat kärsivällisyyden merkitystä. Tiedonkeruu- ja analyysimenetelmien kehittymisen myötä yrityksillä on aiempaa paremmat edellytykset arvioida lyhyellä aikavälillä vaikuttavien markkinointitoimenpiteiden tehoa. Esimerkiksi hinnanalennuskampanjat vaikuttavat myyntiin nopeasti, mikä tekee tulosvaikutusten arvioimisesta ja ennustamisesta helppoa. Sen sijaan esimerkiksi tuotekehitys tai brändin rakennus vie enemmän aikaa eikä tulosvaikutuksia ole helppo mitata. Tutkijoiden mukaan tämä on yllättäen johtanut lyhytjännitteisyyden korostumiseen markkinoinnin johtamisessa: ”Yritykset yli-investoivat säännönmukaisesti hinnanalennuskampanjoihin ja ali-investoivat mainontaan, tuotekehitykseen sekä uudenlaisiin jakelumenetelmiin.” Nopeisiin voittoihin tähtäävät hinnanalennuskampanjat ovat näennäisestä ennustettavuudestaan huolimatta usein huonosti kannattavia pidemmällä aikavälillä (ks. esim. **PAUWELS ET AL.** 2004) – osin, koska kilpailijoiden vastaavat toimenpiteet neutraloivat toistensa myönteiset vaikutukset (**LODISH JA MELA** 2007).

Aina kärsivällisyyttä vaativat investoinnit eivät tietenkään kannata. Johdolla voi olla ylioptimistiset tulevaisuuden näkymät tai se voi seurata kilpailijoita epärationaalisesti uusille markkinoille tai tuotealueille. Kysynnän kasvuun liittyvää ylioptimismia voidaan pitää esimerkiksi vuosia jatkuneen konttilaivaliikenteen ylikapasiteetin yhtenä syynä (**GLAVE ET AL.** 2014).

Dubain ”bisneskoulukuplan” keskeisenä syynä voidaan pitää ylioptimististen tuotto-odotusten ja epärationaalisen, keskinäisen matkimisen yhdistelmää (**ALAJOUTSIJÄRVI ET AL.** 2014). Bisneskoulut ympäri maailman, mukaan lukien osa maailman parhaimmistosta, perustivat kilvan sivukampuksia Dubaihin vuodesta 1995 vuoteen 2008. Dubain markkinoilla oli parhaimmillaan enemmän yliopistojen ulkomaisia sivukampuksia kuin missään muualla maailmassa. Markkina ei pystynyt kannattelemaan näin suurta tarjontaa. Kupla puhkesi 2009, markkinoille tulo hiipui ja osa poistui markkinoilta.

VOIKO KÄRSIVÄLLISYYTTÄ JOHTAA – TAI TUKEA?

Tämän artikkelin alussa esittämäni todistusaineisto viittaa siihen, että suomalaisten yritysten ongelma on liian maltillinen ja lyhytjännitteinen investointi, ei yliinnokas investointi tai yltiöoptimistiset tulevaisuuden näkymät. Tämä herättää kysymyksen, kuinka kärsivällisyyttä voitaisiin johtaa tai tukea. Esitän seuraavassa kolme mahdollista tekijää.

Yrityksen kärsivällisyys edellyttää johtajalta *tarinankertojan taitoja*. Uusien markkinoiden luominen tai uudenlaisen liiketoimintamallin kehittäminen on luovaa toimintaa. Tämä edellyttää tavallisesti tulevaisuuden kuvittelemista, jota ei vielä ole, ja tuon vision kommunikoimista työntekijöille, sijoittajille, asiakkaille ja muille tärkeille sidosryhmille (**GAVETTI** 2012). Johtajien on kyettävä vakuuttamaan eri sidosryhmät yrityksen valintojen järkevyydestä silloinkin, kun taloudelliset tunnusluvut eivät vielä välttämättä tarjoa ”objektiivista” tukea johdon visiolle. Johdon on pystyttävä luomaan mielikuva toivottavasta tulevaisuuden tilasta ja artikuloimaan uskottavasti, miten tuo tulevaisuus on saavutettavissa. Tässä mielessä vakiintuneenkin pörssiyhtiön johtajan haasteet ovat kuin startup-yrittäjän, jonka tehtävä on vakuuttaa sijoittajat liikeideansa hyvyydestä (**VAN WERVEN ET AL.** 2014).

UUDET TUOTTEET TARVITSEVAT TUEKSEEN HYVIÄ TARINOITA, JOITA JOHTAJIEN ON KYETTÄVÄ KERTOMAAN.

Starbucksin toimitusjohtaja Howard Schultz oli tällaisen haasteen edessä vuonna 2008 (SCHULTZ JA GORDON 2011). Schultz nousi uudelleen toimitusjohtajaksi tilanteessa, jossa yritys oli täyskäännöksen, *turnaroundin* edessä. Yritys oli kasvanut nopeasti edellisen toimitusjohtajan hallintokauden aikana. Samaan aikaan Starbucksin brändi oli menettänyt osan alkuperäisestä vetovoimastaan ja autenttisuudestaan myymälätoimintojen tehostamisen seurauksena. Yhtiön osake oli menettänyt lähes puolet arvostaan. Shultzin haaste oli artikuloida työntekijöille ja sijoittajille, miten ja miksi Starbucks-brändi voitaisiin palauttaa vanhaan loistoonsa.

Tarvittava muutos toimintatavoissa, myymälätekniikassa, markkinoinnissa ja tuotteissa oli kokonaisuutena mittava. Shultz ei itsekään voinut tietää ennalta kaikkia tarvittavia toimenpiteitä, saati kommunikoida muutosprosessia vaihe vaiheelta sisäisille ja ulkoisille sidosryhmille. Deutsche Bankin analyytikko Marc Greenberg totesikin (vapaasti käännettynä) Shultzille, että ”on todella outoa kuulla näin suuresta muutoksesta ilman, että muutosta on kuvattu taloudellisin termein” (SCHULTZ JA GORDON 2011, 65).

Shultz onnistui kuitenkin vakuuttamaan niin työntekijät kuin sijoittajatkin. Hän sai palautettua Starbucksin brändin ja osakkeen arvon vanhalle tasolleen ja myöhemmin ylittämään nuo tasot. Schultzin muutosjohtamistaidon keskeinen elementti oli hänen tarinankertojan kykynsä. Schultzilla oli nähtävästi kykyä hahmottaa ja kommunikoida monimutkainen muutosprosessi uskottavasti ja riittävällä tarkkuudella tilanteessa, jossa tavoiteltavasta tulevaisuuden tilasta oli näkyvissä enimmillään ääriviivat ja jonka taloudelliset hyödyt olisivat mitattavissa vasta pitkän ajan kuluttua.

Toinen keino tukea pitkäjännitteistä liiketoiminnan kehittämistä löytyy tuloksellisuuden mittaamisen alueelta. Yritys, jonka johtaminen perustuu taloudellisten tunnuslukujen optimointiin, on taipuvainen keskittymään keinoihin, jotka parantavat kyseisiä tunnuslukuja lyhyellä aikavälillä. Pitkän aikavälin strateginen kehitys- ja investointitoiminta jää helposti vähemmälle huomiolle, koska niiden vaikutusta yrityksen tulokseen on vaikeampi hahmottaa (ks. esim. LODISH JA MELA 2007). Yrityksen onkin usein mielekästä integroida ei-taloudellisia tulosmittareita yrityksen strategiseen päätöksentekoon ja toiminnan kehittämiseen (esim. HOMBURG ET AL. 2012; FRÖSEN ET AL. 2016).

Yrityksen pitkäjännitteistä kehittämistä voidaan tukea seuraamalla lyhyeen aikaväliin keskittyvien talouslukujen rinnalla myös ei-taloudellisia tulosmittareita.

Mikäli yrityksen strategia perustuu hyvien asiakassuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen, asiakastyytyväisyyden mittaaminen ja kytkeminen yrityksen kehittämiseen on hyvä keino pitää asiakas strategian keskiössä myös käytännössä. Toisaalta jos yrityksen kilpailuetu perustuu ainutlaatuiseen brändiin, tulisi brändimielikuvien mittaaminen olla johtamisen keskiössä. Tuomalla ei-taloudellisia mittareita osaksi yrityksen strategista johtamista voidaan parantaa yrityksen kykyä tasapainottaa lyhyen ja pitkän aikavälin tulostavoitteita.

Kolmanneksi pitkäjännitteisyyden vaaliminen tulisi ottaa huomioon myös talouspoliittisessa päätöksenteossa. Vaikka julkinen valta ei voi pakottaa yrityksiä pitkäjännitteiseen kehitys- ja investointitoimintaan, se voi yrittää tukea yrityksiä ja poistaa esteitä niiden tieltä. Yhtäältä en näe työvoimakustannuksia keskeiseksi uuden liiketoiminnan kehittämisen esteeksi. Siinä missä tulopoliittiset neuvottelut aiheuttavat muutamien prosenttien vaihteluita työntekijöiden palkkatasoon, uutta luovan kehitys- ja investointitoiminnan tulosvaikutukset ovat hyvin epävarmoja. Tulos voi olla tappiollinen umpikuja tai uusi miljardibisnes. Työvoimakustannuksilla on siis lopputulokseen vain marginaalinen vaikutus.

Toisaalta julkisesti tuettu tutkimustoiminta voi tuottaa kaupallistettavaa tietoa, jonka luomiseen kaupallisin perustein toimivilla yrityksillä ei riitä kärsivällisyyttä (MAZZUCATO 2015). Yliopistoja ei tulisi kuitenkaan nähdä alisteisena elinkeinoelämälle, jotta niiden kyky luoda uutta tietoa pitkäjännitteisesti, ilman kaupallisia tuottovaateita, ei vaarantuisi. Varsinaisten kaupallisten sovellutusten kehittäminen sopinee pääsääntöisesti yritysten itsensä tehtäväksi, koska yrityksissä on paras ymmärrys siitä, millaisella tiedolla on kaupallista arvoa.

Myös talouspolitiikassa voidaan edistää yritysten pitkäjännitteistä kehitys- ja investointitoimintaa.

Työmarkkinoiden sääntelyllä saattaa olla myös oma vaikutuksensa. Kasvun tavoitteluun liittyy yleensä uuden henkilöstön palkkaaminen. Joissain tapauksissa työntekijöiden vahva irtisanomissuoja saattaa kasvattaa kasvuinvestoinnin koettua riskiä ja siten vähentää sen houkuttavuutta.

SUOMALAINEN KILPAILUKYKY-KESKUSTELU

Suomalainen liikkeenjohto on murroksessa. Vuosikymmeniä jatkuneeseen myönteiseen talouskehitykseen liittyy se seikka, että työvoimakustannukset eivät nyt eikä jatkossa voi olla enää keskeinen kilpailukykytekijä suomalaisille vientia-

loille. Tällä on merkittäviä seurauksia yritysten johtamisen kannalta. Meidän on kyettävä innovoimaan ja kehittämään jotain sellaista uutta, josta asiakkaat ovat valmiit maksamaan riittävän korkean hinnan. Tämä edellyttää edelläkävijyyttä, ja edelläkävijyys edellyttää pitkäjänniteistä kehitys- ja investointitoimintaa, kuten olen yllä esittänyt.

Yksi edellä esitetyn analyysin seurauksista on, että paljon suomalaisten yritysten kilpailukyvystä on johtajien omissa käsissä – erityisesti heidän kyvyssään vaalia pitkäjännitteistä kehitys- ja investointitoimintaa yrityksissään. Tässä mielessä yhdyn Haaparannan näkemykseen, että yritysten johdon liiketoimintaosaamisella on kansantaloudellista merkitystä, makrotason tekijöiden kuten työvoimakustannusten ohella.

Suomen viennin kilpailukyky edellyttää jatkossa edelläkävijyyttä, mikä vaatii yrityksiltä pitkäjänteistä kehitys- ja investointitoimintaa.

Tämän artikkelin keskeisin anti on korostaa kärsivällisyyden merkitystä suomalaisten yritysten kilpailukyvyn osatekijänä. Olen esittänyt joitakin tapoja vaalia ja tukea pitkäjännitteistä kehitys- ja investointitoimintaa yrityksissä, mutta suosituksenI ovat alustavia eikä esittämäni luettelo suosituksista ole tyhjentävä. Kärsivällisyyden merkitys tulisi ottaa huomioon, kun keskustelemme yritysten johtamisesta Suomessa, mutta tämä näkökulma on merkityksellinen myös talouspoliittisessa keskustelussa. Työvoimakustannuksillakin on toki merkitystä kilpailukyvyn kannalta, mutta ainoana tai ensisijaisena kilpailukeinona hinta on yrityksille kovin riittämätön. Toivon, että emme taistelutta tyydy taloudellisen perässähiihtäjän asemaan, joka tekee tuotteet ja palvelukset verrokkimaita hieman edullisemmalla, tyytyen samalla kansakuntana hieman matalampaan elintasoon. ■

Viitteet

1 The Maddison-Project, http://www.ggdc.net/maddison/maddison-project/home.htm, 2013 version. .

2 Maailmanpankin mukaan ero oli 7 prosenttia. Ks. http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD .

3 Yhteenveto tutkimuksen tuloksista löytyy osoitteista https://www.pohjola.fi/pohjola?cid=-1667 ja www.nibs.fi/wp/wp-content/uploads/2015/02/Suuryritystutkimus_yhteenveto.pdf.

4 Ks. https://www.neste.com/fi/fi/konserni/sijoittajat/taloustietoa/osavuosikatsaukset .

5 Ks. esim. https://www.engadget.com/2015/10/21/ surface-pro-4-review .

6 Ks. https://www.microsoft.com/en-us/Investor/earnings/FY-2016-Q3/press-release-webcast .

Kirjallisuus

ALAJOUTSIJÄRVI, K. & JUUSOLA, K. & LAMBERG, J. A. (2014), Institutional Logic of Business Bubbles: Lessons from the Dubai Business School Mania, Academy of Management Learning & Education, 13:1, 5–25.

BORG, A. & VARTIAINEN, J. (2015), Strategia Suomelle, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2015.

BURGELMAN, R.A. & VÄLIKANGAS, L. (2005), Managing Internal Corporate Venturing Cycles, MIT Sloan Management Review, 46:4, 26–34.

FRÖSÉN, J. & LUOMA, J. & JAAKKOLA, M. & TIKKANEN, H. & ASPARA, J. (2016), What Counts versus What Can be Counted: The Complex Interplay of Market Orientation and Marketing Performance Measurement, Journal of Marketing, 80:3, 60–78.

GAVETTI, G. (2012), Toward a Behavioral Theory of Strategy, Organization Science, 23:1, 267–285.

GLAVE, T. & JOERSS, M. & SAXON, S. (2014), The Hidden Opportunity in Container Shipping. McKinsey & Company, November. www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-hidden-opportunity-in-container-shipping

HAAPARANTA, P. (2013), Suomen kilpailukykyongelma johtuu yritysjohdon heikosta liiketoimintaosaamisesta, Talous&Yhteiskunta, 41:1, 2–11.

HOMBURG, C. & ARTZ, M. & WIESEKE, J. (2012), Marketing Performance Measurement Systems: Does Comprehensiveness Really Improve Performance? Journal of Marketing, 76:3, 56–77.

LODISH, L.M. & MELA, C.F. (2007), If Brands Are Built Over Years, Why Are They Managed Over Quarters? Harvard business review, 85:7/8, 104–112.

LUOMA, J. & RUUTU, S. & KING, A.W. & TIKKANEN, H. (2016), Time Delays, Competitive Interdependence and Firm Performance, Strategic Management Journal, julkaistu verkossa ennen lehden ilmestymistä: http://dx.doi.org/10.1002/smj.2512.

MAZZUCATO, M. (2015), The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths, London: Anthem Press.

SCHULTZ, H. & GORDON, J. (2011), Onward: How Starbucks Fought for Its Life without Losing Its Soul, New York: Rodale.

PAUWELS, K. & SILVA-RISSO, J. & SRINIVASAN, S. & HANSSENS, D.M. (2004), New Products, Sales Promotions, and Firm Value: The Case of the Automobile Industry, Journal of Marketing, 68:4, 142–156.

RAHMANDAD, H. (2008), Effect of Delays on Complexity of Organizational Learning, Management Science, 54, 1297–1312.

VAN WERVEN, R. & BOUWMEESTER, O. & CORNELISSEN, J.P. (2015), The Power of Arguments: How Entrepreneurs Convince Stakeholders of the Legitimate Distinctiveness of Their Ventures, Journal of Business Venturing, 30, 616–631.

WALRAVE, B. & VAN OORSCHOT, K.E. & ROMME, A.G.L. (2011), Getting Trapped in the Suppression of Exploration: A Simulation Model, Journal of Management Studies, 48, 1727–1751.

ARTIKKELI

ILKKA KIEMA
Vanhempi tutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
ilkka.kiema@labour.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

Tie DSGE-makromalleihin
– minkä verran päästiin eteenpäin?

Dynaamiset, stokastiset yleisen tasapainon mallit (DSGE-mallit) ovat monimutkaisesta matemaattisesta rakenteestaan huolimatta vakiintuneet makrotaloustieteilijöiden tärkeiksi työkaluiksi. Yleisen tasapainon mallien syntyhistoriaan luotu katsaus osoittaa, että ne toivat mukanaan uuden, aiempaa instrumentalistisemman näkemyksen makrotaloustieteellisten mallien tehtävistä. DSGE-mallit eivät tällä hetkellä tuota ylivertaisen tarkkoja talousennusteita tai politiikka-analyyseja, ja mallien matemaattisen rakenteen tarkastelu paljastaa, että ne tuskin tuottavat niitä tulevaisuudessakaan. DSGE-mallien vahvan aseman selitys näyttääkin ensisijaisesti olevan toimivampien vaihtoehtojen puute.

Dynaamiset, stokastiset yleisen tasapainon mallit eli DSGE-mallit ovat vakiintuneet yhdeksi makrotaloustieteellisen analyysin keskeisistä työkaluista varsinkin keskuspankeissa. Toisinaan ne esitetään jopa neutraaleina ”laboratorioina”, joissa valitun talouspolitiikan seurauksia voitaisiin vertailla tasapuolisin kriteerein toisten, toteutumattomien politiikkavaihtoehtojen seurauksiin (ks. esim. **VARTIAINEN** 2015).

DSGE-malleja hyödyntävien tutkimusten raskas matemaattinen koneisto näyttää kuitenkin usein irrelevantilta tutkimusten politiikkajohtopäätösten kannalta. Esimerkiksi IMF:n entinen pääekonomisti Olivier Blanchard (2016) on huomauttanut, että DSGE-malliin pohjaavia tieteellisiä artikkeleita kommentoidessaan hän on usein kyennyt esittämään yhteenvedon mallista johdetuista tuloksista ”yhden yksinkertaisen käyrän avulla”. DSGE-mallien epäonnistuneimmissa sovelluksissa ekonomistit tuottavat tieteellistä uskottavuutta näkemyksille, jotka perustuvat mallia sovellettaessa tehtyihin mielivaltaisiin, joskus jopa tarkoitushakuisiin valintoihin eivätkä lainkaan itse malleihin.[1]

Seuraavassa esitän katsauksen DSGE-mallien peruspiirteisiin ja historialliseen kehitykseen sekä niiden taustalla vaikuttavaan instrumentalistiseen näkemykseen mallien tehtävistä. Historiallinen näkökulma osoittaa, että DSGE-mallit ovat täyttäneet niille asetetut odotukset vain osittain. Mallien rakenteen tarkastelu selventää, mikseivät ensisijaisesti rahapoliittisten vaihtoehtojen vertailuun soveltuvat DSGE-mallit ole välttämättä hyödyllisiä muunlaisten politiikkavaihtoehtojen vertailussa.

DYNAAMINEN, STOKASTINEN JA YLEINEN TASAPAINO

Kuvio 1 havainnollistaa kansantalouden dynamiikkaa eli aikakehitystä sellaisena kuin DSGE-malli sen kuvaa.[2] Kuviossa talouden kehitykseen vaikuttaa joukko toimijoita, joita voivat olla esimerkiksi kotitaloudet ja yritykset. Kuvion periodit t – 1, t, t+1, … ovat mallien sovelluksissa kvartaaleja eli vuosineljänneksiä, ja kullakin kvartaalilla kansantaloudella on tila, jota kuvaa joukko muuttujia. Jotkut tilamuuttujista määräytyvät systeemin aiemmasta tilasta ja mahdollisesti myös satunnaistekijöistä. Satunnaistekijät tekevät mallista stokastisen.

Kuviossa 1 ennalta määräytyneistä suureista toimii esimerkkinä pääoma, joka määräytyy edellisen periodin pääomasta, aiemmista investoinneista ja satunnaistekijästä. Toiset muuttujat ovat kullakin periodilla toimijoiden valittavissa; esimerkiksi kotitaloudet voivat kullakin periodilla valita yksityisen kulutuksen määrän. Kun toimijat ovat tehneet valintansa jollakin periodilla t, seuraavan periodin t+1 ”ennalta määrätyt” muuttujat määräytyvät jälleen menneestä kehityksestä ja satunnaistekijöistä.

Ehdot jotka määräävät toimijoiden kullakin periodilla tekemät valinnat, erottavat yleisen tasapainon malleja aiemmista, vailla mikrotaloustieteellistä (eli talouden yksittäisten toimijoiden valinnoista lähtevää) perustelua olleista makromalleista. Ehdot tekevät tasapainosta yleisen siinä mielessä, että niiden mukaan kunkin toimijan valinnat ovat optimaalisia, kun kaikkien muiden toimijoiden valinnat otetaan huomioon. Esimerkiksi yritysten kohdalla ”optimaalisuudella” tarkoitetaan voiton maksimointia, ja DSGE-mallissa kukin yritys maksimoi voittoaan ottaen huomioon muiden toimijoiden, kuten toisten yritysten tai kotitalouksien, samalla periodilla tekemät valinnat.

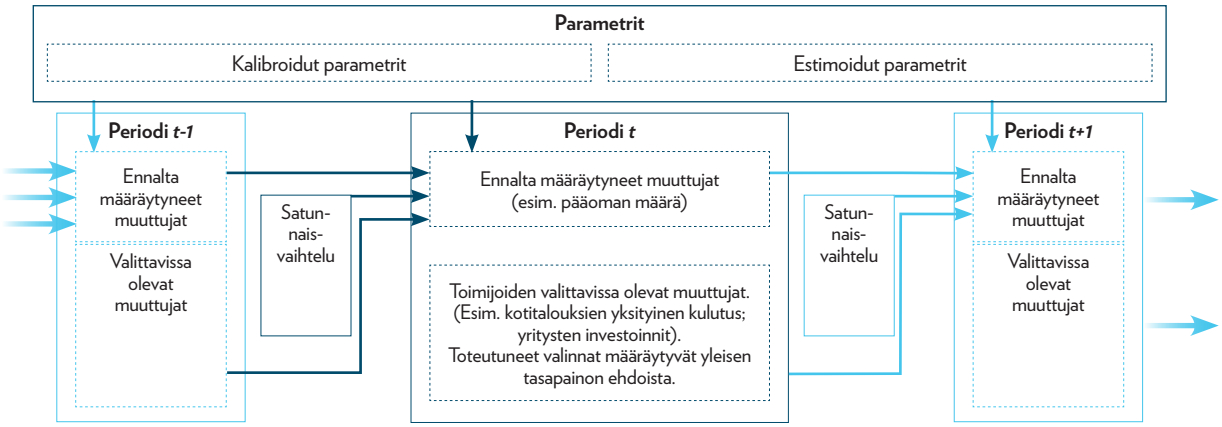
Aiemmat, 1970-luvulla kehitetyt, keynesiläisittäin motivoituneet ja satojen yhtälöiden laajuisiksi muotoutuneet makromallit pyrkivät ensisijaisesti vain tarkkaan vastaavuuteen tähän mennessä havaitun talouskehityksen kanssa. Vuoden 1995 talousnobelisti **ROBERT LUCASIN** (1981, 126) kuuluisan kritiikin mukaan tällaiset pelkkään kokemukseen perustuvat mallit eivät ole hyödyllisiä arvioitaessa *politiikkamuutosten* vaikutuksia taloudelliseen kehitykseen.

Perussyynä tähän on, että politiikkamuutokset – kuten vaikkapa inflaatiota

ILKKA KIEMAN mielestä DSGE-mallit ovat matemaattiselta rakenteeltaan innovatiivisia, osin suorastaan nerokkaita luomuksia, jotka eivät tuota eivätkä voikaan tuottaa niiltä kaivattuja tarkkoja ennusteita ja politiikkasuosituksia.

Kuvio 1.

aiheuttava, aiempaa ekspansiivisempi rahapolitiikka – muuttavat myös toimijoiden tulevaa politiikkaa koskevia *odotuksia* ja uskomuksia. Myös muuttuneet odotukset vaikuttavat toimijoiden valintoihin: esimerkiksi inflaation nopeutuminen saattaa saada palkansaajat uskomaan hintojen nousevan myös tulevaisuudessa ja korottamaan palkkavaatimuksiaan, mikä kiihdyttää inflaatiota lisää. Tällaisia vaikutuksia on kuitenkin mahdotonta arvioida pelkän aiempaan talouskehitykseen sovitetun mallin perusteella. Sellaista mallia käytettäessä voidaankin arvioida vain *mallin ulkopuolisin kriteerein*, miten uudenlaiset, tulevaisuutta koskevat uskomukset mallia muuttaisivat.

Talouspolitiikan muutokset vaikuttavat taloudenpitäjien odotuksiin ja siten muuttavat heidän tulevaa käyttäytymistään.

Näin ei tarvitse olla DSGE-mallissa, koska siinä kullakin periodilla tehdyt valinnat johdetaan tasapaino-oletuksista. Valintoja tehdessään toimijat ottavat huomioon myös tulevan kehityksen, tai oikeammin sen todennäköisyysjakauman. Esimerkiksi yritykset, jotka päättävät tuotteittensa hinnoista, maksimoivat kaikilta tuleviltakin periodeilta yhteenlasketun (diskontatun) voittonsa odotusarvoa eivätkä pelkkää nykyisen periodin voittoa.

DSGE-mallit määrittävissä yhtälöryhmissä esiintyy myös joukko vakioina säilyviä parametreja.[3] Niiden arvojen kiinnittämisen menetelmä on DSGE-malleissa aiemmasta poikkeava ja kaksivaiheinen. Parametreista osa *kalibroidaan* eli valitaan joillakin muilla kuin itse ko. malliin perustuvilla kriteereillä (esimerkiksi aiempien empiiristen tutkimusten perusteella), minkä jälkeen vain jäljelle jääneet parametrit *estimoidaan*. Estimoitaessa pyritään löytämään parametreille arvot, jotka sopivat havaintoihin parhaiten, kun mallin oletetaan olevan oikea.[4]

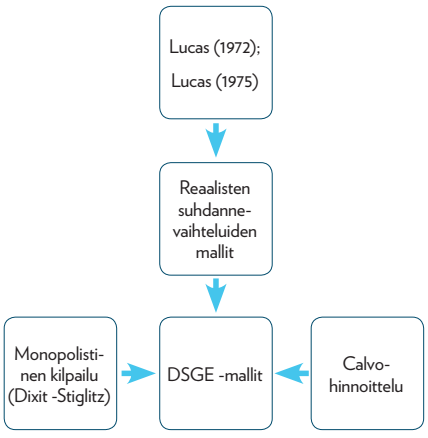
DSGE-MALLIEN TAUSTAA: MURROS METODOLOGIASSA

Kuvio 2 esittelee DSGE-mallien juuria ja kehitystä, ja siinä niiden lähtökohtina mainitaan artikkeleiden **LUCAS** (1972) ja (1975) mallit. Äskettäin ilmestynyt erinomainen makrotaloustieteen historian kirja **DE VROEY** (2016) kohottaa ko. teknisluontoiset ja suppeat työt **KEYNESIN** (1936) ”Yleiseen teoriaan” rinnastuviksi mullistuksiksi makrotaloustieteessä – näin siksi, että ne käynnistivät ”kuhnilaisen tieteellisen vallankumouksen”, jossa tieteenalalla tarkastellut kysymykset, käsitteelliset välineet ja matemaattiset menetelmät vaihtuivat toisiksi (**DE VROEY** 2016, 151).

Tieteenfilosofi Thomas S. Kuhn, jonka luomaan käsitteistöön De Vroey viittaa ”tieteellisestä vallankumouksesta” puhuessaan, on painottanut, että kun tieteenalan kysymykset ja menetelmät määrittävä tutkimustraditio[5] muuttuu, myös tutkimustuloksia arvioitaessa käytetyt älylliset standardit vaihtuvat toisiksi: yhden tutkimustradition hyväksyttävänä pitämä ongelmanratkaisu voi olla toisen tradition mukaan esimerkiksi pelkkää ”metafyysistä spekulaatiota” tai ”matemaattista leikkiä” (**KUHN** 1970, 103). Kuhnin huomio soveltuu hyvin Lucasin makrotaloustieteessä käynnistämään muutokseen.

Robert Lucas piti sellaisia keynesiläisen makrotaloustieteen peruskäsitteitä kuin ”kulutusfunktio”[6] pelkkinä ”nyrkkisääntöinä” ja katsoi, että Keynes edusti ”huonoa yhteiskuntatiedettä”, kun hän yritti ”selittää oleellisia inhimillisen käyttäytymisen muotoja viittaamatta siihen, mitä ihmiset halusivat tehdä tai kykenivät tekemään” (**DE VROEY** 2016, 163–164). Keynesiläisesti motivoitujen

Kuvio 2.

1970-luvun makromallien arviointikriteerinä pidettiin taas yleensä mallien realistisuutta eikä Lucasin vaatimien yksityiskohtaisten selitysten esittämistä.

Instrumentalistisen näkemyksen mukaan mallit ovat vain analogioita, joiden oikeellisuutta ei aina voida testata tavanomaisin ekonometrisin menetelmin.

Lucas ei piitannut mallien realistisuudesta, koska hän näki mallin ja todellisuuden suhteen pelkkänä *analogiana*. Lucasin mukaan malli kuvaa kuvitteellisen yhteiskunnan, jonka tutkiminen on hyödyllistä, jos siihen vaikuttavat voimat ja sen tapa reagoida niihin ovat samankaltaisia kuin todellisissa yhteiskunnissa. Hän asetti makroekonomistien tehtäväksi tuottaa ”FORTRAN-ohjelman, joka hyväksyy ’syötteikseen’ täsmällisiä politiikkasääntöjä ja generoi tulosteinaan aikasarjojen piirteitä … joiden ennustetaan seuraavan tuosta politiikasta” (**DE VROEY** 2016, 178–180).

Tällainen instrumentalistinen näkemys on motivoinut myös kalibroinnin käyttöä. Silloin kun mallin kaikki parametrit estimoidaan tavanomaisin, ekonometrisin menetelmin, menetelmät tarjoavat arviointikriteerejä myös itse mallille: estimoija on (ainakin periaatteessa!) valmis hylkäämään perusmallinsa, jos hänen ekonometriset menetelmänsä sitä vaativat. Koska kalibroiva tutkija voi asettaa mallinsa parametreille harkinnanvaraisia arvoja, kalibrointi ei tarjoa hylkäämispäätökselle vastaavia selkeitä kriteerejä. Mallinsa parametreja kalibroiva tutkija ei näin ollen varsinaisesti testaa omaa malliaan vaan vain rakentaa mallistaan mahdollisimman hyvin havaintoihin sopivia versioita (vrt. **HOOVER** 1995, 29–30).

DSGE-MALLIEN TAUSTAA: LUCAS, REAALISET SUHDANNEVAIHTELUT JA JOUKKO MATEMAATTISIA OIVALLUKSIA

Koska Lucasin käynnistämän tutkimustradition päämääränä oli tuottaa todellisten kansantalouksien kanssa analogisia (eikä sananmukaisesti tosia) malleja, käytössämme ei ole kriteerejä, joilla voisimme luokitella tuon tradition mallit oikeisiin ja vääriin. Järkevät yleisen tasapainon mallien arviointikriteerit ovat *pitkän tähtäimen kriteerejä*: voimme kysyä missä määrin Lucasin käynnistämän tutkimustradition tai -ohjelman mallit ovat kehittyneet neljän viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana paremmiksi ja tarkoituksenmukaisemmiksi.

Tieteenteoriassa on tavanomaista tehdä erottelu tutkimusohjelman *teoreettisen* ja *empiirisen edistyksen* välillä.[7] ”Yleisen tasapainon tutkimusohjelman” tapauksessa voimme ajatella teoreettisen edistyksen olevan kykyä tarkastella kansantalouden niitä piirteitä – vaikkapa tahatonta työttömyyttä – jotka *prima facie* vaikuttavat mahdottomilta sovittaa yhteen yleisen tasapainon oletuksen kanssa. ”Empiirisen edistyksen” taas voimme tulkita esimerkiksi kyvyksi tuottaa kvantitatiivisesti tarkkoja ennusteita ja politiikka-analyyseja.

Kuvio 2 havainnollistaa yleisen tasapainon mallien valtaisaa teoreettista edistystä. Lucasin varhaisista töistä alkunsa saaneen uuden, mikroperustaisen makrotaloustieteen selitysvoima oli aluksi vaatimaton. Lucasin mallien uusi ja oleellinen, keynesiläisistä malleista eroava piirre oli kuitenkin se, että niissä syntyi suhdannevaihteluita, vaikka niissä kaikkien toimijoiden odotukset ja käyttäytyminen olivat rationaalisia: silloin kun heidän valintansa olivat heidän omalta kannaltaan epäedullisia, ne olivat sellaisia vain johtuen tulevaisuutta koskevan tiedon puutteellisuudesta.

Kuvion 2 mukaisesti Lucasin työt motivoivat ”reaalisten suhdannevaihteluiden” malleja, joissa suhdannevaihteluita aiheutti teknologian kehityksen satunnaisuus.

Muita nykyisten DSGE-mallien oleellisia piirteitä ovat (työntekijöiden ja yritysten) markkinavoiman esittäminen monopolistisena kilpailuna **DIXITIN JA STIGLITZIN** (1977) tapaan sekä ns. Calvo-hinnoittelu[8] (työmarkkinoilla, hyödykemarkkinoilla tai molemmilla).

Esimerkiksi yritysten markkinavoimaa on DSGE-malleissa tavanomaista kuvata olettamalla, että yritysten tuotteet ovat toisilleen epätäydellisiä substituutteja, eli että ne soveltuvat korvaamaan toisiaan vain osittain. Tuotteiden väliset erot antavat yrityksille markkinavoimaa, ja erojen johdosta yritykset tuottavat voittoa. Myös palkansaajien markkinavoimaa työmarkkinoilla kuvataan esittämällä kotitalouksien työpanosten olevan epätäydellisiä substituutteja samanlaisessa mielessä.

Calvo-hinnoittelulla tarkoitetaan (perustelematta esitettyä) oletusta, jonka mukaan taloudenpitäjät eivät voi muuttaa asettamiaan hintoja kaikilla periodeilla ja hintaa asettaessaan taloudenpitäjä ei tiedä, milloin hintaa seuraavan kerran on mahdollista muuttaa. DSGE-malleja nimitetään *uuskeynesiläisiksi* juuri Calvo-hinnoittelun takia. Calvo-hinnoittelu on vastaus perinteiseen keynesiläiseen yleisen tasapainon mallien kritiikkiin, jonka mukaan yleisen tasapainon vallitessa tahaton työttömyys olisi mahdotonta. Jos kotitalouden saama palkka muuttuu vain epäsäännöllisin väliajoin, kotitalous saattaa tehdä vähemmän töitä kuin se itselleen mieluisimmalla palkalla tekisi, ja tämän voidaan tulkita esittävän tahatonta työttömyyttä.

Uuskeynesiläisissä DSGE-malleissa esiintyy tahatonta työttömyyttä hinta- ja palkkajäykkyyksien johdosta.

Myös DSGE-mallien ratkaisumenetelmät kertovat ”yleisen tasapainon tutkimusohjelman” teoreettisesta edistyksestä. Niissä toimijoiden maksimoimat suureet ovat odotusarvoja, jotka riippuvat myös tulevista tapahtumista: esimerkiksi kukin yritys maksimoi (hetkellisen voittonsa sijasta) nykyisten ja tulevien voittojensa diskontattua odotusarvoa. Tällaisen suureen maksimointi saattaa näyttää mahdottomalta tehtävältä, koska suure riippuu muiden toimijoiden kaukaisessakin tulevaisuudessa tekemistä valinnoista, ja menetelmää, jolla maksimi löydetään, voidaan pitää suorastaan nerokkaana.[9]

ONKO DSGE-TUTKIMUSOHJELMA EDISTYNYT MYÖS EMPIIRISESTI?

Yleisen tasapainon makromallien tutkimusohjelman empiirinen edistymi-

nen, so. sen tuottamien ennusteiden ja analyysien entistä tarkempi vastaavuus havaintojen kanssa, on paljon kyseenalaisempaa kuin teoreettinen edistys. Esimerkiksi Suomea koskevia talousennusteita tuottavista laitoksista vain kaksi, Suomen Pankki ja valtionvarainministeriö, käyttävät DSGE-mallia.[10] Molempien menestys talousennustajana on ollut hyvää – joskaan ei ylivertaista – muihin ennustelaitoksiin verrattuna. Esimerkiksi Suomen Pankin ennustejärjestelmä hyödyntää Suomeen sovitetun DSGE-mallin, eli Aino 2.0 -mallin, lisäksi useita muitakin malleja, joten DSGE-mallin osuutta hyvään tulokseen on vaikea arvioida.

Kuten edellä nähtiin, yleisen tasapainon malleja on motivoinut pyrkimys tuottaa kvantitatiivisesti tarkkoja arvioita vaihtoehtoisten politiikkatoimien vaikutuksista. On periaatteellisia syitä epäillä, että DSGE-mallit tuottaisivat tai voisivat tulevaisuudessakaan tuottaa tällaisia arvioita muulloin kun kaikkiin kotitalouksiin ja yrityksiin samalla tavalla vaikuttavien politiikkatoimia (kuten esimerkiksi rahapoliittisia toimia) tarkasteltaessa.

DSGE-mallien ratkaisumenetelmä vaatii, että talouden erityyppiset toimijat kuvataan edustavina taloudenpitäjinä (agentteina). Tällä tarkoitetaan, että mallissa on pienehkö joukko toimijoiden luokkia (joita voivat olla esimerkiksi kotitaloudet ja yritykset) ja että kunkin luokan jäsenet ovat keskenään samanlaisia. Jos jokin muutos vaikuttaa saman luokan eri jäseniin eri tavoin, muutosta ei voida kuvata DSGE-mallissa muuten kuin muuttamalla luokkaa kuvaavien parametrien arvoja, eikä malli silloin kerro miten parametreja pitäisi muuttaa.

Suomen Pankin laskelma työajan pidennyksen vaikutuksista oli esimerkki DSGE-mallin mielivaltaisesta käytöstä.

Yksinkertainen esimerkki yllä kuvatusta ongelmasta saatiin, kun mediassa oli näkyvästi esillä Aino-mallilla tehty tekninen laskelma, jossa tarkasteltiin työajan pidennyksen vaikutusta mm. bruttokansantuotteeseen ja työllisyyteen (**VIERTOLA** 2015). Koska Aino-mallissa kaikki kotitaloudet ovat keskenään samanlaisia ja koska työttömyys ilmenee siinä vain epäsuorasti edustavan kotitalouden tekemän työn määrässä, laskelmassa arvioitiin malliin perustumattomin kriteerein, kuinka paljon edustavan kotitalouden tekemän työn määrä muuttuu pidennyksen seurauksena ja kalibroitiin parametrit uudelleen arvion mukaisiksi.[11] Samalla menetelmällä olisi luonnollisesti ollut mahdollista tuottaa millaisia työajan pidennyksen vaikutuksia koskevia ennusteita tahansa; ainoan rajoitteen ennusteen tuottamille luvuille muodostavat sen laatijan ennakkokäsitykset (ks. tarkemmin **KIEMA** 2015).

DSGE-malleja ratkaistaessa käytetty menetelmä ei tietenkään kiellä jakamasta kotitalouksia tai yrityksiä useisiin alaluokkiin. Edellä kuvattua epätyydyttävää menettelyä ei välttämättä tarvittaisi yleisemmässä mallissa, jossa Aino-mallin ”kotitaloudet” korvattaisiin vaikkapa ”työttömillä kotitalouksilla” ja eri toimialojen kotitalouksilla. Tällöin mallia ratkaistaessa jouduttaisiin olettamaan vain, että kunkin alaluokan jäsenet ovat keskenään samanlaisia.

DSGE-mallien avulla ei ole päästy eroon mielivaltaisista oletuksista, joista yleisen tasapainon mallien avulla haluttiin päästä eroon.

Edustavien taloudenpitäjien luokkia lisättäessä mallin (estimoimalla tai kalibroimalla kiinnitettävien) parametrien lukumäärä kasvaa kuitenkin vielä nopeammin kuin luokkien määrä. Tästä syystä erilaisiin kotitalouksiin tai erilaisiin yrityksiin eri tavalla vaikuttavien politiikkamuutosten seurauksia on vaikea arvioida muulla tavalla kuin DSGE-mallin ulkopuolisin kriteerein, eli päättämällä jollakin malliin perustumattomalla tavalla, miten edustavaa taloudenpitäjää kuvaavat parametrit muuttuvat. Näin meneteltäessä kuitenkin yritetään – Lucasin ilmaisua käyttäen – ”selittää oleellisia inhimillisen käyttäytymisen muotoja viittaamatta siihen, mitä ihmiset halusivat tehdä tai kykenivät tekemään”. Kuten edellä nähtiin, tällaiset selitykset olivat se vanhojen keynesiläisten makromallien piirre, josta mikroperustaisten makromallien avulla oli tarkoitus päästä eroon!

MISTÄ DSGE-MALLIEN SUOSIO JOHTUU?

DSGE-mallit eivät selvästikään täytä aiempaan keynesiläiseen makrotaloustieteeseen sisältynyttä mallien realistisuuden vaatimusta. Tuskinpa kukaan vakavissaan väittää, että esimerkiksi kotitalouksien välinen monopolistinen kilpailu, jossa jokaisen kotitalouden tarjoama työpanos on erilaista kuin yhdenkään toisen, olisi oikea kuvaus todellisten työmarkkinoiden toiminnasta. DSGE-mallien järkevä tulkinta on Lucasin näkemyksen mukainen: ne kuvaavat todellisten kansantalouksien kanssa *analogisia* järjestelmiä, ja niiden tutkimisen mielekkyys riippuu analogian tarkkuudesta.

Koska meillä ei ole selkeitä kriteerejä, joilla voisimme luokitella DSGE-mallien kansantalouksille tarjoamat analogiat oikeisiin ja vääriin, tällaisen luokituksen esittämistä hyödyllisempää on arvioida ”yleisen tasapainon tutkimusohjelman” pitkän aikavälin menestystä. Voimme todeta, että Lucasin haave tietokoneohjelmasta, joka hyväksyy syötteikseen politiikkasääntöjä ja generoi aikasarjoja, on jäänyt toteutumatta myös olennaisemmilta osilta kuin sikäli, että vain harva ekonomisti käyttää nykyaikana Fortrania ohjelmoidessaan. DSGE-malleja pyörittämään tarvittavat laajat tutkimusryhmät eivät tuota ylivertaisen tarkkoja ennusteita tai politiikkasuosituksia yksinkertaisempia malleja ja harkintaa käyttäviin tutkijoihin verrattuna. On myös olemassa periaatteellisia, menetelmiin liittyviä syitä, miksei näin voi olla tulevaisuudessakaan.

Jos DSGE-mallit eivät ole täyttäneet niille asetettuja odotuksia, mistä niiden vahva asema johtuu? Alussa siteerattu **OLIVIER BLANCHARD** (2016) tavoittaa oleellisimmat syyt DSGE-mallinnuksen suosioon, kun hän useita edellä esitellyistä kriittisistä näkökohdista tarkasteltuaan asettuu puolustamaan DSGE-malleja muiden mallien täydentäjinä, vaikkakaan ei niiden korvaajina.

Blanchard puolustaa DSGE-mallien peruslähtökohtaa toteamalla: ”On oleellista lähteä eksplisiittisistä mikroperusteista; mistä muusta lähteä?” Ajattelutapa, jossa suhdannevaihtelut ajatellaan kilpailullisten markkinoiden häiriöiksi, vaatii ”pitkän puurtamisen kilpailullisesta mallista todellisuuden suuntaan”, mutta ”on jälleen vaikea nähdä mistä muustakaan lähteä”. Lisäksi kalibroinnin ja estimoinnin yhdistelmä on Blanchardin mukaan selvästi parempi lähestymistapa kuin erillisten yhtälöiden estimointi.

Toisin sanoen Blanchard suosittaa talouden mallintamista niin kuin DSGE-mallit sitä mallintavat, koska parempaa mallinnuksen tapaa ei ole löytynyt. Tilanne muistuttaa läheisesti sitä yleisen tasapainon mallien syntyä edeltänyttä tilannetta, jonka kritiikki käynnisti DSGE-mallien kehityksen: nytkin käytössä olevien mallien epätyydyttävyys on helppo nähdä, ja niiden oikeutuksena on se ja vain se, että niiden kriitikoilla ei ole tarjota niiden tilalle mitään fiksumpaakaan. ■

Viitteet

1 Vrt. alaviite 11 tuonnempana.

2 Kuviossa esimerkkeinä mainitut suureet esiintyvät esimerkiksi Suomen Pankin käyttämässä Aino 2.0 -mallissa. Vrt. **KILPONEN ET AL.** (2016).

3 Parametrit ovat kiinteitä, numeerisia arvoja, jotka ajatellaan tunnetuiksi yhtälöitä ratkaistaessa. (Esimerkiksi yhtälössä Y = aX +bZ Y, X, ja Z ovat muuttujia, mutta a ja b ovat parametreja.) Kuvion 1 tilanteessa muuttujia ovat esimerkiksi pääoma ja yksityinen kulutus, ja niiden arvot voidaan ratkaista erikseen kullakin periodilla mallin tasapainoehdoista, kun parametrien arvot tunnetaan. Sitä vastoin parametreilla on samat arvot ajanhetkestä riippumatta.

4 DSGE-mallien estimointimenetelmä on tavallisesti bayesiläinen: estimoitaville parametreille ei esitetä tarkkoja arvo-ja, vaan vain todennäköisyysjakauma. Vrt. **AN JA SCHORFHEIDE** (2007).

5 En seuraavassa käytä tutkimustraditioista Kuhnin viljelemää sanaa ”paradigma” sen epätäsmällisyyden vuoksi.

6 Keynesiläisen kulutusfunktion mukaan kotitalouksien kulutusmenot riippuvat ennen muuta niiden käytettävissä olevista tuloista, eivätkä esim. kulutuksen ajankohtaa koskevista preferensseistä tai kyvystä ottaa velkaa.

7 Vrt. **LAKATOS** (1978), joka sisältää klassisen analyysin tieteellisille tutkimusohjelmille asetettavista pitkän tähtäimen empiirisen ja teoreettisen edistyksen kriteereistä.

8 Vrt. **CALVO** (1978), jossa Calvo-hinnoittelua sovelletaan jatkuvan ajan (eikä aikakehityksessään kvartaaleihin jaettuun) malliin.

9 Ratkaisumenetelmässä toimijoiden optimaalisia valintoja kuvaavista ehdoista johdetaan tilamuuttujien vain kahdella perättäisillä periodeilla saamia arvoja toisiinsa kytkeviä yhtälöitä (ks. esim. **AN JA SCHORFHEIDE** 2007), jotka ovat ratkaistavissa (ks. esim. **BLANCHARD JA KAHN** 1980).

10 Vrt. **KILPONEN ET AL.** (2016).

11 **VIERTOLA** (2015) esitti teknisen laskelman tulosten ohella myös sen taustaoletukset: laskelmassa 6 prosentin pidennystä työaikaan kuvattiin olettamalla, että edustava kotitalous olisi valmis tekemään kullakin palkalla 6 prosenttia enemmän töitä kuin aiemmin. Koska mallissa ei ole työttömyyttä, oletus johtaa väistämättä tulokseen, jonka mukaan tehtyjen tuntien kokonaismäärä – eikä vain työllisten tekemien työtuntien määrä – kasvaa kansantaloudessa noin 6 prosenttia. Julkisuudessa laskelmasta käydyssä keskustelussa sen tulokset esitettiin kuitenkin Suomen Pankin näkemyksinä taustaoletuksia mainitsematta (HS 5.6.2015, s. A27).

Kirjallisuus

AN, S. & SCHORFHEIDE, F. (2007), Bayesian Analysis of DSGE Models”, Econometric Reviews, 26, 113–172.

BLANCHARD, O. (2016), Do DSGE Models Have a Future?, Peterson Institute for International Economics, Policy Brief 16–11.

BLANCHARD, O. J. & KAHN, C. M. (1980), The Solution of Linear Difference Models under Rational Expectations, Econometrica, 48, 1305–1311.

CALVO, G.A. (1978).Staggered Prices in a Utility-maximizing Framework, Journal of Monetary Economics, 12, 383–398.

DE VROEY, M. (2016), A History of Macroeconomics from Keynes to Lucas and Beyond, New York: Cambridge University Press.

DIXIT, A.K. & STIGLITZ, J.E. (1977), Monopolistic Competition and Optimum Product Diversity, American Economic Review, 67, 297–308.

HOOVER, K.D. (1995), Facts and Artifacts: Calibration and the Empirical Assessment of Real-Business-Cycle Models, Oxford Economic Papers, 47, 24–44.

KEYNES, J.M. (1936), The General Theory of Employment, Interest, and Money, London: Macmillan.

KIEMA, I. (2015), Suomen Pankki ei laskenut työajan pidennyksne vaikutuksia, vaan oletti ne, PT-blogi 23.6.2015. www.labour.fi/ptblogi/2015/06/23/suomen-pankki-ei-laskenut-tyoajan-pidennyksen-vaikutuksia-vaan-oletti-ne/

KILPONEN, J. & ORJASNIEMI, S. & RIPATTI, A. & VERONA, F. (2016), The Aino 2.0 Model, Bank of Finland Research Discussion Paper, 16/2016.

KUHN, T. S. (1970), The Structure of Scientific Revolutions, Chicago: University of Chicago Press.

LAKATOS, I. (1978), The Methodology of Scientific Research Programmes. Philosophical Papers, Volume I. Cambridge, Cambridge University Press.

LUCAS, R.E. (1972), Expectations and the Neutrality of Money, Journal of Economic Theory, 4, 103–124.

LUCAS, R. E. (1975), An Equilibrium Model of the Business Cycle, Journal of Political Economy, 83, 1113–1143.

LUCAS, R. E. (1981), Studies in Business-Cycle Theory, Oxford: Basil Blackwell.

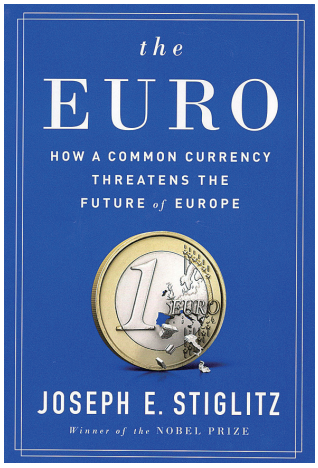
VARTIAINEN, J. (2015): ”Akateemiset ekonomistit, virkamiesekonomistit ja Paavo Teittisen naishuolet”, http://juhanavartiainen.fi/2015/akateemiset-ekonomistit-virkamiesekonomistit-paavo-teittisen-naishuolet/ , viitattu 6.9.2016.

VIERTOLA, H. (2015), Teknisiä laskelmia vuosityöajan pidentämisen vaikutuksista, Suomen Pankki, Rahapolitiikka- ja tutkimusosasto. www.suomenpankki.fi/fi/suomen_pankki/ajankohtaista/muut_uutiset/D ocuments/Viertola-Vuosityoajan-pidentamisen-vaikutukset.pdf (viitattu 9.9.2016).

LUKUVIHJE

JOSEPH E. STIGLITZ:
The Euro. How a Common Currency Threatens the Future of Europe. New York: W.W. Norton. 416 s.

HEIKKI TAIMIO
Erikoistutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
heikki.taimio@labour.fi

INKLUSIIVINEN KAPITALISMI PELASTAISI EURON

New Yorkin Columbia-yliopiston professori Joe Stiglitz on vuoden 2001 talousnobelisti. Puhuessaan marraskuussa 2011 Palkansaajien tutkimuslaitoksen 40-vuotisjuhlaseminaarissa hän huomautti, ettei Euroopan rahaliitto ole kestävällä pohjalla. Toteutetut vyönkiristystoimet pahentavat kysyntävajetta, joka finanssikriisin jälkeen vaivasi monia maita. Tarvitaan kasvua vahvistavia toimia, mutta se ei yksinään riitä, sillä kasvun on oltava myös kestävää (TAIMIO 2011). Uusimmassa kirjassaan Stiglitz analysoi laajasti, mitä tämä merkitsee euron kannalta.

Kirjassa on paljon tuttua asiaa Talous& Yhteiskunta-lehden lukijoille 5 viime vuoden ajalta.[1] Se on kuitenkin paljon laajempi kuin kokoelma artikkeleita ja sisältää monia uusia näkökulmia ja ehdotuksia. Teos on tarkoitettu laajalle yleisölle, jolla on taloustieteen perustiedot. Sen perinpohjaisuudesta kertoo myös liki 70 sivua loppuviitteitä, jotka sisältävät runsaasti viittauksia aihetta käsittelevään, lähinnä akateemiseen kirjallisuuteen.

Stiglitzin lähtökohta on se nykyään laajasti hyväksytty ja valitettava toteamus, että rahaliitto luotiin aikanaan ilman, että olisi samalla perustettu kaikki sellaiset instituutiot, jotka tekisivät sen toimintakykyiseksi. Eurossa sanotaan olevan valuvikoja. Niiden luonteesta ja korjaamisehdotuksista on olemassa laaja kirjallisuus.[2] Stiglitzin analyysi niistä on osin omaleimainen.

Kirjan keskeinen teesi on, että EU:ssa taloudellinen integraatio on mennyt liikaa poliittisen integraation edelle. Paradoksaalista sinänsä, taloudellinen integraatio – jota euro nimenomaan edustaa – on johtanut jäsenmaiden etääntymiseen toisistaan, lisännyt eriarvoisuutta ja on Stiglitzin mukaan myös yksi tärkeimmistä syistä oikeistopopulismin ja ääriliikkeiden leviämiseen. Puolivalmis rahaliitto ei tule kestämään vaan tarvitsee uudistuksia, mutta on kyseenalaista, löytyykö uudistusten taakse riittävää koheesiota ja solidaarisuutta. Jos se ei onnistu, on euromaiden sopuero parempi vaihtoehto kuin nykyinen rämpiminen.

RAHALIITON PERUSTAJAT JA PELASTAJAT MURSKAKRITIIKIN KOHTEINA

Stiglitz kohdistaa kovan kritiikkinsä rahaliiton perustajiin, euromaiden johtaviin poliitikkoihin ja erityisesti kriisimaiden sopeutusohjelmia ajavaan ns. troikkaan, joka koostuu Kansainvälisen valuuttarahaston (IMF), Euroopan komission ja Euroopan keskuspankin (EKP) virkamiehistä. Euron luojat olivat markkinafundamentalismin eli uusliberalismin harhojen vallassa, uskoen markkinoiden kaikkivoipaisuuteen. EKP:n tehtäväksi asetettiin inflaation pitäminen matalana, mitään yhteistä finanssipolitiikkaa ei kehitetty ja julkista taloutta kahlitsevilla säännöillä pitkälti estettiin kansallinenkin talouspolitiikka. Fiskaalisen konservatiivisuuden luultiin takaavan euron toimivuus, mutta se ei ollut riittävää ja mahdollisesti ei edes välttämätöntä. Poliitikot ja troikka tekivät myös vääriä talouspoliittisia valintoja vaatiessaan kriisimailta vyönkiristystä ja työmarkkina- ym. uudistuksia, jotka usein vain pahensivat tilannetta.

Stiglitzin troikkaan kohdistama murskakritiikki ei todellakaan jätä mitään epäilystä, etteikö se olisi epäonnistunut massiivisesti kriisimaiden sopeutusohjelmissaan, jotka sisälsivät menoleikkauksia, veronkorotuksia, yksityistämisiä ja rakenteellisia uudistuksia. Ihmetellessään, miksi näin kävi, hän näyttää kallistuvan ideologisten syiden kannalle, todeten myös isojen pankkien ja yleensä rahoitusmarkkinoiden vaikutusvallan. Salattu agenda on ollut julkisen sektorin koon pienentäminen ja vasemmistohallitusten horjuttaminen. Saksan tahtoon on taivuttu neuvottelupöydissä, koska on pelätty sen käyttävän veto-oikeuttaan myöhemmin muidenkin jäsenmaiden toiveisiin. Saksan perinteisen ja erikoisen, sääntöjen tinkimättömään noudattamiseen perustuvan ideologian kirja kuitenkin sivuuttaa turhan lyhyesti.

Sama pätee EKP:hen, jonka mandaatin taustalla kummittelevaa Saksan (hyper-inflaatio)traumaa Stiglitz ei näytä pitävän kovin tärkeänä. On totta mitä hän kirjoittaa, ettei tutkimustieto tue EKP:n kiveen hakattua vajaan 2 prosentin inflaatiotavoitetta, mutta silti keskuspankin puolustajat voisivat pahastua siitä, ettei hän ota huomioon muita tavoitteita kuten rahapolitiikan toimenpiteiden välittymismekanismin toimintaa ja rahoitusjärjestelmän vakautta, joita se on sanonut hoitavansa. EKP on myös väittänyt, että korkeampi inflaatio hidastaa kasvua, joten olisi kannattanut viitata tutkimuksiin, joiden mukaan asia on niin vasta paljon korkeammilla inflaatioprosenteilla.

Monia lukijoita hätkähdyttänee Stiglitzin väite, että melko varmasti useimpien jäsenmaiden elintaso (bkt/asukas) ei koskaan yllä sille tasolle, jonka ne olisivat saavuttaneet ilman finanssi- ja eurokriisiä ja sen kelvotonta hoitoa. Tämä on ymmärrettävä kyvyttömyytenä palata elintason entiselle nousu-uralle;

siinä optimistisessa ja epätodennäköisessä tapauksessa, että euroalue nyt palaisi vuosien 1980–98 trendilleen, niin tappioiden suuruus vuosina 1998–2015 olisi Stiglitzin karkean arvion mukaan ollut 200 biljoonaa euroa eli keskimäärin liki 600 000 euroa/hlö vauvasta vaariin. Hänen mielestään olisi vaikea väittää, että eurosta olisi koitunut mitään taloudellisia tai poliittisia etuja, jotka ylittäisivät tämän summan – ja mehän emme ole nyt palaamassa em. trendille vaan hyvinvointitappiot kumuloituvat yhä.

ENEMMÄN VAI VÄHEMMÄN EUROOPPAA?

Rämpiminen saattaa kestää vielä vuosia, mutta se aiheuttaa kohtuuttomia kustannuksia ja kärsimyksiä, joten Stiglitzin mielestä on edettävä jompaankumpaan kahdesta suunnasta: ”lisää Eurooppaa tai vähemmän Eurooppaa”. *Rahaliiton säilyttämisen vaihtoehto* on Stiglitzin mielestä paras. Se jää vajaaksi sellaisesta liittovaltiosta mitä monet ovat pitäneet välttämättömänä. Ideana on kirjoittaa euroalueen säännöt kokonaan uusiksi siten, että sitoudutaan täystyöllisyystavoitteeseen ja kannustetaan jäsenmaita käyttäytymiseen, joka vähentää eriarvoisuutta ja vahvistaa niiden välistä lähentymistä ja koheesiota. Toisaalta Stiglitz kutsuu omaa lähestymistapaansa *inklusiiviseksi kapitalismiksi*, joka on troikan linjan antiteesi.

7-osaisessa ohjelmassa on useita alakohtia. Esimerkiksi elvyttävällä finanssipolitiikalla on vahva paino, ja julkiset investoinnit olisi ns. pääomabudjetissa erotettava alijäämäkriteeristä, mitä nyttemmin myös OECD on ehdottanut. Saksan kovan vastustuksen voidaan kuitenkin olettaa estävän ehdotuksen tämän ja eräiden muidenkin kohtien toteutumisen, kuten pankkiunioniin sisältyvän yhteisen talletusvakuutusjärjestelmän, velkojen yhteen sulauttamisen eurobondeilla, Kreikan syvän velkaleikkauksen ja vaihtotaseen ylijäämän leikkaamisen jäsenmaata verottamalla.

Stiglitzin mielestä uudistuslistaa voidaan pitää minimitason ylittävänä, mutta sen toteuttamatta jättäminen lisää huomattavasti euron epäonnistumisen todennäköisyyttä. Jää vähän epäselväksi, kuinka toteuttamiskelpoisena hän tätä vaihtoehtoa pitää, mutta ellei se tule kyseeseen, on suunniteltava huolellisesti *sopuero*. Perusajatus on suoraviivainen: ero eurosta käy päinsä hetkessä siirtymällä samalla elektroniseen rahaan. Silloin raha- ja valuuttakurssipolitiikalla voidaan tukea kasvua. Käteisen painaminen saa odottaa, jos sitä edes lopulta tarvitaan. Euroalueen muiden viranomaisten yhteistyö olisi myös eduksi.

Enempää Stiglitz ei mene omaan valuuttaan siirtymisen käytännöllisiin yksityiskohtiin, mutta hänen mukaansa joka tapauksessa monet maat tarvitsevat leikkauksia niin julkisiin kuin yksityisiinkin velkoihin. Erikoista on nostaa esille miljardööri Warren Buffettin ehdottamat velkatodistukset (”chits”) vaihtotaseen tasapainottamiseksi ja ulkomaisen velkaantumisen hillitsemiseksi. Stiglitz keskittyy tässä Kreikan tapaukseen mutta huomauttaa, että helpompaa olisi Saksan (ja ehkä esimerkiksi Hollannin ja Suomen) eroaminen eurosta. Tällöin valuuttakurssien muutokset palauttaisivat vaihtotaseet tasapainoon. Siitä, miten maiden väliset pääomaliikkeet reagoisivat euron hajoamiseen, hän ei puhu mitään.

Stiglitz arvioi sekä enemmässä että vähemmässä Euroopassa olevan liikaa nieltävää ainakin joillekin jäsenmaille. Niinpä hän esittää vielä kolmatta vaihtoehtoa, *joustavaa euroa*: eri mailla tai maaryhmillä olisi oma elektroninen euronsa, joiden väliset kurssit voisivat joustaa säädellyissä rajoissa. Jos ajan mittaan solidaarisuus lisääntyisi, nuo rajat kaventuisivat ja lopulta päädyttäisiin yhteiseen rahaan. Epäselväksi jää, miksi solidaarisuus lisääntyisi tässä vaihtoehdossa.

SAKSA KANTONA KASKESSA

Stiglitz mainitsee useaan otteeseen Suomen, joka ei hänen mukaansa lukeudu varsinaisiin kriisimaihin mutta joka on kokenut erilaisia takaiskuja (Nokia, metsäteollisuus ja Venäjä). Suomi on esimerkki siitä, kuinka eurolääkkeet eivät ole toimineet juurikaan paremmin edes suhteellisen hyvin käyttäytyvässä maassa. Kuitenkin hän näyttää jopa pitävän hyvin mahdollisena, että Suomi selviää ongelmistaan pian.

Stiglitzin kiritiikin pääkohde on selvästi troikka eikä Saksa, joka on monien mielestä suorastaan euroalueen kaiken pahan alku ja juuri. Se vastustaa monia uudistuksia, joita on pidetty välttämättöminä. Kuten hänkin toteaa, Saksan kantaa voi selittää se, että 2/3 sen kansalaisista pelkää joutuvansa jakamaan kustannuksia Etelä-Euroopan kanssa, ja he uskovat, että Saksa pärjäisi paremmin euron ulkopuolella.

T&Y:n lukijat ovat varmasti havainneet allekirjoittaneen edustavan kantaa, joka yhtyy Stiglitziin siinä, että rahaliitto on kestämättömällä pohjalla ja jatkaa rämpimistään. Olen myös ennustanut, että se päättyy sekasortoiseen hajoamiseen. Jäsenmaat ovat liian erilaisia. Kipeästi tarvittavia uudistuksia ei saada tarpeeksi, koska ennen kaikkea Saksa ja myös sen peesaajat kuten Suomi vastustavat monia niistä. Ennustus on tehty tämänhetkisen tiedon perusteella, kuten aina. Huhu tosin kertoo, että G20-maiden viime kokouksessa Saksa olisi taipunut elvytyspolitiikan kannalle, ja samaa ovat vaatineet myös IMF, OECD, komissio ja EKP, joten tilanne saattaa olla jo elämässä.

Viitteet

1 Vuosien varrella T&Y:ssä on ilmestynyt useita eurokriisiä käsitteleviä artikkeleita, kirja-arvioita ja haastatteluja. Viimeisimmän artikkelin (**TAIMIO** 2015a) kirjallisuusluettelossa on mainittu kaikki tällaiset artikkelit.

2 Tuoreimpia kotimaisia katsauksia tähän kirjallisuuteen ovat **TAIMIO** (2015b) ja **KOSKENKYLÄ** (2016).

Kirjallisuus

KOSKENKYLÄ, H. (2016), Euroopan talous- ja raha--liiton tulevaisuus – onko euro pelastettavissa? EMU:n kehittämisehdotusten arviointia ja Suomen linja, Helsinki: Suomen Perusta.

TAIMIO, H. (2011), Haastaako talouskriisi kestävän kehityksen? – Palkansaajien tutkimuslaitoksen 40-vuotisjuhlaseminaari, Talous&Yhteiskunta, 39:4, 4–9.

TAIMIO, H. (2015a), Joko eurokriisi on ohi? Talous&Yhteiskunta, 43:3, 52–59.

TAIMIO, H. (2015b), Lukuvihje: Euro vai markka? Kaksi aivan erilaista näkökulmaa, Talous& Yhteiskunta, 43:4, 54–55.

ARTIKKELI

TERHI MACZULSKIJ
Vanhempi tutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
terhi.maczulskij@labour.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

Työttömyyskassoihin kuulumattomilla on suuri työttömyysriski*

Tässä artikkelissa selvitetään, ketkä jäävät vapaaehtoisen ansiosidonnaisen työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessa käytetään vuoden 2013 Työolotutkimuksen aineistoa. Tulosten mukaan kassaan kuulumattomien ryhmä edustaa korkean työttömyysriskin palkansaajia – nuoria, miehiä, matalasti koulutettuja ja epätyypillisissä työsuhteissa työskenteleviä. Työssäoloehdon täyttymättömyydellä ei voida selittää näiden palkansaajaryhmien kassajäsenyyden vähäisyyttä. Lisäksi kun otetaan huomioon, että nettokorvausaste on matalapalkkaisilla selvästi parempi korkeapalkkaisiin verrattuna, työttömyyskassan ulkopuolelle jättäytyminen kertoo epärationaalisesta päätöksenteosta.

Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa työttömyyden uhka on todellinen ja koskettaa aiempaa laajempaa joukkoa palkansaajia. Työttömyyden kohdatessa on suotavaa, että toimeentulo on turvattu työttömyysturvalla. Tällaista työttömyyden tukijärjestelmää tarjoavat työttömyyskassat.

Työttömyyden aikainen turva voidaan jakaa kahteen eri tasoon, peruspäivärahaan ja ansiopäivärahaan. Niille työttömiksi jääneille, jotka eivät ole kerryttäneet tarpeeksi työssäoloa, maksetaan työmarkkinatukea. Työmarkkinatuen määrä on sama myös kaikille työttömyyskassoihin kuulumattomille, vaikka työssäoloehto muuten täyttyisikin. Kelan tilastojen mukaan vuonna 2013 keskimääräisen ansiosidonnaisen päivärahan määrä oli noin 1 440 euroa eli noin kaksi kertaa suurempi kuin työmarkkinatuki (**TASKUTILASTO** 2014).

Ammatillinen järjestäytymisaste on laskenut Suomessa viimeisten kahden vuosikymmenen aikana. Samaan aikaan rinnalle ovat syntyneet ammattiliitoista riippumattomat työttömyyskassat. Työttömyyskassoihin kuuluvien osuus on kuitenkin pysynyt melko muuttumattomana viimeisen 20 vuoden aikana, noin 85 prosentissa. Toisin sanoen noin 15 prosenttia palkansaajista ei kuulu työttömyyskassaan (kuvio 1). Tämä on yhteiskuntapoliittisesti merkittävää, sillä työssäoloehtojen täyttyessä noin pari sataa tuhatta palkansaajaa jää ansiosidonnaisen työttömyysturvan ulkopuolelle, vaikka he ovat velvollisia maksamaan veroluontoista työttömyysvakuutusmaksua. Tässä artikkelissa pyritään selvittämään, ketkä jättäytyvät vapaaehtoisen ansiosidonnaisen työttömyysvakuutuksen ulkopuolelle.

Kolikon kääntöpuolena ovat työttömyyskassojen jäsenet. Tämä kassoihin kuuluvien ryhmä voi kuitenkin erota sen suhteen, onko henkilö ammattiyhdistysliikkeen jäsen vai pelkästään kassan jäsen.[1] Koska ammattiliitoista riippumattomien kassojen jäsenyysaste on kasvanut merkittävästi, tässä artikkelissa selvitetään lisäksi, mitkä palkansaajaryhmät valitsevat toisaalta ammattiliittojäsenyyden ja toisaalta pelkän kassajäsenyyden kuten YTK:n eli Yleisen työttömyyskassan.

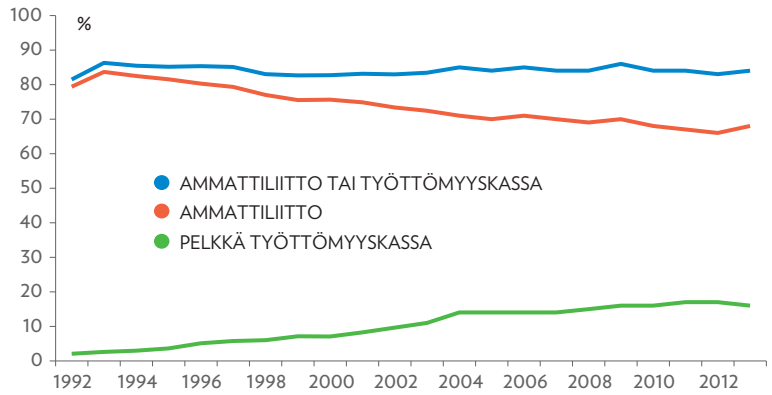
”Jopa pari sataa tuhatta palkansaajaa jää ansiosidonnaisen työttömyysturvan ulkopuolelle, vaikka he ovat velvollisia maksamaan veroluontoista työttömyysvakuutusmaksua.”

TERHI MACZULSKIJ'n mukaan tietoisuutta työttömyyskassojen hyödyistä ja merkityksestä pitäisi lisätä erityisesti nuorten keskuudessa.

TYYPILLINEN KASSAN ULKOPUOLELLE JÄÄVÄ ON NAIMATON, NUORI, KOULUTTAMATON JA MATALAPALKKAINEN MIES EPÄTYYPILLISISSÄ TYÖSUHTEISSA.

Kuvio 1. Ammattiliittojen ja työttömyyskassojen jäsenyysaste 1992–2013, prosenttiosuutena palkansaajista

Lähde: Tilastokeskus, Tulonjakotilasto.

TUTKIMUKSIA GHENT-JÄRJESTELMÄN MAISTA

Tässä jaksossa käydään läpi aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta työttömyyskassaan kuuluvien ja niiden ulkopuolelle jäävien henkilöiden profiileista. Kiinnostuksen kohteena ovat ne tutkimukset, jotka on tehty tyypillisistä Ghent-järjestelmän maista. Näitä ovat Suomi, Tanska, Ruotsi ja Belgia. Ghent -järjestelmällä tarkoitetaan julkisin varoin tuettua vapaaehtoista työttömyysvakuutusjärjestelmää.

BÖCKERMAN JA UUSITALO (2006) Suomesta ja **PARSONS ET AL.** (2015) Tanskasta ovat tutkineet palkansaajien taustaominaisuuksien yhteyttä kuulumiseen työttömyyskassaan hyödyntämällä yksilötason mikroaineistoja. Tulosten mukaan palkansaajat, jotka ovat halukkaampia hyväksymään epävarmuutta (so. joilla on korkeampi ns. riskiaversio), hakeutuvat muita todennäköisemmin työttömyyskassojen jäseniksi. Tällaisia ovat muun muassa naiset, perheelliset, naimisissa olevat ja korkeasti koulutetut. **BÖCKERMAN JA UUSITALO** (2006) havaitsivat lisäksi, että iäkkäämmät ja tyypillisissä julkisen sektorin toimialoilla työskentelevät sekä kokoaikaiset työntekijät hankkivat suuremmalla todennäköisyydellä ansiosidonnaisen työttömyysvakuutuksen.

Aikaisemman tutkimuskirjallisuuden perusteella kassaan kuulumattomien ryhmä edustaa siten korkean työttömyysriskin palkansaajia, kuten nuoria, miehiä ja matalasti koulutettuja (esim. **BÖCKERMAN JA UUSITALO** 2006; **KOTAMÄKI JA MATTILA** 2014). Tämä kertoo epärationaalisesta päätöksenteosta, sillä työssäoloehdon täyttyessä varsinkin matalapalkkaisten korvausaste on selvästi suurempi korkeapalkkaisiin verrattuna (esim. **HØGEDAHL** 2014). **VAN RIE ET AL.** (2011) tarkastelivat eri taustaominaisuuksien yhteyttä siihen, että henkilö ei kuulu kassaan erikseen Ghent-järjestelmään kuuluvien maiden palkansaajilla. Pääosin tulokset ovat linjassa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa.

Tyypillisesti työttömyyskassojen jäseniksi hakeutuu epävarmuutta keskimääräistä enemmän karttavia palkansaajia kuten naisia, aviosuhteessa olevia, perheellisiä ja korkeasti koulutettuja.

Eroja henkilöiden profiileissa löytyy myös sen suhteen, kuuluvatko kassan jäsenet ammattiliittoon vai pelkästään kassaan. **BÖCKERMANIN JA UUSITALON** (2006) mukaan erityisesti korkeasti koulutetut, naiset ja naimisissa olevat sekä kokoaikaiset työntekijät suosivat enemmän ammattiliiton jäsenyyttä. Toisaalta esimerkiksi vähittäiskaupan sekä ravintola- ja majoitustoiminnan toimialoilla työskentelevät palkansaajat ovat muita todennäköisemmin pelkästään kassan jäseniä. Tutkimus Tanskasta osoittaa, että iäkkäämmät ja julkisen sektorin työntekijät kuuluvat suuremmalla todennäköisyydellä liittoon kuin pelkästään kassaan (**HØGEDAHL** 2014).

Ruotsia koskevan katsauksen (**KJELLBERG** 2006) mukaan pelkästään kassan jäseniksi hakeutuvat pääosin suorittavaa työtä tekevät palkansaajat, jotka työskentelevät työpaikoissa, joissa ei ole omaa liiton edustajaa. Tällaiset työpaikat ovat yleensä pieniä yrityksiä, jotka toimivat muun muassa kaupan sekä ravintola- ja majoitustoiminnan toimialoilla.

KETKÄ JÄÄVÄT TYÖTTÖMYYSKASSOJEN ULKOPUOLELLE?

Tässä artikkelissa hyödynnetään Tilastokeskuksen vuoden 2013 Työolotutkimusta, joka on liitetty FLEED-

EPÄRATIONAALISTA KÄYTTÄYTYMISTÄ: KORKEAN TYÖTTÖMYYSRISKIN OMAAVAT PALKANSAAJAT JÄÄVÄT TODENNÄKÖISIMMIN KASSOJEN ULKOPUOLELLE.

Taulukko 1. Mallin tuottamat erot todennäköisyydessä olla kuulumatta kassaan verrokkiryhmään verrattuna.

Taustatekijät	Ero todennäköisyydessä, prosenttiyksikköä	Verokkiryhmä
Mies	4	Nainen
Alle 25-vuotias	8	35-44-vuotias
Perusaste	8	Yliopistotutkinto
Naimaton	3	Av(i)oliitossa
Määräaikainen työsopimus	6	Vakituinen työsopimus
Rakentaminen, kauppa sekä ravintola- ja majoitustoiminta	5	Teollisuuden toimiala
Alhainen palkkataso (20. desiili)	5	Keskimääräinen palkkataso (40.-60. desiili)

aineiston (Finnish Longitudinal Employer-Employee Data) tietoihin henkilön toimintahistoriasta. Tilastokeskuksen vuoden 2013 Työolotutkimukseen osallistuvat oli poimittu työvoimatutkimuksen kohdejoukosta. Haastateltavat olivat 15–64-vuotiaita, keskimäärin vähintään 10 tuntia viikossa työskenteleviä palkansaajia. Vuoden 2013 Työolotutkimuksen otoskoko oli 4 876 henkilöä, ja se kattaa tietoa muun muassa fyysisestä työympäristöstä, psyykkisistä ja sosiaalisista työympäristötekijöistä, työmarkkina-asemasta ja perheestä.

Työolotutkimus 2013 on yhdistetty FLEEDin tietoihin henkilön toimintahistoriasta vuosille 2011–2012. Aineistossa on mukana tieto henkilön pääasiallisesta toiminnasta, ansiotuloista, työllisyys- ja työttömyyskuukausista, sosioekonomisesta asemasta ja toimialasta. Lopullisessa otoksessa on mukana 3 682 henkilöä. Otoksessa kassan ulkopuolelle jää noin 10 prosenttia palkansaajista, mikä on hieman pienempi osuus tilastoihin verrattuna (15 prosenttia).[2]

Analyysissa on kolme toisensa poissulkevaa asemaa: ei jäsen, kuuluu ammattiliittoon, kuuluu pelkästään työttömyyskassaan.[3] Palkansaajien taustaominaisuuksista tarkastellaan demografisia tekijöitä (kuten sukupuoli, koulutus, ikä ja perhesuhteet), työhön liittyviä tekijöitä (kuten työn osa-aikaisuus ja työpaikan toimiala) ja palkkatasoa.

Taulukko 1 esittää mallin tuottamat empiiriset tulokset. Työttömyyskassan ulkopuolelle jäävä henkilö on tyypilliseltä profiililtaan naimaton, nuori ja kouluttamaton mies, joka työskentelee epätyypillisissä työsuhteissa. Hänen palkkatasonsa on alhainen ja hän työskentelee todennäköisemmin muun muassa rakentamisen, vähittäiskaupan tai ravintola- ja majoitustoiminnan toimialoilla kuin teollisuudessa. Esimerkiksi miehet jäävät 4 prosenttiyksikköä suuremmalla todennäköisyydellä kassan ulkopuolelle naisiin verrattuna. Toisaalta vain peruskoulun suorittaneilla on jopa 8 prosenttiyksikköä suurempi todennäköisyys olla kuulumatta kassaan korkeakoulututkinnon suorittaneisiin palkansaajiin verrattuna. Tulokset ovat linjassa aikaisemman tutkimuskirjallisuuden kanssa (**BÖCKERMAN JA UUSITALO** 2006; **PARSONS ET AL.** 2015).

Artikkelissa mitattiin seuraavaksi työttömyyden riskiä kolmella eri mittarilla. Ensimmäinen on tieto työttömyydestä viimeisen viiden vuoden aikana. Toinen on subjektiivinen näkemys omasta työttömyysriskistä. Mittari on luotu Työolotutkimuksen kysymyksestä, jossa henkilöä pyydetään vastaamaan kysymyksiin työhön liittyvistä epävarmuustekijöistä. Kolmas työttömyyden riski-indikaattori on määritelty aineistosta tilastollisesti hyödyntämällä henkilön toimintahistoriaa. Tässä kullekin henkilölle laskettiin työttömyyden ennuste.

Työttömyyskassoihin kuulumattomat työskentelevät tyypillisesti mm. rakennusalalla, vähittäiskaupassa tai ravintola- ja majoitustoiminnassa.

Tulokset kertovat epärationaalisesta päätöksenteosta. Ne henkilöt, joilla on tilastollisesti ja työhistoriansa valossa suurin työttömyyden uhka, ovat juuri niitä henkilöitä, jotka eivät kuulu kassaan – nuoret miehet joilla on alhainen koulutustaso ja jotka työskentelevät epätyypillisissä työsuhteissa. Nämä samat henkilöt eivät tosin koe subjektiivista työttömyyden uhkaa, eli he eivät koe epävarmuutta omasta työllisyystilanteestaan. Tämä ylioptimistisuus voi olla yksi syy, minkä vuoksi esimerkiksi nuoret eivät kuulu kassaan.

ENEMMISTÖ KASSAN ULKOPUOLELLE JÄÄNEISTÄ OLISI OIKEUTETTU ANSIOSIDONNAISEEN PÄIVÄRAHAAN

Tutkimustulos voi osin johtua siitä, että kassaan kuulumattomat palkansaajaryhmät eivät kerrytä tarpeeksi työssäoloa esimerkiksi epäsäännöllisen työn

”RISKIÄ JA EPÄVARMUUTTA TYYPILLISESTI KARTTAVAT PALKANSAAJARYHMÄT KUULUVAT MUITA TODENNÄKÖISEMMIN AMMATTILIITTOON.”

tai lyhyen työajan takia, eivätkä he siten edes täytä työssäoloehtoa (**PARSONS ET AL.** 2015). Jos henkilön työssäoloehto ei täyty, niin hän saa työttömyyden sattuessa työmarkkinatukea. Tämän korvauksen määrä on sama myös ei-jäsenille. Tällöin jäsenyyden ulkopuolelle jättäytyminen kertoisi osin rationaalisesta päätöksenteosta.

Analyysissa tarkastellaan seuraavaksi tätä mahdollisuutta. Koska aineistona käytetään vuoden 2013 Työolotutkimusta, myös työssäoloehtojen täyttymistä tarkastellaan vuoden 2013 sääntöjen mukaisesti. Vuonna 2013 palkansaajan työssäoloehto täyttyi, jos 28 kuukauden mittaisen tarkastelujakson aikana palkansaaja oli töissä noin 8 kuukautta, vähintään 18 tuntia viikossa ja työehtosopimuksen mukaisella palkalla. Jos alalla ei ollut työehtosopimusta, kokoaikatyön palkan oli oltava vähintään 1 134 euroa kuukaudessa. Ansiopäivärahaa voitiin maksaa vain, jos työssäoloehto täyttyi kassan jäsenyysaikana. Nämä tiedot löytyvät pääpiirteittäin aineistosta.

Käsitystä epärationaalisesta käyttäytymisestä vahvistaa sekin, että valtaosa kassojen ulkopuolelle jääneistä täyttää työssäoloehdon.

Noin 90 prosentille kassan jäsenistä työssäoloehto oletettavasti täyttyisi. Huomioitavaa kuitenkin on, että jopa 80 prosentille ei-jäsenistä työssäoloehto oletettavasti myös täyttyisi. Toisin sanoen selvä enemmistö kassaan kuulumattomista voisi saada ansiosidonnaista päivärahaa työttömyyden sattuessa. Tämä osuus (80 prosenttia) perustuu tosin tutkimuksen otokseen. Tutkimuksessa tehtiin rajaus, jonka mukaan palkansaajan työkohtaisia tietoja kerättiin myös kahdelta edelliseltä vuodelta (2011 ja 2012). Tämä laski alkuperäistä otoskokoa liki tuhannella palkansaajalla. Tämä lasku johtui osin siitä, että henkilön piti olla kiinni työelämässä myös kahtena edellisenä vuonna. Tämä rajaus tiputti automaattisesti osan nuorista ja katkonaisissa työsuhteissa olevia palkansaajia lopullisesta otoksesta. Jos keskitytään pelkästään vuoden 2013 Työolotutkimukseen, niin 62 prosenttia kassaan kuulumattomista täyttäisi työssäoloehdot. Puhutaan siis selvästä enemmistöstä.

Estimoimme lisäksi empiirisen mallin otokselle, jossa ovat mukana vain ne henkilöt, joiden työssäoloehto oletetaan toteutuvaksi. Tulosten mukaan työttömyyskassan ulkopuolelle jäävä henkilö edustaa edelleen korkean työttömyysriskin palkansaajaa, vaikka työssäoloehto todennäköisesti täyttyisikin.

KETKÄ VALITSEVAT PELKÄN KASSAJÄSENYYDEN?

Lopuksi tarkastellaan kassoihin kuuluvien henkilöiden profiilien heterogeenisuutta sen suhteen, ovatko he ammattiliiton jäseniä vai pelkän kassan jäseniä. Yhteenvetona voidaan todeta, että riskiä ja epävarmuutta tyypillisesti karttavat palkansaajaryhmät kuuluvat muita todennäköisemmin ammattiliittoon. Tällaisia ovat muun muassa naiset, iäkkäämmät, perheelliset, naimisissa olevat, korkeasti koulutetut ja julkisella sektorilla työskentelevät. Suurempi työttömyysriski lisää myös todennäköisyyttä olla jäsen. Tämä tulos on linjassa **HØGEDAHLIN** (2014) oletuksen kanssa, jonka mukaan korkean työttömyysriskin omaavat palkansaajat hyötyvät enemmän liittojäsenyydestä, koska vahva sitoutuminen liittoon edesauttaa heitä muun muassa uudelleen työllistymisessä.

Työttömyyskassaan kuuluvien ryhmien erot ovat merkittäviä myös työhön liittyvien tekijöiden mukaan tarkasteltuna. Tulosten mukaan määräaikaisissa työsuhteissa työskentelevät palkansaajat hakeutuvat todennäköisemmin vain kassan jäseniksi. Lisäksi havaitaan, että esimerkiksi rakentamisen, vähittäiskaupan ja ravintola- ja majoitustoiminnan toimialoilla työskentelevät palkansaajat hakeutuvat todennäköisemmin vain kassan jäseniksi.

JOHTOPÄÄTELMIÄ

Käyttäytyykö palkansaaja rationaalisesti päättäessään, liittyykö hän työttömyyskassan jäseneksi? Tutkimuksen tulos on selvästi kaksijakoinen. Tulosten mukaan ne palkansaajaryhmät, jotka ovat tyypilliseltä profiililtaan riskinkaihtajia, liittyvät suuremmalla todennäköisyydellä työttömyyskassan jäseneksi. Toisaalta työttömyyskassan ulkopuolelle jää juuri ne palkansaajat joilla on suuri työttömyysriski – nuoret, kouluttamattomat ja matalapalkkaiset miehet epätyypillisissä työsuhteissa. Huolestuttavaa on, että nämä henkilöt eivät itse koe epävarmuutta työllisyystilanteesta.

Tulosten mukaan työssäoloehdon täyttymättömyydellä ei voida selittää kyseessä olevien palkansaajaryhmien kassajäsenyyden vähäisyyttä. Lisäksi kun otetaan huomioon, että nettokorvausaste on matalapalkkaisilla selvästi parempi korkeapalkkaisiin verrattuna, työttömyyskassan ulkopuolelle jättäytyminen kertoo epärationaalisesta päätöksenteosta.

Jatkotutkimuksena pitäisi keskittyä juuri kassajärjestelmän ulkopuolelle jättäytyneeseen joukkoon ja tutkia, mikä ajaa heidän motiiveitaan olla liittymättä kassaan. Yksi selitys on mahdollisesti se, että työttömyyskassan ulkopuolelle jäävät henkilöt eivät koe epävarmuutta työllisyystilanteesta, vaikka heidän todellinen työttömyysriskinsä on suuri. Toisaalta kyse voi olla budjettirajoitteesta, ideologiasta, välinpitämättömyydestä tai kenties tiedon puutteesta liittojen ja kassojen tarjoamista palveluista. ■

TYÖTTÖMYYSKASSOJEN ULKOPUOLELLE JÄÄVÄT EIVÄT ITSE KOE EPÄVARMUUTTA OMASTA TYÖPAIKASTAAN, VAIKKA TOSIASIASSA JUURI HEILLÄ ON SUURI TYÖTTÖMYYSRISKI.

Viitteet

* Tämä kirjoitus perustuu osittain tarkasteluihin, joita on tehty tutkimuksessa MACZULSKIJ (2016).

1 Tutkimuksessa käytetty aineisto ei sisällä tietoa henkilöistä, jotka kuuluvat liittoon mutta eivät kassaan. Kassat ovat juridisesti liitoista erillisiä ja jokainen kassan jäsen liittyy kassaan yksilönä, eli liitto ei ole työt-tömyysvakuutuksen ottaja. Lisäksi kaikki työttömyyskassat ovat Yhteisjärjestön jäseniä – myös ne, jotka eivät tee yhteistyötä liittojen kanssa.

2 Tämä ero voi johtua neljästä syystä. Ensiksikin Työolotutkimuksessa on mukana vain palkansaajat. Jos kassaan kuulumaton on tutkimusvuonna (2013) poikkeuksellisesti esimerkiksi työtön tai työvoiman ulkopuolella, niin hän jää Työolotutkimuksen ulkopuolelle. Toiseksi alle 10 tuntia viikossa työskentelevät eivät ole mukana Työolotutkimuksessa. Oletettavasti iso osa näistä ei kuulu kassaan, sillä vuonna 2013 palkansaajan työssäoloehto täyttyi vain jos henkilö työskenteli vähintään 18 tuntia viikossa (muiden ehtojen lisäksi). Kolmanneksi haastatteluun vastanneista suurempi osa voi olla kassan jäseniä ei-vastanneisiin verrattuna (ns. valikoitumisharha). Neljänneksi tutkimuksessa on oletettu, että ammattiliittoon kuuluva on automaattisesti myös kassan jäsen (Työolotutkimus ei erittele tätä tietoa). Vaikka liiton ja työttömyyskassan jäsenyydet kulkevat ”käsi kädessä”, niin pieni osa liiton jäsenistä ei kuulu kassaan.

3 Koska selitettävä muuttuja koostuu yli kahdesta ei-järjestysasteikollisesta kategoriasta, niin analyysi toteutetaan soveltamalla ns. multinomial logit-menetelmää.

Kirjallisuus

BÖCKERMAN, P. & UUSITALO, R. (2006), Erosion of the Ghent System and Union Membership Decline: Lessons from Finland, British Journal of Industrial Relations, 44, 283–303.

HØGEDAHL, L. (2014), The Ghent Effect for Whom? Mapping the Variations of the Ghent Effect across Different Trade Unions in Denmark, Industrial Relations Journal, 45, 469–485.

KJELLBERG, A. (2006), The Swedish Unemployment Insurance – Will the Ghent System Survive? Transfer, 12, 87–98.

KOTAMÄKI, M. & MATTILA, J. (2014), Työttömyysvakuutus ei vakuuta kaikkia. Kohti kattavampaa työttömyysturvaa. Yhteiskuntapolitiikka, 79, 688–699.

MACZULSKIJ, T. (2016), Ketkä jäävät työttömyyskassojen ulkopuolelle? Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpaperi 304.

PARSONS, D. & TRANAES, T. & LILLEØR, H. (2015), Voluntary Public Unemployment Insurance, University of Bonn, Institute for the Study of Labor, IZA Discussion Papers 8783.

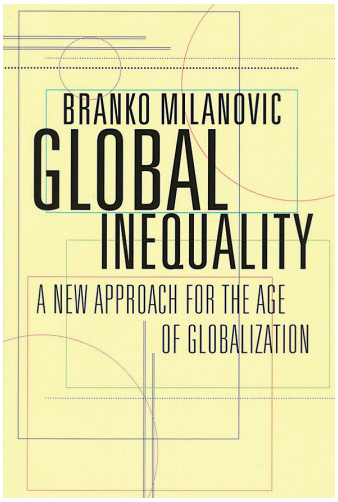
TASKUTILASTO (2013). Kela. www.kela.fi/documents/10180/1677517/Taskutilasto_2014.pdf/2e3cec35-87ea-46ad-9fa5-c549afa96918

VAN RIE, T. & MARX, I. & HOREMASN, J. (2011), Ghent Revisited: Unemployment Insurance and Union Membership in Belgium and the Nordic Countries, European Journal of Industrial Relations, 17, 125–139.

LUKUVIHJE

BRANKO MILANOVIC:
Global Inequality, A New Approach for the Age of Globalization, The Belknap Press of Harvard University Press, 2016, ix+299 s.

ILPO SUONIEMI
Tutkimuskoordinaattori
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
ilpo.suoniemi@labour.fi

MITEN GLOBAALI TULONJAKO SYNTYY?

Tuloerojen tutkimukseen keskittynyt Branko Milanovic toimii nykyisin vierailevana professorina City University of New Yorkissa. Kirjassaan hän täydentää **PIKETTYN** (2014) työtä suuntaamalla huomion globalisaatiokehitykseen. Globaali tulonjako syntyy sekä maiden välisten tulotasoerojen että maiden sisäisten tulojakaumien lopputuloksena. Vastaavasti siinä tapahtuvat muutokset heijastelevat muutoksia maiden talous- ja väestönkasvussa sekä tulojakaumissa.

Kirjassa päähuomion saa tuloerojen mittari, globaali Gini-kerroin[1], joka konstruoidaan eri maiden väestöotosten (kulutustutkimusten) perusteella painottamalla nämä väestömäärillä ja ostovoima-arvioilla koko maailman tasolle – mittava tutkimushanke, jota Milanovic johti työskennellessään aiemmin Maailmanpankissa.

Suurin osa tuloeroista johtuu kehittyneen ja kehittyvän maailman välisistä (väestöosuuksilla painotetuista) tulotasoeroista. Myös ajanjaksolla 1988–2008 tapahtunutta Gini-kertoimen kehitystä ajoi muutos maiden välisissä eroissa. Tärkeimpänä tekijänä oli ensin Kiinan ja sittemmin myös Intian talouskasvu niiden valtavien väestöpainojen johdosta. Tulotasojen tasoittuminen on hallinnut globaalia kehitystä, vaikka samanaikaisesti erityisesti anglosaksisissa teollisuusmaissa tuloerot kasvoivat.

Kirjassa globalisaatio nähdään pääsyynä sekä ennen ensimmäistä maailmansotaa että viime vuosikymmeninä tapahtuneille tulonjaon muutoksille. Milanovicin ”elefanttikuvio” on herättänyt keskustelua. Siinä tulojakaumia vuosilta 1988 ja 2008 vertaillaan esittämällä tuona aikana tapahtunut (ostovoimakorjattu) käytettävissä olevien tulojen kasvu koko jakauman mitalta. Kuviota on luettu niin, että se kertoo, ketkä ovat olleet globalisaation voittajia (ainakin kiinalaiset, mutta myös kaikkein suurituloisimmat) ja ketkä taas häviäjiä (teollisuusmaiden keskiluokka).

Hämmennystä on aiheuttanut se, että ihmiset siirtyvät tulojakauman sisällä, jossa saman kohdan vertailu eri aikoina koskee eri ihmisiä. Koska tässä myös kotimaa voi muuttua, ei yksi kuva kerro tarkkaan sitä, onko keskiluokka näivettynyt ja mikä osa globalisaatiolla on ollut tässä (ks. **CORLETT** 2016).

Milanovicin huomio on käytettävissä olevissa tuloissa, mutta erityisesti anglosaksisissa maissa havaitun eriarvoisuuden kasvun tausta jää kuvioiden perusteella epäselväksi. Tarkastelua selventäisi tuotannontekijätulojen ja käytettävissä olevien tulojen erottelu.[2] Näiden erotus kertoo tulojen uudelleenjaosta ja siinä tapahtuneista muutoksista. Toisaalta globalisaation (tai robotisaation) merkit näkyvät ensisijaisesti tuotannontekijätuloissa, erityisesti palkkajakaumassa. Myös maiden vertailu olisi selventänyt tarinaa[3].

Lisäksi tällä tarkastelutasolla globalisaatio (ja robotisaatio) selittää huonosti sitä, miksi eri teollisuusmaiden kehitykset poikkeavat huomattavasti toisistaan. Se ei myöskään selitä sitä, miksi viimeaikainen tuloerojen kasvu on valtaosaltaan seuraus kaikkein suurituloisimpien tulokehityksestä. **PIKETTY JA SAEZ** (2014) korostavat ylimpien rajaveroasteiden ja perintöverojen merkitystä huipputulojen tulo-osuuden kasvulle. Ylimpien rajaveroasteiden alentaminen, joka alkoi 1980-luvulla, näyttää edeltävän huipputulojen kasvua.

Milanovic myöntää rikkaita suosivan politiikan merkityksen. Yhdysvaltojen osalta hän nostaa esiin palkkajakauman muutokset ja toteaa, etteivät veroasteet eikä julkisen sektorin koko ole juuri alentuneet. Korkeimmilla veroasteilla ja keskimääräisellä veroasteella on eri luonne. Edellinen heijastaa preferenssejä tulojen uudelleenjaon suhteen, kun taas julkisen sektorin koon ja uudelleenjaon välinen yhteys on väljempi.

KUZNETSIN AALLOT TULONJAON KEHITYKSEN TAKANA?

SIMON KUZNETS (1955) yhdisti talouskehityksen ja tuloerot hypoteesina, jossa talouskasvu aluksi lisää ja myöhemmin alentaa tuloeroja.[4] Selvin esimerkki on se, jossa väestö vähitellen siirtyy matalan tuottavuuden (maatalous-) sektorilta korkean tuottavuuden (teollisuus-) sektorille. Milanovic tulkitsee eri maiden tulonjaon muutoksia tämän perinteen mukaisesti toisiaan seuraavina aaltoina, joissa tuloerot vuoroin kasvavat ja vuoroin supistuvat.

Tavoitteena on myös laajentaa Kuznetsin aallot ennen teollista vallankumousta edeltävään stagnaation (keskitulojen nollakasvun) aikaan. Ääritapauksessa, jossa keskimääräinen tulotaso on yhtä suuri kuin minimitoimeentulotaso, ei tuloeroille ole lainkaan tilaa ilman, että osa väestöstä nääntyy nälkään. Vallitsee stagnaatio ja malthusilainen elintason ja väestönkasvun tasapaino. Mitä enemmän keskimääräinen tulotaso tästä nousee, sitä enemmän tuloeroille on tilaa kasvaa.[5] Tuolloin tuloerojen muutosta tapahtui vain poikkeusoloissa joko sotien, kulkutautien tai muiden vitsausten seurauksena.[6] Milanovicin mukaan *pahantahtoiset voimat* hallitsivat kehitystä.

Esitetyt historialliset arviot ovat mielenkiintoisia ja inspiroivia, mutta havaintojen epäyhtenäisyys, tarkkuus ja laatu ei riitä evidenssiksi Kuznetsin aaltojen puolesta tai niitä vastaan.[7] Lisäksi havaintosarjat ovat epäyhtenäisiä ja jotkut kuviot eivät tue tarinaa.[8]

Teollisen vallankumouksen jälkeen talouskasvu nopeutui. Samalla myös Kuznetsin alkuperäinen tuottavuuseroihin perustuva selitys, joka nojaa *hyväntahtoisiin voimiin*, tulee mahdolliseksi. Gini-kertoimen 1800-luvun kehityksen arviointi nojaa ”sosiaalisiin tulotauluihin” (Tableau économique), joista ei saada tietoa ryhmien sisäisestä tulojaosta. Näiden lähteiden rinnalle tulee 1900-luvulla Atkinsonin, Pikettyn ym. verotilastoista kokoamat ja estimoimat huipputuloisten (ylimmät 1, 5 ja 10 prosenttia) saamia tulo-osuuksia kuvaavat aikasarjat.

Tulonjaon muutokset näkyvät selvemmin huipputulojen kuin Gini-kertoimien aineistosta. Atkinsonin kriteerin perusteella merkityksellinen muutos (prosentteina mitatussa) Gini-kertoimessa edellyttää kahden prosenttiyksikön muutosta. Tällä kriteerillä jopa globaalissa Gini-kertoimessa ajanjaksolla 1988–2008 havaittu muutos on juuri rajalla (ks. **LAKNER JA MILANOVIC** 2016).[9]

MIHIN SUUNTAAN AALTO KÄY?

Kiina on ylittämässä sen tulotason, jolla sen (keskimääräistä nopeamman) talouskasvun vaikutus kääntyy globaalia tulonjakoa tasaavasta suunnasta päinvastaiseen. Niinpä muiden Aasian maiden pitää ottaa Kiinan aiempi rooli, jotta globaali tulonjako tasoittuisi.

Tärkeää on paitsi köyhien maiden talouskasvun kiihdyttäminen, mutta myös rikkaisiin maihin suuntautuvan nykyisellään padotun maahanmuuton lisääminen. Näin voidaan torjua synnyinmaahan liittyvää mahdollisuuksien eriarvoisuutta. Milanovic esittää maahanmuuton tekemistä hyväksyttävämmäksi avoimien syrjintämekanismien käyttöönotolla. Näin voitaisiin rahoittaa kompensaatioita globalisaation haitoista sekä lähtöetä saapumismaille. Vierastyöläisstatus, maksullinen tai valikoiva maahanmuutto ja kantaväestöä korkeammat verot mahdollistaisivat maahanmuuton ja lieventäisivät populististen liikkeiden vaatimuksia rajojen sulkemisesta.

Toisaalta lopputulokseen vaikuttaa myös kahden jättiläisen, Kiinan ja Yhdysvaltojen kehitys – siis se, mihin suuntaan Kuznetsin aalto käy. Kukaan ei tiedä, miten Kiinassa käy. Kyvyttömyys käsitellä tuloerojen kasvua voi johtaa jopa järjestelmän hajoamiseen. Yhdysvaltojen osalta Milanovic ennustaa keskiluokan näivettymisen ja huipputulojen kasvun toistaiseksi jatkuvan. Yhtenä syynä on kasvaneen vaalirahoituksen luoma plutokratia ja poliittinen hegemonia.

Kuznetsin aalloista nousee mielikuva historiallisesta materialismista, jossa perusta (tuotantovoimat ja -suhteet) määrää ylärakenteen. Milanovic tulkitsee jopa ensimmäisen maailmansodan endogeenisenä.

PIKETTYN JA SAEZIN (2014) näkemys puolestaan antaa tilaa reformismille: ”Eriarvoisuuden kehitys ei seuraa determinististä mekanismia. Tässä sekä Marx että Kuznets olivat väärässä. On vahvoja voimia, jotka vuoroin kärjistävät tai vähentävät taloudellisia eroja. Yhteiskunnan valitsemat instituutiot ja politiikka määräävät, mitkä voimat hallitsevat kehitystä.”

Milanovic korostaa mahdollisuuksien tasa-arvoa ja keinoja, joilla tasataan markkinatuloja ja varallisuutta jo ennen (varsinaista) tulojen uudelleenjakoa. Julkinen valta voi perintöverotuksella ja koulutuspolitiikalla tasoittaa lähtökohtaeroja ”varannoissa”. Milanovicin mukaan liikkumavaraa koulutusasteen nostamiseksi ei enää ole, mutta tässä unohtuu korkeatasoisen varhaiskasvatuksen ja koulutuksen saatavuus (**HECKMAN JA MOSSO** 2014). Lisäksi lähtökohtien eriarvoisuuden kasvu puoltaisi verotuksen progressiivisuuden lisäämistä (**KANBUR JA TUOMALA** 1994), vaikka Milanovic näkeekin liikkuvuuden ja globalisaation johtavan näiden mahdollisuuksien kaventumiseen.

Viitteet

1 Gini-kerroin mittaa tuloeroja ja saa arvoja (prosenteissa) 0:n ja 100:n välillä.

2 Kirjassa toki keskustellaan laajasti molemmista tekijöistä, ks. esim. s. 107–109.

3 Suomen kuvioista ks. **RIIHELÄ YM.** (2016).

4 Teollisuusmaiden viime vuosikymmenten kehitys ei noudata Kuznetsin hypoteesia.

5 Stagnaation ja Kuznetsin yhdistäminen voi sivuta käsitteellistä mahdottomuutta. Lisäksi esimerkki paljastaa teknisen mittarin, kuten Gini-kertoimen, heikkoudet yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kuvaajana.

6 Suljetussa järjestelmässä tämä pätee yhtä hyvin kuin termodynamiikan toinen päälause, mutta Kuznetsin näkökulmasta olisi kiinnostavaa tarkastella järjestelmiä, joiden avoimuus mahdollistaa todellista, vaikkakin tilapäistä tai paikallista talouskasvua.

7 Historiallisissa aineistoissa, joissa tuloista ei ole edustavaa yksilötason tietoa, epävarmuus on kertaluokkaa suurempi kuin nykyisissä otos- ja rekisteriaineistoihin perustuvissa tutkimuksissa.

8 Kirjasta käy ilmi laaja ja syvällinen historian tuntemus, ks. myös **MILANOVIC YM.** (2011).

9 Merkityksellinen sisältää sekä aineiston tarkkuudesta että otantavaihtelusta aiheutuvan epävarmuuden. Suomen tulonjakotilastossa Gini-kertoimen ”95-prosentin luottamusväli” on karkeasti yhden prosenttiyksikön luokkaa.

Kirjallisuus

CORLETT, A. (2016), Examining the Elephant Globalisation and the Lower Middle Class of the Rich World, Resolution Foundation Report, September. www.resolutionfoundation.org/wp-content/uploads/2016/09/Examining-an-elephant.pdf

HECKMAN, J. & MOSSO, S. (2014), The Economics of Human Development and Social Mobility, Annual Reviews of Economics, 6, 689–733.

KANBUR, R. & TUOMALA, M. (1994), Inherent Inequality and the Optimal Graduation of Marginal Tax Rates, Scandinavian Journal of Economics, 96, 275–282.

KUZNETS, S. (1955), Economic Growth and Income Inequality, American Economic Review, 45, 1–28.

LAKNER, C. & MILANOVIC, B. (2016), Global Income Distribution: From the Fall of the Berlin Wall to the Great Recession, World Bank Economic Review, 30, 203–232.

MILANOVIC, B. & LINDERT, P.H. & WILLIAMSON, J.G. (2011), Pre-industrial Inequality, Economic Journal 121, 255–272.

PIKETTY, T. (2014), Capital in the 21st Century. Harward University Press.

PIKETTY, T. & SAEZ, E. (2014), Inequality in the Long Run, Science, 344(6186), 838–843.

RIIHELÄ, M. & SULLSTRÖM, R. & TUOMALA, M. (2016), Keille talouskasvun hedelmät ovat menneet Suomessa viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana? T&Y-blogi 31.8.2016. www.labour.fi

HAASTATTELU

HEIKKI TAIMIO
Erikoistutkija
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS
heikki.taimio@labour.fi

Kuvat
MAARIT KYTÖHARJU

”Kun ei tunne historiaa, on tuomittu toistamaan sitä”

– Helsingin yliopiston professori Markku Kuisman haastattelu

Haastattelu on tehty 27.5.2016 ja päivitetty 10.8.2016

Helsingin yliopiston Suomen ja Pohjoismaiden historian professori Markku Kuisma näkee historiassa toistuvuutta, josta kannattaa ottaa opiksi. Esimerkiksi populismia ja oligarkkeja löytyy jo vuosisatojen takaa – miten vältetään keskusjohtoiset tyranniat ja saadaan kaikki mukaan demokratiaan? Suomen nykykriisissä on samanlaisia piirteitä kuin 1860-luvulla, 1917–18 ja 1980–90-luvuilla. Kuisman mielestä meidän kannattaisi Saksan tai Yhdysvaltain kylkeen liimautumisen sijasta pyrkiä muodostamaan suomalais-ruotsalainen rauhan linnake. Yliopistojen uudet hallintohimmelit ja rahahakemuskierre haittaavat niiden harjoittamaa perustutkimusta.

Karl Marx aloitti kirjasensa ”Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista” (1852) toteamuksella: ”Hegel huomauttaa jossakin, että maailmanhistorian kaikki suuret tapahtumat ja henkilöt esiintyvät niin sanoaksemme kahdesti. Hän on unohtanut lisätä: kerran murhenäytelmässä, toisen kerran farssissa.” Tämä on sittemmin muotoiltu klassiseksi hokemaksi: historia toistaa itseään kahdesti – ensimmäisellä kerralla tragediana ja toisella kerralla farssina. Itse asiassa vain yhden kerranhan siinä sama toistuu, mutta yhtä kaikki historian toistuvuus sopii mainiosti tämän haastattelun punaiseksi langaksi: onko historiasta opittu mitään, toistetaanko vanhoja virheitä vai onko nykyajassa jotain aidosti uutta? Onko tämä jonkinlainen historiantutkijan ohjenuora?

Ei ehkä ohjenuora mutta kyllä inspiroiva historianfilosofinen viisaus tai pohdinta. Tietysti pitkän aikavälin kehityksessä kiinnostaa, minkälaisiin uriin se hakeutuu. On aina kiehtovaa se, että siinä on kuitenkin toimijat, jotka ovat usein uusia – jos nyt puhutaan ainakin 50–100 vuoden eroista. Tietysti muutamassa vuosikymmenessä toimijatkin ovat samoja. Se kehitys on hyvin kompleksinen. Jos ajattelemme koko maailmaa, siellä on lukematon määrä toimijoita, joilla on erilaisia pyrkimyksiä. Historia ikään kuin koostuu siitä, kuinka näiden toimijoiden pyrkimykset törmäilevät toisiinsa tai sulautuvat yhdeksi.

TOISAALTA TÄMÄ toistumisen problematiikka näyttäytyy siinä, että kyllä selvästi esiintyy samantyyppisiä asetelmia, samanlaisia voimasuhteita ja rakenteita – taloudellisia, poliittisia ja muita – ja silloinhan siinä tulee helposti toistumisen vaikutelma. Analogia ei ole argumentti, mutta kyllä ne toisaalta nykyihmiselle saattavat avartaa oman tilannearvion laajuutta, kunhan ei lähde liian mekaanisesti mukaan vaan yrittää katsoa niitä kriittisesti.

OTAMMEKO OPPIA? Sanoisin, että kyllä hyvin pitkällä aikavälillä, tuhansien vuosien perspektiivissä ihmiskunta on kehittynyt paljon ottamalla oppia kokemuksesta. Historiasta oppiminenhan on kokemuksesta oppimista, vaikka se kokemus voi olla jo edeltävien sukupolvien tai satojen vuosien takaista. Yksi ajankohtainen esimerkki on vuoden 2008 finanssikriisi. Kyllä kai voi sanoa, että Yhdysvaltain finanssikriisin hoidossa parhaimmillaan otettiin oppia 1930-luvun kriisinhoidosta, ettei tehty ihan

HISTORIASSA ESIINTYY TOISTUVUUTTA, MUTTA SIITÄ ON MYÖS OPITTU NIIN, ETTEI ENÄÄ TOISTETA SAMOJA VIRHEITÄ.

mekaanisesti niitä samoja selkäydinreaktiovirheitä, joita silloin tehtiin.

Kun on tällaista toistuvuutta, niin voidaanko puhua historian lainalaisuuksista vai onko se liian vahvaa?
Se on minusta liian vahvaa. Jos ruvetaan siitä puhumaan, niin mennään helposti metsään, koska lähdetään etsimään jotakin, mitä varmasti löydetään. Meille on opetettu, että etsikää, mitkä voimavirrat, kehityssuunnat, tapahtumat ja rakenteet vaikuttavat. Jos sieltä on sitten jotain yleistyksiä tehtävissä, niin se on toinen asia, mutta minä en ainakaan ole vielä törmännyt yhteenkään lakiin, ellei trivialiteetteja lasketa.

LAINALAISUUKSIEN ETSIMISTÄ on harrastettu paljon, suuria teoreettisia rakennelmia. Joku kapitalismi on tietysti ihan hyödyllinen apuväline. Tuollaisena puolituhatvuotisena historiallisena muodostelmana kapitalismissa näkee tiettyjä voimavirtoja ja dynamiikkaa. Se auttaa hahmottamaan historian määrätöntä massaa. Sitä ei kuitenkaan kannata ottaa ideologiseksi ohjenuoraksi. Se vie helposti harhaan.

POPULISMI ENNEN JA NYT

Yksi aikamme ilmiöistä on populismi, joka liittyy luonnostaan demokratiaan. Demokratiaa on ollut modernissa mielessä vain melko lyhyen ajan, mutta eikö tässä ole jonkinlainen toistuva ilmiö?
Kyllä, tällaisia on ilman muuta. Kyllä kai sen aika helposti diagnosoi, että se nousee aina silloin, kun ollaan jotenkin järjestelmätason kriisissä. En tarkoita nyt, että ollaan kapitalismin kriisissä - se voi hyvin – mutta taloudellinen, poliittinen ja kulttuurinen hyvin nopea murrosvaihe, jossa nyt ollaan, että talous ei kasva, työllisyysnäkymät heikkenevät kaiken aikaa, synnyttää pettymystä. En puhu nyt Suomesta vaan laajemmin maailmasta ja Euroopasta. Tai ehkä maailma on väärä sana, koska jossakin toisaalla mennään kohisten eteenpäin. Maailma on aika erilainen ja silti samanlainen.

POPULISMIIN LIITTYY paitsi demokratia se, että kyllähän jo muinaisissa yhteiskunnissa hallitsijan piti joko olla äärettömän kova tyranni tai sitten hakea jotenkin tuki ainakin sotavoimilta, sotilailta, aseistetuilta kansalaisilta. Siinä on ehkä sitä samaa, että populismi vetoaa vähän siihen, että hallitsijan täytyy nojata kansaan – mikä se kansa sitten onkaan. Siinähän se populismin hämäryys onkin, että se esiintyy kansan äänenä, mutta mikä se kansa on?

> ”Populismi vetoaa vähän siihen, että hallitsijan täytyy nojata kansaan – mikä se kansa sitten onkaan.”

Donald Trump on nykyajan yksi näkyvä esimerkki, kotimainen esimerkkimmehän on ilmeinen, ja monissa muissa maissa on vastaavanlaisia. Populismi on liitetty keskiluokan ahdinkoon, joka taas johtuu globalisaatiosta – työpaikkoja on kadonnut, ja toisaalta teknologinenkin kehitys vie niitä. Tunnetko Branko Milanovicin uutta kirjaa ”Global Inequality”?
En ole lukenut, mutta olen lukenut siitä ja tiedän suurin piirtein.

Se on herättänyt paljon keskustelua. Sen mukaan globalisaatio on köyhdyttänyt juuri kehittyneiden maiden alempaa keskiluokkaa. Se on hyödyttänyt kaikkein rikkaimpia ja kehittyvien maiden, ennen kaikkea Aasian maita niin, että siellä on noussut oma vähän vauraampi väestö, tai siellä on päästy köyhyydestä joukkomittaisesti. Meillähän oli globalisaation ja kovan teknisen kehityksen aikakausi vähän yli sata vuotta sitten, ennen ensimmäistä maailmansotaa. Silloin ei kuitenkaan ollut demokratioita niin paljon, mutta oliko se historiallinen aika jotenkin samanlainen?
Ensimmäinen teollinen vallankumous alkoi Britanniassa 1700-luvun lopulla, kiihtyi 1800-luvulla ja tuli tänne pohjoiseen ja itään. Muistetaan luddiittien eli koneensärkijöiden liike, jossa oli tavallaan samaa, että moderni, tehokkaampi, mekaaninen tai koneteknologia syrjäyttää osan työvoimasta. Mutta pitkällä juoksulla nähtiin, että se oli muutaman vuosikymmenen ongelma. Voi tietysti olla, että nyt eletään sitä muutaman vuosikymmenen ongelmaa parhaillaan uudessa kuviossa, jossa sama teknologian ja talouden vallankumous on levinnyt koko maapallon kattavaksi ja se synnyttää samanlaisia eriarvoistumis-, syrjäytymis- ja marginalisoitumisilmiöitä.

> Nykyajan populismi on perinteisen työväenluokan lähellä olevan alemman keskiluokan liike.

TÄSSÄ PERSPEKTIIVISSÄ populismi on helppo nähdä nimenomaan alemman keskiluokan ja oikeastaan osin vanhan, perinteisen työväenluokan liikkeeksi. Yhdysvalloissakin Trumpin sanoma vetoaa juuri siihen, että nähdään tehtaiden lähtevän ja halpatyövoimaa tulee. Siis tämä sama viesti mikä meilläkin on esitetty, että kilpailemme kahden miljardin lähes ilmaisen käsiparin kanssa. Vaikkei se heti tänä päivänä keskiluokkaan kohdistu suoranaisena uhkana, niin se on aito uhkakuva, joka syystä pelottaa.

Niin, ja sitten ovat robotit, jotka ovat tulossa vielä.
Kyllä, mutta sitä on hirveän vaikea sanoa. Minusta on selvästi kaksi perusnäkemystä, joista toinen lähtee siitä, että

YHTEISKUNNAN KAKSI VAIHTOEHTOA: KESKUSJOHTOINEN TYRANNIA TAI DEMOKRATIA, JOSSA KAIKKI PIDETÄÄN AKTIIVISESTI MUKANA.

se on sama kuin aikanaan teollinen vallankumous, että se loppujen lopuksi luo lisää työtä, mutta se vain muuttaa työn luonnetta. Toiset ovat sitä mieltä, että jos nämä kaikki muut murroskaudet vielä onnistuttiin ratkaisemaan, niin nyt ollaan siinä, että tämä robotisaatio ikään kuin lopullisesti syö työpaikat. Jos se syö, niin sittenhän ollaan globaalisti tosi ison ongelman edessä.

VOIDAAN SANOA, että näissä yhteiskunnissa on taas kaksi vaihtoehtoa. Niistä täytyy muodostua joko todella keskusjohtoisia tyrannioita, joilla iso osa väestöä pidetään kurissa ja voidaan unohtaa kaikki demokratiahöpinät, tai sitten täytyy ottaa vakavasti se, että koko porukka jollakin tavalla pidetään aktiivisesti mukana. Se vaatii sitten taas ihan uudenlaista ajattelua kuin vain sitä, että markkinat hoitavat – kun ne eivät hoida.

Ääritapauksena tulee mieleen tavallaan syrjähyppynä Neill Blomkampin ohjaama elokuva ”Elysium”(2013; pääosassa Matt Damon), jossa maan päällä elää rahvas, jota kontrolloivat robottipoliisit. Varakas eliitti on vetäytynyt taivaalle isoon yhdyskuntaansa, omalle avaruusasemalleen, jossa on paratiisinomaiset olot. Siinä on kärjistetty äärimmilleen, miten eliitin erkaantuminen voisi mennä.

Joo, se on minusta ilmeinen trendi, joka aika vahvastikin jo näkyy. Eiväthän nämä puheet oligarkiataloudesta ihan tyhjästä ole syntyneet. Kiina on ehkä paras esimerkki, mutta Venäjällä ja Yhdysvalloissa on aivan vastaava ilmiö. Lännessä oligarkiaa kutsutaan plutokratiaksi tai finanssieliitin ylivallaksi. Jos niistä puhutaan, niin täällä, jossa kaikki ilmiöt näyttäytyvät vähän pieninä ja laimeina, tulee helposti syytös liioittelusta. Voihan sitä helposti liioitellakin, mutta jos yritetään hahmotella kehitystrendejä, niin minusta tuo näyttää ihan mahdolliselta. Se on toinen asia, että todennäköisesti ihmiskunta reagoi siihen, koska se johtaa niin mahdottomuuksiin. Mutta eihän se aina reagoi.

Tähän populistiseen reaktioon on kuulunut yhtäältä maahanmuuttajien vastaisuus tai muukalaiskammo ja toisaalta ehkä vähäisemmässä määrin rikkaimman yhden prosentin vastaisuus tai oligarkkien vastaisuus. Onko tämä maahanmuuttajien vastaisuus uutta historiallisesti? Sehän voidaan tietysti rinnastaa juutalaisvastaisuuteen, mutta ei se ole ollenkaan samaa.

Niin, ei se ehkä ole, mutta on siinä ehkä jotain yhteistä. Sanoisin, että kyllä se tietyssä mielessä on ollut hyvin kestävä piirre ihmisyhteisöjen toiminnassa. Jos ajatellaan nykyistä asetelmaa, niin sehän on kauhean yksinkertainen. Jos samaan jonoon tulee lisää ihmisiä ja he ovat vieraita, niin eiköhän ensireaktio ole ilmeinen. Menkää pois, täällä on jonot pitkiä muutenkin. Ollaan vähän peloissaan reviirille tulevia muukalaisia kohtaan. Niin on aina ollut ja oleva. Tästä on viisasta lähteä.

Pelätään, että ne vievät meidän työpaikkamme ja vielä meidän naisemmekin. Raiskaavat heidät tai jotain sellaista.

Aivan. Se on ihan ikiaikainen selkäydinreaktio, joka perustuu tuhansien vuosien kokemukseen. Aina ja kaikkialla on vierasjoukkoon suhtauduttu epäillen, ellei ole heti tapettu tai orjuutettu.

Vieraisiin maahanmuuttajiin on aina ja kaikkialla suhtauduttu epäillen.

ROSVOPARONIT JA OLIGARKIT HISTORIASSA JA NYKYAIKANA

Olet puhunut rosvoparoneista. Keitä he ovat nyt ja olleet historiassa?

Minusta se liittyy aika lailla juuri siihen mitä juuri kuvasit maailmantalouden kehitykseksi. Olen puhunut rosvoparoneista mutten hirveän ryppyotsaisena vaan enemmän metaforana kuvaamaan tällaisten suurten muutosten synnyttämiä ilmiöitä, joita on ollut maailmanhistoriassa vaikka kuinka monta. Rosvoparonin käsitehän syntyi keskiajan Manner-Euroopassa, siis 1200-, 1300- ja 1400-luvuilla ja lähinnä saksankielisillä alueilla. Sellaiset sotaherrat tai yleensä aateliset, joilla ei ollut välttämättä omia läänityksiä, reippaalla otteella pyrkivät verottamaan ja haalimaan omaisuutta. He olivat tavallaan uuden rahan edustajia, tai he pyrkivät lääninherraksi lääninherran paikalle, jos muilla oli jo vakiintuneet verotusoikeudet.

KUNINKAAN JA SOTAVOIMIEN organisointi lähti juuri siitä, että oli yksi paras vertaistensa joukossa, josta tulee kuningas, ja kuninkaalla oli muita mahtimiehiä, joita palkittiin palveluksista lahjoituksilla ja läänityksillä. Ne, jotka yrittivät ulkopuolelta päästä mukaan, olivat rosvoparoneita. He eivät pyrkineet mukaan anomuksin vaan käyttämällä voimaa. Tai sitten rahan tarpeessa olevia jo toimivia lääninherroja, jotka kiskoivat lisäveroa, kutsuttiin rosvoparoneiksi.

UUDELLEEN MODERNISSA mielessä sana tuli käyttöön 1800-luvun lopulla Yhdysvalloissa, jossa rautatie-, rakennus-, teräs- ja öljyteollisuuden nousu synnytti todellisen rahamiesryhmän. Näillä hyvin dynaamisilla markkinoilla menestyneitä suuryrittäjiä nimiteltiin vähän pilkallisesti ja samalla ihaillenkin rosvoparoneiksi – Morganeita, Rockefellereitä, pankki-, öljy- ja teräsmiehiä.

Marx kutsui tällaista ilmiötä alkuperäiseksi kasaantumiseksi. Silloin luotiin ne omaisuudet, jotka sitten muodostivat kapitalismin.

Ilman muuta se oli olennainen vaihe suurpääomien keskittymisessä, vaik-

PUTIN ON ONNISTUNUT ELIMINOIMAAN VASTUSTAJANSA JA INTEGROIMAAN MUUT OLIGARKIT OMAAN PIIRIINSÄ.

ka kapitalismin ja kapitaalin synty olikin paljon pitempi prosessi, vähintään 1500-luvulta lähtevä. Saman ilmiön saattoi nähdä Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä, jossa osa siitä vanhasta eliitistä, joka oli pyörittänyt järjestelmää, tarrasi hajoamisen ja järjestelmämuutoksen avaamiin rikastumistilaisuuksiin eturivin paikoilta: heistä tuli oligarkkeja ja samalla rosvoparonin mallikappaleita. Tätä voi käyttää sekä ihailevana että vähän pejoratiivisena terminä. Voi ihailla suurenmoista nopeutta, voimaa ja näköaloja, joilla yritteliäs ihminen tarttuu uusiin mahdollisuuksiin.

1800-luvun lopun rosvoparonit Yhdysvalloissa ja nykyajan Venäjän oligarkit: pitkälti sama ilmiö.

Putinhan on käyttänyt tätä järjestelmää hyväkseen ja palkitsee oligarkkeja. Rotenbergit, Timtsenkot ja muut ovat saaneet läänityksiä eli urakoita jossakin Sotshin olympialaisissa tai vastaavissa tilanteissa.

Jos kysytään, toistaako historia itseään, niin siinä minun mielestäni nähdään vähintään analogisia asetelmia, jotka auttavat ymmärtämään paremmin tilannetta. Tämä muistuttaa hyvin paljon sitä, miten keskiajan ja 1600-luvun ruhtinaat hoitivat laajenevaa valtapiiriään. He eivät voineet sitä yksin tehdä, he tarvitsivat voimakkaita apulaisia: sinä saat tuon, kun hoidat tuon. Samalla eliminoitiin vastarinta ja kilpailu vallan ydintä vastaan. Integroidaan muut mahtimiehet keskusvaltaan – tässä tapauksessa oligarkit integroidaan Putinin piiriin. Ne, jotka eivät suostu siihen, likvidoidaan tai poistetaan pelistä.

Voiko sellainen olla kestävää politiikkaa?

Se harvoin kestää hirveän pitkään, mutta vuosisata on toki lyhyt aika. Toisaalta ne, jotka olivat uuden synnyssä rosvoparoneita ja oligarkkeja, muuttuvat kunniallisiksi ja viimeistään seuraavassa sukupolvessa ihailluiksi yrittäjiksi, teollisten ja liiketoiminnallisten imperiumien omistajiksi tai liukenevat muuten pois. Aivan liian räikeänä ja mahdottomana mikään systeemi ei oikein jaksa elää…ehkä olen nyt optimistinen.

VENÄJÄN TILANNE on minusta hyvä esimerkki uudenlaisen valtajärjestelmän synnystä, joka ei ole historiallisesti millään lailla uutta. Putin on selvästi jossain vaiheessa pystynyt vakiinnuttamaan asemansa juuri toisaalta likvidoimalla ja toisaalta integroimalla, ja nyt olemme mielestäni vähän ”wait and see”-vaiheessa, että saa katsoa, mitä tästä tulee.

Suomen kannalta on aika tärkeää, mitä siellä tapahtuu. Onko valtatasapaino jotenkin horjumassa? Pystyykö Putin säilyttämään isännän otteen vai tuleeko siihen joku muu? Voihan olla, että oligarkit pystyisivät jollakin tavalla liittoutumaan ja syrjäyttämään hänet ja pystyttämään jonkun toisen vallan.

Juuri niin. Se on periaatteessa ihan mahdollista, mutta tietysti vahvistaessaan omaa asemaansa Putin on yrittänyt mahdollisimman paljon estää sen mahdollisuuden. Ja myös palkinnoilla ja lahjoilla niin kuin asiaan kuuluu.

OLEN VERRANNUT Putinia Kustaa Vaasaan, 1500-luvulla meidän ruotsalaiseen hallitsijaamme, joka kukisti kilpailevat mahtimiehet, loi keskitetyn vallan ja toi lain ja järjestyksen koko valtakuntaan. Hän vakiinnutti keskitetyn vallan ja Putin teki saman. Kustaa Vaasan jälkeen tuli oikeastaan pari sukupolvea valtataistelua 1600-luvun alkuun asti. Hänen poikansa taistelivat vallasta. Jos Putin nyt poistuisi joukostamme nopeasti, niin veikkaan, että sama alkaisi siellä.

PUTININ POSITIIVINEN panos ihmiskunnalle oli se, että hän lopetti Venäjällä vallinneen täydellisen sekamelskan ja yritti luoda sinne keskitetyn vallan ytimen. Sen ongelma on se, että kun luot keskitetyn vallan ja taistelet vallasta muita vastaan, niin siinä demokratiat ja muut sellaiset asiat tuppaavat jäämään aika sivulle, ja se ei ole sillä lailla kestävää tai ei ainakaan kovin iloinen asia.

SUOMEN TOISTUNEET KRIISIT

Tästä viimeksi puhjenneesta finanssikriisistä selviytymisessä Suomi on pärjännyt verrattain huonosti. Sitä on selitetty metsäteollisuuden ja Nokian ongelmilla sekä Venäjän viennin romahduksella. Onko tässä jotain todella uutta historiallisesti katsottuna? Venäjän kanssahan meillä on ollut tällaisia katkoksia aikaisemminkin.

Minulle tulee mieleen muutama kriisi. 1860-luvun isossa talouskriisissä, jossa oli myös paljon kansainvälisen finanssikriisin elementtejä ja Suomen rahapoliittisia elementtejä, vahvan markan synty oli yksi tekijä. Siihen tuli sitten vielä ilmaston ja sääolojen aiheuttama nälkäkriisi. Siinä oli monta kriisiä samaan aikaan päällekkäin, mikä teki siitä erityisen suuren.

Dramaattisuudessaan 1860-luvun kriisi oli vähän toista luokkaa. Silloinhan menehtyi noin 150 000 henkeä, 8 prosenttia väestöstä.

Se oli dramaattista, mutta kiinnostavaa on se, että siinä oli paljon samoja elementtejä: kansainvälisen finanssitalouden kriisi, joka alkoi ihan New Yorkista ja levisi Lontooseen ja Wienin kautta tänne Pohjolaan. Se on häkellyttävää; jos historia toistaa itseään, niin näissä finanssikriiseissä se näyttäytyy ihan luonnollisista syistä, koska finanssikeskukset olivat jo 1800-luvulla suurin piirtein samat kuin nytkin, ja kriisin leviämisen dynamiikka oli vain hitaampi, koska tietoliikenne oli hitaampaa. Se oli tavallaan myös pelastava tekijä, koska kaikki eivät olleet veneen samalla laidalla ihan

samaan aikaan. Se ei ollut niin totaalista koko taloutta ajatellen, kun iso osa väestöstä eli kädestä suuhun maasta, eikä se koskettanut silloin kaikkia.

Oliko silloin aika ratkaisevaa Snellmanin kieltäytyminen ottamasta ulkomaista velkaa viljan tuomiseksi maahan? Se sitten kuitenkin ratkesi niin, että saatiin joltain morganeilta…

…Rotschildilta saatiin. Snellman sitten otti ja aktiivisesti vaikutti lainan saantiin, mutta kyllä hän keskeisessä asemassa viivytteli painavista rahapoliittisista syistä. Markka eli kriittistä syntyvaihettaan. Sitten oli ajalle ominainen ajattelutapa, että kansan auttaminen on vaarallinen asia, koska se voi tottua siihen ja laiskistuu. Ei ihan outo tapa suhtautua tänäänkään.

Suomen 1860-luvun kriisissä oli samanlaisia piirteitä kuin nyt.

Sosiaaliturva laiskistaa.

Kyllä, pohdittiin sitä hyvin vakavasti. Sitten kun se kriisi syveni ja syveni, oli pakko ja saatiin lainaa. Mutta niin kuin kriiseissä yleensä, ne etenevät nopeasti, ja ihan jo logistisista syistä viljaa saatiin hitaasti siihen aikaan. Sitten kun katovuodet iskivät tämän pohjoisen Itämeren alueella muutenkin, niin läheltä ei ollut saatavilla kuin isolla rahalla.

Meri oli jäässä ja jäänmurtajia ei ollut.

Kyllä, kaikki tällaiset. Snellmanilla oli aluksi oleellisinta, että kun oma markka nyt vihdoin saatiin, niin se viedään nyt läpi, maksoi mitä maksoi. Kun se oli hopeakantaan sidottu, niin se revalvoitui voimakkaasti, ja sitten vienti – sahateollisuuden vientiä Englantiin, muuta tavaraa Venäjälle ja muualle – painui alas, yritykset velkaantuivat ja konkurssien ketjureaktio teki pahaa jälkeä. Saatiin oikein kunnon klassinen suma.

VUOSIEN 1917–19 aikana oli ehkä oleellista Venäjän sortuminen ja isojen lähimarkkinoiden häviäminen. 1800-luvun jälkipuolelta aina maailmansotaan asti keskimäärin 30 prosenttia viennistä meni sinne, maailmansodan vuosina jopa 80–90 prosenttia. Idänkaupan pysähtyminen oli valtava shokki Suomen taloudelle.

SIITÄ KRIISISTÄ opittiin, syntyi kartelli-Suomi. Siis metsäteollisuuden ja nimenomaan paperiteollisuuden oli tungettava länsimarkkinoille, ja se kehitteli yhteistoiminta-ajatuksen, ettei sinne mennä keskenään kilpaillen. Tämä kaari kantoi sitten 1990-luvulle asti. Kriisin toinen iso opetus oli maatalouden suojelu, siis protektionistinen maatalouspolitiikka. Olivat ne hyviä tai huonoja, niin ne olivat ne seuraukset, jotka ilman muuta olivat se iso rakenne, joka pyöritti tätä pyörää.

Venäjän kauppa romahti 1917–18, 1990-luvulla ja nyt.

1990-luvun lamassa myös Venäjän kaupan romahdus oli keskeinen tekijä ja tietysti meidän oma finanssikriisimme.

Se mielestäni voidaan yhdistää vuoden 1917–18 kriisin sillä, että taas suli noin 20 prosenttia viennistä hyvin nopeasti. 1860-luvun kriisistä 1990-lukuun yhdistyy snellmanilainen rahapolitiikka, jossa oli taas vakaa ja vahva markka. Snellmanilaisen rahapolitiikan paluu 1980-luvulla on helppo ymmärtää vuosikymmeniä jat-

KUN VENÄJÄÄN EI USKOTA JA SITÄ PELÄTÄÄN, NIIN TURVAUDUTAAN SAKSAAN.

kuneen devalvaatio-inflaatio-kierteen takia. Kuvitelma, että vakaus on kiinni vain vahvasta tahtopolitiikasta, osoittautui sitten pettäväksi. Snellman koki ihan saman.

NÄMÄ KAKSI elementtiä olivat isoimmat 1990-luvun laman synnyttäjät. Ei siinä inhimillistä pahuutta ollut. Luulen, että jotakin olisi tehty toisin, jos 1860-luvun ja vuosien 1917–18 kriisit olisivat olleet selkäytimissä vahvemmin päättäjillä oppina samalla tavalla kuin Bernankellakin oli 1930-luvun kriisi, kun hän oli tehnyt väitöskirjansa siitä. Mutta siinä näkyy, että kun ei tunne historiaa, on tuomittu toistamaan sitä.

SUOMEN LIITTOLAISET: RUOTSI, SAKSA, USA VAI VENÄJÄ?

Suomen liittyminen rahaliittoon oli tunnetusti ennen kaikkea turvallisuuspoliittinen ratkaisu eikä taloudellisin perustein tehty päätös. Samalla käytännössä sitouduttiin kiinteän valuuttakurssin politiikkaan, koska Suomella ei ole mitään vaikutusvaltaa euron kurssiin. Arvaanko oikein, jos arvaan, että et pidä sitä kovin viisaana?

En ihan puhtaasti taloudellisten realiteettien kannalta katsottuna. Ainakaan kriisistä selviytymisen prosessien kautta näiden historian opetusten valossa, jos näin voi sanoa. Tietysti tästä näkökulmasta olen ollut siitä huolissani tai suruissani ja pahoillani, että siitä on tehty Euroopassa ylettömän raskas harjoitus tavallisille ihmisille, vähän niin kuin 1860-luvulla. Vuosien 1917–18 kriisiä ei oikein mitenkään voinut välttää viisaammalla politiikalla, se tuli ihan kokonaan ulkoa. 1980–90-lukujen kriisissä tehtiin hirvittävän tiukka harjoitus rahapoliittisen suuren idean ponnekkaasta läpiviemisestä. Nyt tässä on samoja elementtejä.

TIETYSTI VOI ajatella sillä tavalla kylmän rauhallisesti, että ei tämä kitinä nyt montaa vuosikymmentä kestä. Sitten kun siihen sopeudutaan kriisien ja kyykyttämisen tyyppisellä politiikalla, niin sitten siihen sopeudutaan. Minusta sitä nyt yritetään viedä läpi aika ponnekkaasti, vaikka usko on tavallaan jo mennyt osittain siihen, että se on järkevää. Mutta kun siihen on lähdetty, niin siinä ollaan poliittisen polkuriippuvuuden uralla. Eihän sitä voida enää myöntää, että näin olisi ollut.

Rahaliiton jäsenyys on samanlainen yritys viedä läpi suurta rahapoliittista ideaa kuin 1860- ja 1980–90-luvuilla.

ON VARMAAN inhimillisesti katsoen ymmärrettävää, ja jotenkin tuntuu turvalliselta olla mukana isossa valuuttaalueessa, isossa joukossa. Olen käyttänyt sopulilaumavertausta, että on kiva mennä piipertää vaikka tippuisikin rotkoon. Siinä on kivempi olla mukana kuin yksinään katsella siellä kalliolla.

Tämänhän voi myös nähdä jo kolmantena liimautumisena Saksan kylkeen.

No sitä se on ilman muuta. Sillä on tietysti ihan tällaiset geopoliittis-strategiset, Itämeren piirin pitkäkestoiset rakenteet, jotka suomalaiset – niin kauan kuin he ovat miettineet omaa asemaansa – ovat nähneet. Aikaisemmin Ruotsi oli iso tekijä.

Kustaa II Aadolf valloitti Saksaa 1600-luvulla.

Niin, aivan. Mutta 1800-luvun lopulta lähtien se on ollut nouseva Saksa, sitten Venäjä, ja mikä niiden välinen suhde on, ja jotenkin siinä välissä Suomen täytyi löytää elintilansa. Jossakin vaiheessa se on ollut itsestään selvästi Venäjän kainalossa – 1800-luku, joka oli paljon hienompaa aikaa kuin propaganda sittemmin kertoi, mutta olihan siinä toinenkin puolensa.

OTTAMATTA KANTAA Paasikiven linjaan muuten, niin sellainenkin, joka inhoaa sitä, voi tutkia sitä voimapolitiikan pohdiskeluna. Sitä kautta selittyy tämä nykyinen Saksaan liimautuminen. Usko Venäjään on menetetty kokonaan, ja oikeastaan sitä pelätään. Siihen korttiin ei haluta tippaakaan nojata, ei edes yhteistyöhön, ja silloin jää ainoaksi vaihtoehdoksi Saksa. Sen puolesta liputetaan, ja siihen melkein kouristuksenomaisesti tartutaan.

Onko se tosiaankin ainoa vaihtoehto?

Ei minun mielestäni. Kuvasin sitä, miten näen Suomen keskeisten johtajien arvioivan tilanteen. ”Venäjä ja Suomen talous”-kirjani lopussa (**KUISMA** 2015) vähän tätä pohdiskelinkin, ja mielestäni ilman muuta on vaihtoehtoja, mutta se edellyttää Suomelta ja Suomen poliittiselta johdolta rohkeutta ja tietynlaista väärän nöyryyden hylkäämistä. Siis nöyryys on hyvä asia maailman realiteettien tunnustamisessa, mutta voi ajatella itsenäisesti ja oman maan etujen näkökulmasta ja katsoa, mitkä ne vaihtoehdot ovat.

JOS AJATTELEE Euroopan geopoliittista karttaa, niin kyllä minun mielestäni suomalais-ruotsalaiselle, vähän muusta Euroopasta erilliselle rauhansaarekkeelle on oikeasti ihan tilaa. Se voi olla taloudellisestikin hyvin järkevä ratkaisu. En tarkoita, että erotaan kaikesta ja leikataan putket poikki, vaan päinvastoin ollaan mukana vahvasti mutta ei itsekkäällä nationalismilla vaan realistisella erittelyllä, miten tämä systeemi toimisi niin, että se olisi maailmalle ja Euroopalle hyväksi, mutta emme mekään tässä ihan kurjistuttaisi.

Kahden puolueettoman Pohjoismaan liitto. Kuitenkin tässä ilmassa ehkä enemmänkin on havaittavissa turvautumista USA:han. Se näyttää olevan poliitikkojen keskuudessa kasvavaa suosiota nauttiva vaihtoehto.

SUOMEN KANNATTAISI TIIVISTÄÄ YHTEISTYÖTÄ RUOTSIN KANSSA JA VÄLTTÄÄ IDENTIFIOITUMASTA ITÄ-EUROOPPAAN.

Se on selvästi näin. Minä ymmärrän sen sitä kautta, että se lähtee siitä geopoliittisesta pohdiskelusta, josta aikanaan Paasikivi sanoi, että on hyvä kun on vahva Saksa Venäjän vastavoimana.

NÄINHÄN NYT mennään. Mutta voimien balanssi olisi pikkuvaltion kannalta paras, siitä Suomi hyötyi paljon kylmän sodan aikana. Jos taas joku on oikein vahva, se alkaa vähän niin kuin luonnonvoimalla määräilemään muita. Sille ei voi mitään. Ilman että ketään demonisoi, niin näin se on.

NYKYLINJA NOJAA ajatukseen Yhdysvalloista vastavoimana Venäjälle. Toki näin tavallaan, mutta voisi olla viisasta miettiä Yhdysvaltain maailmanlaajuisen geostrategisen toiminnan suuntia ja mihin Eurooppa, Itämeri ja Venäjä niissä asettuvat. Yhdysvaltain johtavan aseman säilyttäminen lienee Washingtonin näkökulmasta keskeisin kysymys, ja miten se luo suhteensa vahvistuvaan Kiinaan, koko Tyynenmeren alueeseen, Lähi-itään, ja tietysti osana tätä globaalia palapeliä ovat myös Eurooppa, Venäjä ja Pohjola. Tätä kannattaisi katsoa lähemmin, eikä toistella arvoyhteisöfraaseja, jotka reaalimaailmassa eivät paljon paina. Saudi-Arabia on läntisen arvoyhteisömme tärkein tukipilari ja läheisin ystävä. Mitä se kertoo?

Suomalaisten kannattaisi miettiä Yhdysvaltain geostrategisia päämääriä eikä toistella siihen viittaavia arvoyhteisöfraaseja.

NÄMÄ PÄRSKEET täällä Itämerellä ovat minusta vähän pelottavia sillä lailla, että sitten tänne tulee Yhdysvaltain armeijaa ja muuta. Sen voi nähdä neutraalisti, okei, se on vain sitä vastavoimaa, mutta niin kuin sanoit, niin poliitikkojen ja päättäjien puheissa kiilaaminen siihen Yhdysvaltojen kylkeen kiehtoo kovasti.

Maailman suurin sotilasmahti.

Joo, ilman muuta näin. En tiedä. Olen sillä lailla vanhanaikainen, että minusta tämä Ruotsi-Suomi, rauhallinen saareke pohjoisessa olisi maailman kannalta – paitsi meidän itsemme kannalta niin myös koko maailman kannalta ja Itämeren piirin rauhoittamisen kannalta – yhtenä pienenä askeleena positiivinen signaali eikä tällainen leiriytyminen näin vahvasti ja sitten vielä vastakkainasettelun kärjistäminen.

EIVÄT VENÄLÄISETKÄÄN tee kauhean paljon tehdäkseen asiasta toisenlaisen, mutta jos pidämme itseämme kauhean fiksuina, demokraattisina ja rauhan asialla, niin odottaisin myös sellaisia eleitä, jotka viestisivät, että haettaisiin aidosti liennytystä. Tätä eskalaatiota ei ole pakko viedä kaiken aikaa askel askeleelta eteenpäin.

Olisiko EU-jäsenyys jotenkin ristiriidassa tällaisen rauhan tai riippumattomuuden saarekkeen kanssa?

Onhan se varmaan ristiriidassa jossain määrin, mutta olen sillä lailla idealisti, että uskon, ettei EU:lla ole suuresti mitään rauhaa vastaan. Mutta ehkä riippumattomuutta kyllä. Sikäli onhan se idea tietysti kyllä, että kaikki yhden ja yksi kaikkien puolesta.

Yhteinen ulkopolitiikka, sanktiot ja kaikki sellainen.

Kyllä se sen kanssa ristiriidassa on, mutta jos tällaisesta Euroopasta rakentaa isoa kuvaa, niin jotenkin Pohjoismaat ja Britannia ovat olleet aina lähempänä toisiaan. Tai sanotaan, että Skandinavia ja Britannia ovat olleet lähempänä toisiaan kuin Skandinavia ja Saksa, vaikka myös Saksan kanssa vuorovaikutus on ollut tiivis. Suomi vähän tällaisena etäisenä Skandinavian reunamaana on ollut enemmän sekä että, ja sillä on ollut vahvempi Saksa-yhteys. Ruotsilla se on ollut myös vahva, mutta kuitenkin se monissa tilanteissa, esimerkiksi 1930-luvulla haki etäisyyttä Saksaan ja läheisyyttä Skandinavian ja Britannian akselille, jota pidettiin turvallisempana ja tietysti liberaalimpana ja demokraattisempana. Vähän pelättiin militaristisempaa ja nationalistisempaa Keski-Eurooppaa.

SE POHJOISMAINEN suuntaus, jota 1930-luvulla yritettiin, ja joka sitten kaatui erilaisiin realiteetteihin oli meille tärkeä koko kylmän sodan ajan. Nyt EU:n integroituessa me olemme integroituneet vahvasti Saksaan, ja sitten identifioidutaan tai meitä viedään itäeurooppalaiseksi reunavaltioksi. Niillä on omat kohtalonsa, mutta identiteettipolitiikassa tai myös geopolitiikassa se, että me vahvemmin integroituisimme tähän pohjoismaiseen rauhan ja demokratian saarekkeeseen olisi oikea suunta. Nyt meitä yritetään yhdistää Baltian kautta blokkiin, itäiseen Keski-Eurooppaan, joka on ollut kauhea tappotanner koko maailmanhistorian sivu. Mitä järkeä siinä on, ketä se auttaa?

TOTTA KAI me voimme henkisesti auttaa ja tukea kaikkia hätää kärsiviä, mutta sitoa kohtalomme tällaiseen? Suomen geopoliittinen asemahan on monessa mielessä sata kertaa parempi kuin niiden, jotka jäävät suurten mannervaltojen välialueiksi. Minusta tämä uudenlainen itäeurooppalainen identifikaatio, jota mielestäni Suomen poliittinen ja ehkä taloudellinenkin eliitti jotenkin yrittää – luultavasti taas kerran ymmärtämättään – edistää, ei ole ihan Euroopan eikä Suomen etujen mukaista.

Britit sitten menivät äänestämään EU:sta eroamisen puolesta. Brexit ei ehkä ole kauhean todennäköinen kuitenkaan, mutta se muuttaisi jonkin verran Suomen asemaa, vai kuinka?

Britannian ero, jos se tapahtuu, on ennen muuta paluuta normaalitilaan Euroopassa. Molemmat laidat, Britannia ja Venäjä, ovat aina lopulta pysyneet

ulkopuolella. Napoleonin Euroopan unioni-projekti luhistui 200 vuotta sitten poltettuun Moskovaan ja Englannin kanaaliin.

Johtaisiko se jonkinlaiseen eskalaatioon?
Onko se vaara vai mahdollisuus, se riippuu mitä arvostaa. Jos katsellaan Britannian roolia Euroopassa, niin kyllä irtautuminen on looginen askel. Eivät he ole koskaan tunteneet oloaan kotoisaksi Unionissa. Sen sijaan pohjoinen Britannia-Skandinavia-ryhmä olisi luonteva, ja samassa hengessä saattaa syntyä itä- ja eteläeurooppalaisten maiden liittoumia unionin sisälle. Se tarkoittaisi nykymuotoisen unionin purkamista ja paluuta ETA-tyyppiseen systeemiin, joka voisi itse asiassa olla Euroopan pelastus. Etsittäisiin se, mikä yhdistää koko Eurooppaa ja siirrettäisiin hajottavat tekijät jäähylle odottamaan aikaansa.

NORJAHAN ON aina ollut siinä niin vieressä. Sen näkee siitä, että norjalaiset ovat brittejä enemmän kuin britit itse, kun he eivät edes lähteneet mukaan.

Britannian ero EU:sta on paluuta normaalitilaan, mutta myös Britannia-Skandinavia-ryhmän muodostuminen olisi luontevaa.

KONTROLLI, LEIKKAUKSET JA RAHAHAKEMUSKIERRE KIUSAAVAT YLIOPISTOVÄKEÄ

Olet tehnyt pitkän yliopistouran. Millä tavalla yliopiston toiminta on muuttunut sinä aikana?
Onhan se toki muuttunut. En maalaa siitä pelkästään synkkää kuvaa, sillä se on muuttunut myönteiseenkiin suuntaan monessa, mutta näiden viimeisten vuosikymmenien moniin uudistuksiin, tietohallintojärjestelmiin ja teknologiaan liittyy se, että ne ovat hirveitä himmeleitä. Ei pelkästään yliopistolla vaan kaikissa paikoissa – Yleisradiossa, yrityksissä ja muualla – on luotu tällaisia johtamisen instrumentteja, jotka ovat muuttuneet itsetarkoitukseksi.

Uusliberalismiin tai uuteen julkisjohtamisen oppiin kuuluu nimenomaan tämä kontrolli. Paradoksaalista sinänsä, että vaikka siinä yritetään tuoda yritysmaailmasta tuttuja oppeja julkiselle sektorille, niin se johtaa siellä siihen, että juuri se byrokratia kasvaa.
Tuo on minun vastaukseni! Ajattelin täsmälleen juuri noin. Näin olen sen nähnyt, että tämä on se iso ongelma.

Se vie aikaa oikealta työnteolta.
Nimenomaan. Ja se on joka puolella. Se on valtava paradoksi. Puheiden, kauniiden tavoitteiden ja sitten todellisuuden välillä oleva ristiriita on niin huutava. Se ei ole pelkkä se tehojen ja työajan menetys, vaan myös demoralisoiva vaikutus.

Olen haastatellut joitakin professoreita, jotka ovat sanoneet, että nyt heille riitti. He lähtivät eläkkeelle aikaisemmin kuin oli tarkoitus.
Itse olen valinnut passiivisen vastarinnan: en tee näitä idioottimaisuuksia. Joku muu ne hoitaa tietysti, pyydän sitä anteeksi. Minulla on pari kiinnostavaa projektia, jotka haluan hoitaa loppuun. Jos en saa viedä, niin sitten en saa.

Hallituksen uusi koulutus- ja tutkimuspolitiikka tulvii sanojen ja tekojen ristiriitaa.

Hallituksen kaavailemat leikkaukset koulutuksesta ja tutkimuksesta on tuomittu laajasti. Mitä sanoisit niiden merkityksestä? Ovatko ne viimeinen pisara?
Ei ne ehkä viimeinen…no, ne ovat osa uutta politikkaa, joka tulvii sanojen ja tekojen ristiriitaa. Toisaalta ei ole välttämättä selvää, että maan hallitus on paras määrittelemään erilaiset kärkikehityshankkeet, joihin suunnataan vaikkapa 1,6 miljardia euroa. En minä sitäkään tuomitse suoraan, mutta jos sen vastapainona leikataan satoja miljoonia yliopistojen perustoiminnasta ja kuka tahansa kansainvälinen arvioitsija, joka on tullut katsomaan suomalaista yliopistolaitosta, sanoo, että perusrahoituksessa on se suurin pulma.

TUTKIJAT JA OPETTAJAT ovat rahahakemuskierteessä, se on selvä. Kilpailussa ei ole mitään pahaa. Yliopistoissa sitä on ollut niin kauan kuin on ollut yliopistoja. Kilpailu on ollut veristä aina. Mutta pitäisi olla perusrahoitus sillä tavalla kunnossa, että jokaisella vastuullisella tutkijalla on edes muutaman vuoden tieto siitä, että hänellä on joku työkalupakki, jolla hän voi toimia ja jolla hakea lisärahoitusta. Nyt tavallaan leikataan siitäkin vähästä. Onhan se valtava sektori, miljardeja käytetään, joten ei voi sanoa, että sitä ihan nollille on jätetty, mutta on tämä ristiriita.

TOISET TEKEVÄT satoja vuosia institutionaalista tutkimus- ja kehitystyötä ja sitten ykskaks joku ilmoittaa, että me muuten tiedämme, mitkä ovat kärkihankkeet kohti tulevaisuutta ja käyttää niihin miljardeja. Ne saattavat olla ihan hyviä kärkihankkeita, mutta mistäs he sen tietävät? Voisiko ne miljardit käyttää sen hitaasti etenevän perustyön turvaamiseen ja sieltä kumpuavaan?

EI MINULLA OLE mitään sitä vastaan, että yritysten ja yliopistojen välistä yhteistyötä lisätään. Se voi olla ihan positiivista, mutta ei se voi noin päin kulkea. On se ihan absurdia.

Yliopistojen perusrahoituksen turvaaminen on nyt ensisijaista.

Monilla aloilla suuri osa tutkijoiden ja professorien ajasta menee ulkopuolisen rahoituksen hankkimiseen.
Nimenomaan. Siinä ei oikeasti ole mitään järkeä ainakaan niin kiivassyklisenä kuin se on. Vakava perustutkimus on vaarassa jäädä tekemättä ja siitä nyt ei ainakaan ole hyötyä. ■

Kirjallisuus

KUISMA, M. (2015), Venäjä ja Suomen talous 1700–2015, Helsinki: Siltala.

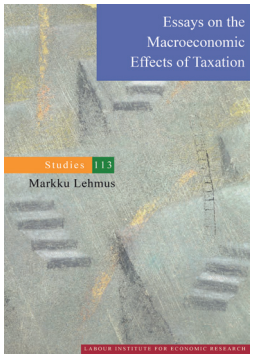
PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS

T&Y -lehti

Talous & Yhteiskunta -lehteä julkaisee Palkansaajien tutkimuslaitos neljä kertaa vuodessa. Lehden tavoitteena on välittää tutkimustietoa, valottaa ajankohtaisen kehityksen taustoja sekä herättää keskustelua kansantaloudellisista ja yhteiskunnallisista kysymyksistä. Vuosina 1972–1993 lehti ilmestyi nimellä TTT Katsaus.

Lehden toimitus p. 09–2535 7349
Tilaukset www-sivujen kautta tai
p. 09–2535 7338

Tutkimuksia

Tutkimuksia -sarjassa ilmestyvät valmiiden tutkimusten laajat ja perusteelliset loppuraportit. Valmistuvista tutkimuksista lähetetään lehdistötiedotteet, joiden välityksellä tutkimustuloksia esitellään tiedotusvälineille ja suurelle yleisölle.
Julkaistaan laitoksen kotisivuilla.
Tilaukset p. 09–2535 7338

Raportteja

Raportteja -sarjassa ilmestyy erilaisia laajemmalle yleisölle tarkoitettuja kirjoja ja selvityksiä.
Julkaistaan laitoksen kotisivuilla.
Tilaukset p. 09–2535 7338

Työpapereita

Työpapereita -sarjassa esitellään meneillään olevien tutkimushankkeiden väliraportteja sekä kansainväliselle tutkijakunnalle suunnattuja keskustelualoitteita. Työpaperit julkaistaan kokonaisuudessaan laitoksen kotisivuilla.

www.labour.fi

Palkansaajien tutkimuslaitoksen kotisivuilla on ajankohtaista tietoa laitoksen henkilökunnasta, tutkimuksista, talousennusteista ja seminaareista. Siellä julkaistaan myös Talous & Yhteiskunta -lehden pääkirjoitus, artikkelit ja haastattelu, laitoksen lehdistötiedotteet sekä kuukausittain vaihtuvia kolumneja. Lisäksi laitoksen tutkijat kommentoivat kotisivuilla ajankohtaista talouskehitystä. Laaja taloustietopaketti sisältää aikasarjoja lukuina ja kuvioina mm. tuotannosta, työmarkkinoista, inflaatiosta, ulkomaankaupasta, koroista ja julkisesta taloudesta.

<< BAS2 - Itella Posti Oy <<
Itella Green

PALKANSAAJIEN TUTKIMUSLAITOS

Palkansaajien tutkimuslaitos on vuonna 1971 perustettu itsenäinen ja voittoa tavoittelematon kansantalouden asiantuntijayksikkö. Laitoksessa tehdään taloustieteellistä tutkimusta ja laaditaan suhdanne-ennusteita. Lisäksi laitoksen tutkijat toimivat ulkopuolisissa asiantuntijatehtävissä sekä osallistuvat aktiivisesti julkiseen talouspoliittiseen keskusteluun. Palkansaajien tutkimuslaitoksen toiminnan tavoitteena on tarjota tutkimustietoa yhteiskunnallisen keskustelun sekä päätöksenteon tueksi.

Palkansaajien tutkimuslaitoksessa tehtävän tutkimustyön painopiste on tilastollisiin aineistoihin perustuvassa empiirisessä tutkimuksessa. Sen taustalla on vahva teoreettinen näkemys ja tieteellisten menetelmien asiantuntemus.

Pitkänsillanranta 3 A, 6. krs
00530 Helsinki Finland

P +358 9 2535 7330
F +358 9 2535 7332
www.labour.fi

Vuosikerta 25,00 €
Irtonumero 10,00 €

ISSN-L 1236-7206
ISSN 1236-7206 (painettu)
ISSN 1795-181X (pdf)